

# Maridalens Venner

---

Stein Erik Kirkebøen

## Bønder i by'n

En beretning om Maridalen



ÅRSSKRIFT 2023

*Omslagsbilde:  
Foto av Christian Fredrik Borg, nab.no.*

Maridalens Venner

# BØNDER I BY'N

En beretning om Maridalen



Stein Erik Kirkebøen



*I 800 år, de aller fleste som ruin, har Margarethakirken stått på Kirkeby mens tider har kommet og tider har gått og mye har skjedd. FOTO: Stein Erik Kirkeboen*



# Innhold

- 04 Dalen som er noe helt for seg sjøl  
En slags innledning til en historie om et dalfør som er unikt i Norge. Og i verden. Og om noen av de som bor der.
- 08 Bønder, kommunister og folk flest  
Det bor mange slags folk i Maridalen. Vi tar et raskt overblikk over dalens historie helt siden den var en fjord.
- 21 Bondekultur  
Hva er det? Finnes det i Maridalen? Hvordan arter den seg?
- 29 Den lange, seige kampen  
Den ganske oppsiktsvekkende historien om hvordan «leilendingene» tok opp kampen mot «godseieren». Og vant.
- 48 Hvorfor tapte Goliat?  
To sentrale politikere om hvordan byrådet kunne tape drakampen med ni forpaktere i Maridalen.
- 53 Konfliktenes dal, dalens konflikter  
Vi ser litt nærmere på noen konflikter som har ridd Maridalen de siste hundre år.
- 76 Slekt skal følge slekters gang  
En rundtur innom noen gårder - og ei slekt
- 109 Årsmøteinnkalling og årsmeldinger

Tusen takk

... til alle dere hyggelige folk i Maridalen, rådhuset og andre steder som har tatt dere tid til å hjelpe meg med å få knadd til boka. Og til de unge menn som samla informasjon og i 1972 ga ut boka Kom til den fagre Maridal og som i 1989 kom i revidert og utvida versjon: Maridalen – vakker og verneverdig. Ei skattekasse som jeg har mye glede av. Å få satt sammen denne lille boka har vært en kamp som nå er over. Det blir som det er. Det som er av feil, det er sikkert noen, skyldes ingen andre enn meg.

**Stein Erik Kirkebøen**  
*Kjelsås mars 2023*



# Dalen som er noe helt for seg sjøl

*Maridalen er helt unik, ikke bare i norsk men også i europeisk, og sannsynligvis global, sammenheng. Hvor ellers finner du ei levende jordbruksbygd noen kilometer fra sentrum i en moderne storby?  
FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

Maridalen er et lite, men helt unikt stykke Norge. Dalen er et av landets best bevarte kulturlandskap, og fikk i 2001 status som landskapsvernområde. Men det er ikke bare nasjonalt Maridalen er unik, den ble for mange tiår siden satt på Europarådets liste over kulturlandskapsområder som må sikres for framtida.

Her, i skjæringspunktet mellom storskogen og storbyen har folket alltid vært underlagt og styrt av mektige krefter utafra. Mer enn hundre år etter at leilendingsvesenet ble avskaffa i resten av landet, lever det på et vis videre rundt Maridalsvannet. Oslos drikkevannskilde legger på godt og vondt premissene for livet i dalen.

## Morgengave

I 1299 gifta kong Håkon V Magnusson seg med datteren til kongen av Rügen, prinsesse Eufemia. Han gjorde Oslo til rikets hovedstad, og hun har fått hovedgata i Bjørvika oppkalt etter seg. Hun fikk også Maridalen. Den fikk hun angivelig i morgengave av sin mann. Hun testamenterte den videre til rikskansleren som var prost i Mariakirka i Oslo. Dermed var den på kirkas hender.

Men kirkas menn, særlig munkene på Hovedøya, må ha vært mye i dalen før de fikk den. Ekspertene mener de fikk bygd Margarethakirka allerede rundt 1250. Etter reformasjonen i 1536 overtok kongen kirkas rolle. Men kongen var stort



sett blakk fordi han ustanselig skulle føre krig. For å skaffe penger, solgte han eiendom – også i Maridalen – til mektige byborgere. For hundre år siden overtok kommunen rollen som Maridalens hersker. De siste års konflikter har vist at det ikke nødvendigvis er så mye bedre for vanlige bønder og arbeidsfolk enn en privat eier.



*Lenge var det små går i Maridalen, mindre går enn de fleste andre steder. Kanskje var det derfor oppslutningen om kommunistene var større enn i resten av byen i etterkrigsåra? Bildet er tatt på Sittpå i 1970. FOTO: Oslo Museum.*

## Arbeidsfolk, kommunister og utedo

Ved kommunevalget i 1959, 11 år etter at statsminister og landsfader Einar Gerhardsen mana til kamp mot kommunismen, fikk Norges kommunistiske parti (NKP) 167 stemmer i Maridalen, Sørbråten, Solemskogen og Nordmarka.

I kretsen var det 413 stemmeberettigede; 40 prosent av dem stemte på NKP. I Oslo som helhet fikk kommunistene fire prosent av de avgitte stemmene (og en mindre del av de stemmeberettigede).

At kommunistene var så kraftig overrepresentert, kan sikkert skyldes flere ting, men det er vel rimelig å anta at folk her opplevde at de hadde trange og vanskelige kår og ønska endring. Livet i Maridalen var tøft for mange.

De var noe for seg sjøl, maridølene. På 1960-tallet skal det ha vært fire av dem som hadde studert ved et universitet og så seint som på slutten av 1980-tallet måtte alle ut når de måtte. Det var, av hensyn til drikkevannet, utedo som gjaldt i hele Maridalen. Spesialkonstruerte «Bjørknesdoer». På Skjervan fikk de for eksempel ikke vannklosett før i 1993.

– Vi var nok blant de aller siste, sier Jon Ivar Bakke, tredje generasjon Bakke som er forpakter på gården.

## Som folket, så landskapet

Men det er ikke bare folket som er endra. Det er også landskapet. Det store, åpne jordbrukslandskapet er grodd igjen. Bakke husker godt at han, tidlig på 1970-tallet kunne se den karakteristiske, lyse siloen på Skar fra Låkeberget. I dag ser han bare skog bak de nærmeste jordene. På Hauger hadde de fri sikt til Sørbråten gård. I dag ser de også derfra bare skog. På gårdene kommunen kjøpte opp tidlig på 1900-tallet, ble minst 1200 mål, tilsvarende cirka 200 fotballbaner, beitemark og åker planta med gran eller rett og slett overlatt til skogen, mest visstnok på 1950 og -60 tallet. Det skulle redusere faren for forurensning av drikkevannet.



*Mann og hus er ukjent, men bildet er tatt i Maridalen rundt 1930 og vitner om idyll og enkle kår. Foto: Petter Aslaksen/Oslo Museum.*



Hva har endringene på folk og landskap gjort med miljø og kultur? Er det en levende bondekultur i Maridalen? Hva i all verden er bondekultur?

Når jeg lurte på noe, er wikipedia en venn i nøden. Jeg er ofte der. Men da jeg lurte på hva bondekultur i all verden er, var det ikke mye hjelp å få. Jeg ble henvist til et museum for bondekultur i Bucuresti, bunad, bakstekjerring, primstaven, Setesdal, en forfatter som heter Ivar Kleven og mye annet rart. Som ikke gjorde meg klokere. Det hjalp ikke å søke på Google.

Denne årboka skal også handle om bondekultur i Maridalen. Det blir spennende å se hva den kommer til å handle om.



*Ulf Lundell hadde nok trivdes enda bedre i Maridalen for noen tiår siden. Før kommunen begynte å plante granskog var det det mye mer «øppna landskap» rundt Øgården og i resten av Maridalen. Bildet er fra 1970. FOTO: Ukjent.*

# Bønder, kommunister og folk flest



*9. mars 2021. Frontlyktene fra mer enn 20 traktorer og mange flere personbiler lyste opp vårnatta i Maridalen i solidaritet med de ni forpakterne som mente de kjempa for sine hjem.*

*FOTO: Fredrik Christian Borg/nab.no.*

Kanskje har det aldri vært flere bønder i Maridalen enn det var 9. mars 2021. Det har i hvert fall ikke vært flere sinte bønder i dalen enn det var den dagen. De kom med sine traktorer for å markere støtte til yrkesbrødrene i landets mest spesielle bondebygd. Og satt samtidig ny maridalsrekord i traktor, de var rundt 25. I tillegg til et par hundre biler og kanskje oppimot tusen tobeinte. Alle var der for å støtte landets siste leilendingsbygd. Observatører mener de fleste kom fra bondebygder rundt Oslo, men det var også byfolk på plass. De hadde nok heller elbil enn traktor. Men de sto sammen i solidaritet med forpakterne, det var by og land hand i hand på alvor.

## Den siste leilendingsbygda?

Ifølge Store Norske Leksikon ble leilendingssystemet i Norge gradvis avvikla utover på 1800-tallet. Det er sikkert stort sett sant, men det gjelder ikke for Maridalen. Sannsynligvis er det Norges siste leilendingsbygd. Der blir ni av de



13 gårdene som fortsatt er i drift, drifta av leilendinger. Som de stort sett har vært siden middelalderen. Det som har endra seg, er hvem som er leilendingenes herre. Først var det kirka, så kom kongen som løste sine finansielle problemer blant annet ved å selge eiendom. Mye ble kjøpt opp av Nordmarksgodset og rike byborgere. Innimellom var det også en og annen sjøleieende bonde, men det ser ut til å ha vært snarere unntaket enn regelen.

De gårdeierne som bodde i byen og besøkte gården på ferie, som det var lite av, hadde sjølsagt verken tid, lyst eller evner til å drive gårdene. Det satt de bort. Til forpaktere som var en litt friere utgave av de gamle leilendingene.

## **Kommunen kjøpte gårdene**

I tiåra rundt 1900 kjøpte kommunen opp mange plasser og gårder i Maridalen. Mer enn 20 plasser ble til ni. Siden kommunen heller ikke kunne drifte gårdsbruk, ble det hyra inn forpaktere. I hovedsak var det bønder utenifra som rykka inn i Maridalen og etablerte seg som forpaktere på kommuneide gårder. På mange er det fortsatt samme familie som, hundre år seinere, sitter på gården.

Kommunen kjøpte opp gårder for å sikre byens drikkevannskilde, Maridalsvannet, som ligger og funkler midt i dalen som ei perle i et muslingskall.

Av hensyn til drikkevannet, ble bøndene pålagt strenge restriksjoner, i 1967 ble det forbudt å ha andre dyr enn maksimalt tre hester på kommunegårdene. Sjøl om private kyr sikkert forurenser like mye som kyr på kommunale gårder, var det ikke noe forbud mot dyrehold for de private gårdene. Å innføre det var visst så juridisk komplisert at kommunen ga opp. Men restriksjonene på utmarksbeite og annet som ble innført, ble etterhvert så strenge at dyreholdet døde ut. Den siste kua forlot Maridalen tidlig på 1970-tallet. Privateide Hauger hadde okser i enda 20 år. I dag har gården et større antall hester.

## **LEILENDINGER OG HUSMENN**

**Litt usikker på forskjellen? Da er du ikke aleine. Og da hjelper kanskje ikke denne definisjonen: leilendingen bygsla en matrikulert og skyldsatt gård mens husmannen i beste fall bygsla et lite jordstykke.**

**Ifølge museumsbestyrer Erik Henning Edvardsen er det uenighet om forskjellen, men han beskriver den slik: En leilending var en sjølstendig bonde som leide jorda han dyrka. Leilendingen var høyere i bygdehierarkiet enn husmannen som var en slags arbeidshjelp for bonden. Flere i husstanden hadde gjerne plikt til å yte tjenester på gården som de sorterte under. Det var to typer husmenn: de som ikke hadde jord, og de som hadde en liten åkerlapp de dyrka sjøl.**



*Før de kunne slippe ut dyra, måtte gjerder på plass langs veier og dyrka mark. Når bare noen få gårder fikk lov til å ha dyr, ble det en stor jobb for hver enkelt av de som var igjen. Det gikk ikke. FOTO: Petter Aslaksen/Oslo Museum.*

## Gjerder og grinder

Da dyreholdet ble lagt ned på de fleste gårdene, ble det veldig krevende for de gjenværende å ordne den nødvendige infrastrukturen. I Maridalen var det tradisjon for å slippe kyra ut i skogen i sommerhalvåret, ingen av gårdene hadde egen seter. Et rykte vi ha det til at Nessesetra i Nordmarka har hørt til Nes gård i Maridalen, men ingen ting tyder på at det stemmer, den hører visst til Nes gård i Nittedal.

Å sette opp gjerder og klargjøre for utslipp av dyra, var en stor jobb som etter skikken skulle være unagjort til 17. mai. For bare en håndfull gårder ble det i overkant krevende. Det skal ha vært en viktig grunn til at dyreholdet ble avvikla også der kommunen ikke eide.

Det var grinder flere steder, blant annet ved Hammeren, pukkverket på Skar og Kasaveien. Det var mye bråk rundt grindene og folk som glemte å lukke dem. Det hjalp litt at grindene utover 1960-tallet ble mer og mer erstatta av ferister.

## Sju år med forhandlinger

De som dreiv/driver gårdene kommunen kjøpte, var ikke lenger leilendinger i navnet, de var forpaktere som hadde avtale med kommunen om å drive gårdene. Men i gavnet var livet som det alltid hadde vært i Maridalen: styrt av mektige krefter utenifra.

Å si at forpakterne hadde avtale var ikke riktig vinteren 2021. Da hadde de forhandla og krangla med kommunen om avtalene sine sju år. Mens kranglen pågikk, ble forpakternes avtaler med kommunen fornya med ett og ett år.

Ganske plutselig, vinteren 2021, ble det klart at Byrådet, med Miljøpartiet De Grønne (MDG) i spissen, ville frata forpakterne i Maridalen det de mente var et urimelig privilegium for folk som disponerte kommunal jord; at barn fikk fortrinnsrett til å overta avtalene når foreldrene ikke lenger orka å drive bruket. Politikerne ville frata forpakterne en slags odelsrett. Det skal vi komme mye nærmere tilbake til. Her og nå skal vi bare slå fast at det var en knallhard konflikt mellom ni forpaktere og jordeieren, byrådet i Oslo. Det toppa seg med traktormønstringa 9. mars 2021.

## Kamp for bondeverdier

Det ser ut som en ulik kamp hvor det var duka for en lett seier for Oslos mektige byråd i møte med ni forpaktere i Maridalen. Men de sinte bøndene som samla seg i Maridalen 9. mars 2021, gjorde det for å markere at så enkelt var det ikke. Byrådet hadde ikke bare forsøkt å kjøre over ni forpaktere, det hadde utfordra grunnleggende verdier i det norske bondesamfunnet. Verdier bøndene ville stå opp og kjempe for. Det var det de gjorde fra sine traktorer. Kanskje handla det om den bondekulturen som vi ennå ikke veit hva er.

Og enda en gang vant David over Goliat. Kampen endte med bondeseier, byrådet måtte gi opp forsøket på å få mer «rettferdighet» i Maridalen. Det skal vi også komme tilbake til, men vi skal begynne med begynnelsen. Men aller først skal vi en tur til Store Brennenga ytterst i Maridalen.

## Kalk

Der kalka de jordene på ettervinteren 2022!

Normalt er ikke det en setning som fortjener et utropstegn, kalking gjøres rutinemessig når jordprøver viser at det er behov, gjerne hvert åttende eller tiende år eller noe sånt.

På Brennenga, som på alle de kommunale gårdar i Maridalen, hadde det ikke skjedd rutinemessig på lang tid. Det hadde ikke blitt kalka på kanskje 15 år da det omsider skjedde igjen våren 2022. Derfor utropstegn.

Kalk hindrer at jorda blir sur og gjør den mer fruktbar og avlingene større. Uten kalking blir jorda utarma. Jordene på Store Brennenga hadde liggi og forfalt i årevis. Grunnen til det, er at kalking, som er en god, langsiktig investering, er kortsiktig en stor utgift. Det er en tung investering som du ikke tar hvis du ikke er sikker på at du får beholde jorda du investerer i og at det er du og dine som kan høste som du «sår». Det illustrerer hvordan jordbrukere må tenke langsiktig. Den bransjen er uforenlig med ettårs kontrakter og vanskelig hvis du ikke har høy grad av sikkerhet over neste generasjonsskifte. Her er det ikke bærekraftig med «rettferdighet» hvis det betyr at sittende eier kan risikere å bli skifta ut med en



*Anne Margrethe Myrvoll og Ivar Martin Ovesen står oppe ved keisersteinen på knausen rett over tunet deres på Store Brennenga. Den er satt opp til minne om da Wilhelm II, konge av Preussen, keiser av Tyskland (1888–1918) og norgesvenn, i 1890 sto her og beundra utsikten over dalen og vannet. Da var det mindre skog i bakgrunnen. Keiseren var på norgesbesøk hver sommer, men i Maridalen bare en gang. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

ny på kort sikt. Da er det ingen som våger å investere i bruket, det blir stående å forfalle. Som Store Brennenga hadde gjort i mange år vinteren 2021.

– Vi bruker normalt ett tonn på hvert mål når vi kalker, og vi har totalt mer enn 450 mål med jorder. Kalken koster rundt ei krone kiloet, tusen kroner målet, nesten en halv million for hele gården, sier Anne Margrethe Myrvoll på Store Brennenga.

– Det er dyrt.

– Ja, for oss er det en stor investering som skal gi avkastning over flere år. I mange år har kommunen skapt usikkerhet om vi får disponere jordene i åra framover. De siste åra har vi hatt ett års kontrakter. Med så kortsiktige kontrakter kan vi ikke investere tungt i en jordvei vi ikke veit om vi får beholde. Det går ofte lang tid fra du sår til du høster i jordbruket, vi må ha forutsigbarhet og langsiktighet.

I 2022 kalka de bare 30 prosent av det de gjorde i et normalår på Store Brennenga. Det kosta rundt 150.000 kroner. Og det vitner om ny optimisme.

Ifølge Myrvoll er det ikke profitt og penger som er drivkrafta for forpakterne i Maridalen: – Nei, målet er vel å få det til å gå rundt. Vi er helt avhengige av inntekter fra arbeid utafor gården; i 2021 ga gårdsdrifta oss ei samla inntekt på 200.000 etter ett års jobbing. Vi må begge jobbe utafor gården for å få det til å gå rundt. Og det er det som er målet, å få det til å gå rundt.

– Hvorfor gidder dere holde på?

– Et godt spørsmål som det er flere svar på. For det første er det noe inni meg, og jeg trur inni alle som er av bondeslekt: vi føler en forpliktelse til å holde jorda og gården i hevd. Jeg er vokst opp her og har en følelse av at jeg har gården til låns til neste generasjon overtar. Jeg er vokst opp med gårdsarbeid, og trives med det sjøl om det er utfordrende å drive så bynært som vi gjør; de aller fleste er positive og tar hensyn, men det er alltid noen som vaser rundt omkring, har liten respekt for at det er dyrka mark og lite forståelse for hva vi driver med. Det er sånn det er, men likevel er det jo innmari fint å bo her, sier Myrvoll og skuer utover bølgende jorder ned mot Maridalsvannet.

Joda, utsikt og omgivelser det ingen ting å si på. Men livet for en bonde i Maridalen er ikke enkelt. Det er ihvertfall ikke så enkelt som noen i byrådet later til å ha trudd. Den lille historien om kalken på Store Brennenga illustrerer noe av konflikten mellom byrådet og bøndene i Maridalen som toppa seg i 2021. Som



*Anne Margrethe Myrvoll og Ivar Martin Ovesen drifter kommunegården Store Brennenga. Det ønsker de å fortsette med. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

tidligere antyda; vi skal komme grundig inn på den, men vi skal til begynnelsen. Til den første begynnelsen.

## **Da Maridalen var en fjord**

Begynnelsen var vann. I fast form. Men for 10.000 år siden, sånn omtrent, var den siste istida over. Isen begynte å smelte. På sin vei bakover la den igjen en diger haug av jord, grus og stein, en morene, det er den som fortsatt holder Maridalsvannet på plass.

I tusenvis av år hadde islaget, som kan ha vært 3000 meter tjukt, pressa det vi i dag kaller Norge så langt ned i undergrunnen at stedet der Rådhusplassen nå ligger, lå på over 200 meters djup. Maridalen var en fjordarm innerst i det vi i dag kaller Oslofjorden. Sørkedalen var en annen arm og Groruddalen en tredje. Det vi i dag kaller Grünerløkka, steig opp av havet for noe sånt som 6000 år siden.

Da havet var på sitt høyeste, var Skar ei strandtomt hvor saltvannet skvalpa inn. De som driver med sånt, har finni spor og rester av sjødyr i jorda helt der oppe. Men ikke veldig mange. Vannet var – bokstavelig talt – iskaldt. Det var så kaldt



*I dag er Maridalen ei bynær jordbruksbygd med skrinn jord og sentral beliggenhet. For 10.000 år siden var dalen en fjord. FOTO: D. Rone.*

at skalldyr ikke trivdes. Det sliter bøndene i Maridalen med fremdeles, jorda er i altfor liten grad berika av døde skalldyr som avgir kalk når de går i oppløsning i det som var havbunn men i dag er åkerjord.

## **Skrint, kaldt – og sentralt**

Lav forekomst av skalldyr etter siste istid er ihvertfall noe av grunnen til at det er lite kalk i jorda. Derfor må bøndene 10.000 år seinere tilsette kalk for å holde den i hevd.

– Det er lite djup, god og fruktbar jord i Maridalen, sier Tore Brodin, som har levd i dalen i mer enn 90 år og veit hva han snakker om. – Den gamle havbunnen er best egna for gras og korn. Grønnsaker, bær og frukt har det vært lite av her inne. Noen prøvde seg med jordbær, men det ble vel aldri noen stor suksess.

Maridalen ligger like høyt som «fjellbygda» Nesbyen og det trekker kaldt ned fra Nordmarka. Det er én forklaring, den frodige skogen en annen, de friske elvene en tredje og den sentrale beliggenheten en fjerde forklaring på at Maridalen aldri har vært ei reindyrka jordbruksbygd. Maridølene hadde skogen, vannet og, ikke minst, byen tett på seg. Alt ga muligheter for virksomhet ved siden av, det ofte skrinne, jordbruket. Og velkomne ekstraintekter.

## **Historia – en kortversjon**

I Maridalens venners årbok for 1997 har Per Nilsen en gjennomgang av dalens jordbrukshistorie som er grundig, men likevel forståelig for folk flest. Fortsettelsen her bygger på den.

Gamle funn tyder på at den første maridøl dukka opp i dalen for noe sånt som 6000 år siden. Men han var ingen bonde, han levde av det han fant og fanga i skog og vann. Jordbruk begynte de første kanskje med for 2000 år siden,

Etter hvert ble de mer og mer etablerte bønder. Men de var helt avhengige av utmarksdrift; dyra gikk på beite i skogen og vinterfôr ble henta på myrer og gressletter. Sånn var det helt til det ble slutt på dyrehold for drøyt 50 år siden. Bøndene i Maridalen hadde ikke setre hvor de sendte dyra på sommeren; de trengte ikke det. De hadde skogen.

Samtidig ble stadig mer av jorda dyrka med det de hadde av primitive redskaper, først på sjøldrenerende morenejord som isen la igjen. Grøfting og drenering av tyngre leirjord begynte de neppe med før på 1800-tallet. Da begynte også jernredskapene å bli mye mer effektive.

## **Svartedauen**

I 1349 var det langt dit. Da var det flere hundre år siden den beste jorda i dalen var dyrka opp og de var i full gang med å dyrke både den nest beste og tredje beste. 18 gårder skal det ha vært i dalen, og kanskje opp imot 200 innbyggere. Kirka, som ble reist for å hedre St. Margaretha, hadde stått der i hundre år. Den var bygd av stein som var hogd ut i dalen og fikk detaljer i tegl, murstein, som sannsynligvis var produsert på et teglverk i dalen og sannsynligvis et tak av tre.



Den sto hvitkalka og fager og lyste som det sømma seg et Guds hus.

(Den katolske) kirka eide Maridalen. Den eide 40 prosent av all jord i hele landet, konge og adel eide 30 prosent og andre stormenn eide enda noen prosent. Sjøleiene bønder eide litt. Mye ble leid ut til leilendinger som dreiv jorda på kontrakter av varierende lengde, fra ett år til livsvarig, mot å betale eieren leie i form av arbeid på gården, deler av sin lille produksjon eller på annen måte. Leia tilsvarte vanligvis rundt 1/6 av normal bruttoproduksjon på bruket.

Folketallet økte og jordbruksproduksjonen måtte følge med. Antall leilendinger økte fram mot midten av 1300-tallet. De tynte stadig mer ut av stadig mindre fruktbar jord. Så kom Svartedauen.

## Halvparten døde

Den var brutal. I løpet av et par år ble folketallet i Norge halvert. Maridalen ble lagt helt øde, bare på Brekke gård, helt ytterst i dalen, skal drifta ha fortsatt. De 17 andre gårdene ble lagt øde. Jordene grodde igjen, husene forfalt.

Gårdene ble lagt øde, enten fordi de som dreiv dem døde i pesten, eller fordi de flytta til andre gårder som ble lagt øde av pesten i mer fruktbare strøk med mer lettdeven jord.

Og slik lå dalen i 200 år. Øde. Bortsett fra noe utmarksdrift, fôr høsting, kanskje setring, sannsynligvis noen jegere i skogen og en og annen fisker ved vannet og kanskje langs elvene.

*Ødemarkstida* kaller Nilsen disse to hundreåra. På 1500-tallet går den over i *Gjenrydningstida*. Folketallet hadde tatt seg opp etter pesten, det ble behov for mer land og dyrka mark. På denne tida ble gårdene som ble lagt øde og hadde grodd igjen etter Svartedauen, igjen rydda og tatt i bruk. Det var å rykke tilbake til start.

Gårdene ble sannsynligvis i stor grad rydda ved ved bråtedyrking; de brant ned skogen og sådde og dyrka i den næringsrike aska. En dyrkningsform som særlig finnene er kjent for. Men den eksisterte også her i landet lenge før finnene på 1600-tallet kom vandrende, jaga av hungersnød i hjemlandet, og slo seg ned i *finnemarken* mange steder.

Minnet om bråtebrenninga lever fortsatt i navn på gårder som ble rydda på den tida; Brennenga, Bråten og flere med -bråten som siste stavelse, som Sørbråten. Også nord for Maridalen, innover i Marka, begynte folk å slå seg ned. Oppgangssaga kom og skogbruket vokste fram som en viktig næringsvei og inntektskilde. De kan ha begynt å fløte tømmer ut av Nordmarka allerede på 1400- eller 1500-tallet, på 1600-tallet gjorde de det helt sikkert. Da trengte de arbeidskraft til hogging, fløting, bygging av demninger og skåvegger og annen infrastruktur, og kjøring med hest. Mye kjøring med hest. Det ga ekstrainntekter til leilendinger og husmenn. På denne tida forsvant kongen som jordeier ut av dalen og marka. Som vi har nevnt, ble han erstatta av Nordmarksgodset og rike byborgere som investerte i gårdsbruk de fikk bønder til å drive for seg.

Da er vi over i perioden Nilsen kaller Husmannstida. Folketallet vokste på 1700-tallet, i det neste århundret eksploderte det. Det gjorde også behovet

for mat. Jordbruket var pressa til det ytterste, og i denne situasjonen vokste husmannsvesenet fram. Det sugde opp befolkningsoverskuddet. Fattigfolk fikk en liten jordlapp som de dreiv på fritida mens de de betalte for plassen på forskjellig vis, gjerne ved å jobbe på gården de var under. De rydda jord overalt hvor det var mulig å få noe ut av den. Utmarksbeitet ble brukt intensivt. I Maridalen betalte husmennene i all hovedsak ved å jobbe på gården de lå under. Særlig var det vanlig å jobbe med å kjøre tømmer ut av skogen på vinterføre. Av den grunn måtte husmennene ha en hest eller helst to.

Utover på 1800-tallet gjorde poteten sitt inntok på norske jorder – og matbord. Den metta godt.

Det store *hamskiftet* heter det i historiebøkene. I Maridalen tidfester Nilsen det fra 1850 –1945. Da kom en begynnende, til å begynne med veldig begynnende, industrialisering av jordbruket. Det ble lagt dramatisk om. Jordene ble større og mer helhetlige. Hesten ble brukt til å trekke redskaper som i større og større grad var produsert på fabrikker og ble kjøpt inn. Slåmaskina var en av dem. Den krevde flate, reine jorder. Stein ble plukka, de mest strukturerte og rette steingerdene i dalen ble lagt opp på denne tida. De grøfta, til og med myrer ble drenert og tatt i bruk til dyrking. Etter hvert gjorde bruk av kunstgjødsel og innkjøpt kraftfôr at det ikke lenger var behov for å hente fôr ved å slå myrer og lauve trær i utmarka hvor dyra gikk på sommerbeite, i stedet ble gress sådd og dyrka på jorder. I hvert fall på de store gårdene, på mange husmannsplasser fortsatte den gamle tradisjonen med å utnytte utmarka, noen steder helt til etter 2. verdenskrig.

Det allsidige landbruket ble erstatta av mer spesialisert og effektiv drift. Velstanden vokste, og ble synlig; de begynte å male husene og pynte dem med utskjæringer og annet.

I Maridalen, med sin nærhet til et marked i byen, ble det mye melkeproduksjon. Maridalsbøndene produserte melk og reiste rundt til kunder i byen og leverte melk på dørene, omtrent som Oda og andre leverandører har begynt å gjøre i stort omfang med alt av matvarer og andre artikler i vår post-pandemiske tid. Melkesalget var en viktig kilde til kontante inntekter for maridalsbønder, for mange visstnok den viktigste.

– Melkesalg var ei populær attåttnæring som ga mange gode inntekter. Maridalsbøndene har nok aldri tjent så godt, i forhold til andre, som da de leverte



*Gårdene i Maridalen hadde spesielle vogner som de spente hesten for når de kjørte og leverte melkeflasker på dørene i abonnenter i byen. Denne vognen er parkert på Bygdetunet. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

melk hjem til folk, tror Tore Brodin. – Mange maridalsbønder hadde faste kunder i byen som de kjørte melk til med hest og vogn en eller flere ganger i uka. Vi på Skar hadde ei rute med faste kunder over Korsvoll og ned til Ullevål Hageby. Det tok slutt under krigen, da ble meierietvang innført. Da begynte meieriet å kjøre rundt og samle inn melk fra gårdene.

På slutten av 1800-tallet ble mange av de minste og mest marginaliserte husmannsplassene lagt ned. Det dyrka arealet ble mindre, men mer effektivt. Fattigfolk forlot landsbygda og reiste inn til byene hvor industrialiseringa skjøt voldsom fart – og skapte tusenvis av arbeidsplasser – på siste halvdel av 1800-tallet. I Christiania og Aker, dagens Oslo, økte folketallet på 1800-tallet fra 15.000 til 250.000, det tilsvarer noe sånt som 1600 prosent!

Mange nøyde seg ikke med å dra ned til den overfylte, møkkete byen, de tok båten til det forfjettede land, Amerika.

Etter krigen kom det Nilsen kaller *Traktorens tid*. Industrialiseringa av jordbruket skjøt fart. Den første traktoren i Marka ble visst kjøpt av Olaf Lørenskogen i 1948. Traktoren erstatta hesten, men det tok tid; så seint som i 1964 hadde Løvenskiold 64 hester og 23 traktorer i sine skoger. Først i 1978 var den aller, aller siste hesten ute av skogen. Da var skurtreskeren vel etablert, den kom på 1960-tallet. Mye av det tyngste gårdsarbeidet ble tatt av maskiner.

Drikkevannsrestriksjonene ble skjerpa. Det ble slutt på utmarksbeite og i 1967 ble dyrehold, bortsett fra inntil tre hester, forbudt på de kommuneide gårdene. Det tok ikke mange år før de privateide gårdene fulgte etter. Med alle restriksjonene og infrastruktur som forfalt når det ble få til å vedlikeholde den, ble det for tungt og vanskelig å holde dyr. Landbruket i Maridalen ble korn, gress og oljevekster.

## To slags folk?

Det blir sagt at Maridalen er landets siste leilendingsbygd. Fem gårder, to av dem har samme eier, eies og driftes av sjøleiene bønder, ni eies av kommunen og driftes av moderne leilendinger, forpaktere. Mens de første har kunnet, og kan, planlegge drift av bruket i trygg forvisning om at neste generasjon vil kunne nyte

## SKIFTEFJØS

**Rundt 1850 begynte bønder ved Trondhjem og Christiania å levere fersk melk på døra til byborgere. Det var en stor virksomhet i Maridalen. Prisen var 30 øre literen. En liter hver dag betød over to kroner i uka fra hver kunde, det var penger som kom godt med. Ei ku melka drøyt 300 dager etter at den kalva, så ble det et opphold til det kom en ny kalv. Et slikt avbrekk tålte ikke maridalbøndene som skulle levere melk hver dag, derfor dreiv de skiftefjøs. Det betyr at de kjøpte ei kalveferdig ku på Handelshuset. Den beholdt de så lenge den leverte nok melk til å forsvare fôrutgiftene. Da ble den sendt til slakt og kalven solgt, og så kjøpte de ei ny kalveferdig ku...**

*Kilde: Andreas Vevstad: Oslo kommunes skoger 1889-1989.*

godt av investeringer og arbeid som er lagt ned, hadde leilendingene kontrakter som måtte forlenges hvert tredje år. Da risikerte de å miste ikke bare levebrødet, men til og med boligen. Forpakterne er i prinsippet i samme situasjon, men de har nå ti års kontrakter og større sikkerhet.

Hva gjør det med bygda, og miljøet der? Er det to slags folk i Maridalen? Var det det?

– Sjølsagt er det det. Det er forskjellige regler, sa Tore Klever på Sander. – Ett eksempel er at mens vi i utgangspunktet har lov til å ha tre hester, står det vel 30 på Hauger. Et annet at sjøleierne kunne fortsette med dyrehold da det ble forbudt for forpakterne. En gang var det visst til og med uttalt forbud mot å ha kaniner.

Og når en sjøleierende bonde må ha ny traktor, en tung investering, kan han stille med gården som sikkerhet. Hva gjør forpakterne?

– Når jeg skal kjøpe ny traktor, kan jeg ikke bruke gården som sikkerhet, siden den ikke er min. En forpakterkontrakt er ikke noe for banken. Jeg må ha noe annet, gjerne en annen eiendom, som pant for et lån, sier Bakke på Skjervan.

Forskjeller er det åpenbart, men avspeiles det i hverdagen, kan en der se og merke forskjell på folk? Kunne en det?

– Jeg tror ikke det, sier Astrid Sundby som vokste opp i en forpakterfamilie på Store Brennenga på 1950 og -60-tallet. – Jeg kan ikke huske at vi tenkte på at det var forskjell på folk i hverdagen. Men det var likevel en forskjell som lå der hele tida. Det var en forskjell i trygghet for drift, inntekt og framtida. Den tryggheten var mindre på forpakterbrukene. Vi kunne bli sagt opp. Det var én grunn til at vi hjemme ble sterkt oppfordra til å ta en utdannelse og få en en jobb utfor Maridalen.

Tore Brodin mener forskjellene har vært små: – I Maridalen har det alltid vært jevne folk, folk har måttet jobbe for føda enten de var sjøleierende eller forpaktere, og små forskjeller, sier han som lenge har stått med ett bein i hver leir og personifiserer at grensa ikke er så skarp.

– Ja, samtidig som jeg har vært sjøleierende bonde og drevet Skar sammen med

**Maridalen**  
fikk lov å leve

**Men hva med fremtiden -?**  
spør gårdbruker Sundby

**Her var presset fra hovedstaden til hjelp for å bevare det gamle jordbruksmiljøet**

**Tolst: Magne Nybakk**  
**Foto: Rolf Soler**

Maridalen lever, og så fort. Her har presset fra hovedstaden vært så stort at mange av de gamle gårdene i Maridalen har presset fra hovedstaden til å selge sine gårder. Dette er et stort problem for de som vil bevare det gamle jordbruksmiljøet. Mange av de gamle gårdene har blitt solgt til utlendinger, og dette har ført til at det gamle jordbruksmiljøet er i fare for å forsvinne. Det er derfor viktig at vi gjør noe nå, før det er for sent.

Her var presset fra hovedstaden til hjelp for å bevare det gamle jordbruksmiljøet. Mange av de gamle gårdene har blitt solgt til utlendinger, og dette har ført til at det gamle jordbruksmiljøet er i fare for å forsvinne. Det er derfor viktig at vi gjør noe nå, før det er for sent.

*Nationen hadde et stort lardagsintervju med Jorgen Sundby, forpakter på Store Brennenga, lørdag 16. november 1974. Da var det klart at maridolene hadde slutt tilbake kommunens forsøk på å rive gårder og å legge bygda nesten ode.*

broren min, har jeg siden 1954 også vært forpakter på kommunens gård, Øgården, hvor jeg bor nå. Det illustrerer vel at det har vært og er flytende grenser.

– På 1950-tallet var det mer enn 20 forpaktere her inne. Verken de eller de sjøleieende bøndene var heltidsbønder. Jeg trur alle i Maridalen hadde noe inntektsgivende attåt gården. Veldig mange hadde hest og dreiv med den i skogen for skogeierne, Løvenskiold og kommunen. Hesten var helt avgjørende for å få fram tømmeret helt til lenge etter krigen. De kommunale gårdene hadde lov til å ha inntil tre hester nettopp fordi de var nødvendige i skogen. Jeg trur noen i tillegg fikk dispensasjon til å ha noen flere fordi de dreiv med terapiridning for funksjonshemmede og kronisk sjuke, sier Brodin.

## Synlige forskjeller

Forpakter Anne Margrethe Myrvoll er enig i at det er ett slags folk i Maridalen, men det er også forskjeller. Synlige forskjeller.

– Ja, du kunne se på husene hvor det bodde sjøleieende bønder som holdt sine hus ved like og forpaktere som bodde på gårder hvor kommunen var eier og ansvarlig for utvendig vedlikehold. Du legger ikke like mye i et hus du ikke eier og ikke veit hvor lenge du får bo i, og kommunen var ikke alltid like flink til å følge opp. Det har skjedd noe de aller siste åra, men tidligere var det lett å se hvor kommunen hadde ansvar for vedlikehold, sier Myrvoll som også peker på en annen forskjell: – De sjøleieende risikerer ikke uanmeldte inspeksjoner fra kommunen. Til oss kan de komme uanmeldt. De gjør som de vil, pirker på ting vi opplever som små. For eksempel har vi opplevd at de plutselig har dukka opp for å sjekke at vi ikke har flere hester enn det vi har lov til. Eller at vi ikke har pløyd én meter nærmere vannet enn det vi har lov til. Sånt kan oppleves ubehagelig.

## Allsidig arbeidsliv

– Tømmerkjørerne jobba på akkord, så vidt jeg vet fikk de betalt for hver kubikk de kjørte fram til saga, mest ble kjørt til kommunens sag på Skjerven. Til

## ALLTID USIKKERHET

**Usikkerhet er noe forpakterne har levd med til alle tider. Fram til 1971 hadde de 16 måneders kontrakter, og ingen garanti for fornyelse, da ble kontraktperioden forlenga til fem år. I dag er den ti år. I 1973 ga Jørgen Sundby på Store Brennenga utrykk for usikkerheten i et intervju i *Nasjonen*: «Den dagen vi ikke lenger kan drive vår forpaktning, har vi heller ikke noe hjem i Maridalen. Da kommer andre og overtar det vi har slitt med gjennom årene – og fører det videre.**

– Bittert å tenke på?

– Ja, når en har drevet her så lenge og levd for gården og dalen...

– Kanskje går veien da til Hardanger der fru Anna er fra?

**Intet svar – framtiden er fortsatt uviss.»**

Løvenskiolds sag ved Brekkedammen ble det aller meste fløta og dratt over vannet med fløtebåtene Mari I og Mari II. Det var mannen på Bakken i Neskroken som styrte med båtene, forteller Tore Brodin.

Bøndene i Maridalen hadde flere bein å stå på enn skrinn jord og en hest eller to. Mange jobba i skogen som hoggere, Brodin mener det på det meste var 40 hoggere i sving i Hammeren distrikt som gikk langt inn i Marka. Noen kom fra Maridalen og tjente velkomne skillinger på å svinge øksa for skogeierne, Løvenskiold og kommunen, men de fleste kom utenfra. Maridølene var hovedsaklig kjørekarer. Med hest lunna de tømmeret som ble felt, de kjørte det seinere fram til saga og til slutt kjørte de plank ned til markedet i byen.

Mange maridøler hadde også jobb utafor dalen. Spigerverket i Nydalen var en diger virksomhet fra 1853 og et populært sted å jobbe. Et annet sted hvor mange jobba, var kommunen, særlig Veivesenet. I tillegg har det vært flere virksomheter i dalen; sagbruk, mølle, kruttverk, teglverk, spinneri, steinbrudd, kraftstasjon, sandtaket og militærleiren på Skar og noe annet småtteri.



## ISSKJÆRING

Før kjøleskapet var det isskapet som gjaldt for den som skulle lagre mat kjøligere enn i kjelleren. Store isblokker ble lagt i spesielle skap, og kjølte ned matvarer. Isblokker var en stor handelsvare, de ble også eksportert blant annet til England. Isskjæring, i vann og oppdemma dammer, var en omfattende virksomhet mange steder i byen. Det ble også sagd is på Maridalsvannet og i Dausjøen. Blokkene som ble skjært ut, var både 60 og 70 kilo tunge. Det var et styr å ta dem med issaks opp av isen og over på sleder. De var så tunge at hestene ikke klarte å trekke mer enn fire av dem. Blokkene ble lagt i en kjølig kjeller og dekket med et tjukt lag med sagflis. Slik holdt de seg fint over hele sommeren. Oslo Museums bilde er fra Østensjøvannet.



# Bondekultur

Maridalen er en bydel i Oslo. Fra ytterst i dalen til sentrum er det bare noen få kilometre, mange steder i dalen har du utsikt til blokkene på Kjelsås og i Nydalen. Går det an å snakke om Maridalen som ei bondebygd, finnes det en bondekultur her?

– Absolutt, sier Per Skorge.

Tidligere var vi inne på hvor vanskelig det er å finne noen definisjon på hva bondekultur egentlig er. Men Skorge er ikke i tvil om at den finnes her, i grenselandet mellom by og skog, godt innfor Oslos bygrense. Og hvis det i det hele tatt er noen som har bedre forutsetninger til å mene noe om det enn ham, så er de ikke mange.

Skorge vokste opp på en slektsgård i Vestfold, i 15 år han hatt gleden av å være forpakter på Kirkeby gård i Maridalen og sist, men ikke minst, han har gjennom jobbene sine inngående kjennskap til norsk landbruk og norske landbrukere. I nesten ti år, fram til vinteren 2019, var han generalsekretær i Norges Bondelag. Han var en slags hærfører for mer enn 60.000 norske bønder til han i 2019 overtok en mindre, men like mektig flokk. Da ble han administrerende direktør i Norsk Skogeierforbund. Det organiserer 30.000 skogeiere. For ham er bondekultur mye mer enn bunad, traktor, og rømmegrøt, det er ikke noe han finner på et museum i Bucuresti.

## Fellesskapet har vokst seg sterkere

– Nei, det kan jeg se gjennom vinduene mine i Maridalen. Der ser jeg folk med møkk under negla som har et nært forhold til natur, jord og dyr – sjøl om dyreholdet i Maridalen er minimalt på grunn av drikkevannsrestriksjonene – og som er opptatt av å produsere mat og fôr og å holde gården sin i hevd. Og sånn har det vært her i mer enn tusen år. Jeg ser folk som stiller opp for hverandre og for bygda, og som har en praktisk inngang til ting. Og så ser jeg et fellesskap som de siste åra har vokst seg sterkere gjennom felles kamp mot MDGs forsøk på å rasere denne sterke kulturen.

– Men det er få, om noen, som utelukkende lever av det gården gir her i dalen?

– Det er riktig. Sånn er det i hele Norge, bønder har biinntekter fra annen virksomhet. Veldig ofte noe praktisk som er nært knytta til primærvirksomheten; de bruker traktoren til å måke snø, de produserer ved, jobber som entrepenører eller håndverkere og mye annet. I Maridalen har mange opp gjennom åra vært engasjert i kommunale etater, sier Skorge som mener Maridalen kanskje skiller seg litt ut fra resten av bonde-Norge på grunn av beliggenheten.

– Det at vi ligger så nær en stor by med et stort marked har opp gjennom alle tider gjort det mulig å stå på flere bein. Her er det muligheter for å skaffe seg gode



*Bondegårder er det i Maridalen. Og gårdsidyller. Men heltidsbøndene er det langt mellom og i hvilken grad det er en levende bondekultur er det litt uenighet om. Gårdene Granum (foran) og Bjørnstad ble i 1915 skilt ut fra Nedre Vaggstein, men er i nyere tid samla på ei eierhånd. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

biinntekter som bonde. I mange år, helt til meieritvangen kom under krigen og gjorde slutt på det, var det for eksempel god butikk å levere melk på dørene til faste kunder i byen. Dette er ett eksempel på virksomhet som har sitt utspring i gården og som er med på å utgjøre en bondekultur, mener Skorge.

## **Innflyttere i hundre år**

Skorge kom utenifra til Maridalen. Noen som bor på gårdene og i dalen i dag har djupe familierøtter der eller i Nordmarka eller på Hadeland eller andre omkringliggende bygder. Mest ekstremt er det kanskje på Ullevålseter, der kan Otto skilte med forfedre som har holdt til i Maridalen og Nordmarka i ti, 12 slektsledd. Men langt de fleste må gå mye kortere tilbake for å finne forfedre som greip muligheten når den dukka opp, og etablerte seg på gårder eller plasser i dalen. Det har alltid vært populært; i over hundre år har det alltid vært mange interessenter når kommunen en sjelden gang har lyst ut en forpakterkontrakt.

Bakke-slekta kom, som Skorge, også en gang utafra til Maridalen. Men det er snart hundre år siden.



*Jon Ivar Bakke bor på landet, har traktor og er bonde, men kaller seg likevel bygutt. Om vinteren gjør han som mange andre maridalsbønder, da jobber han utafør gården og bruker traktoren til å brøyte sno. FOTO: Stein Erik Kirkebylen*

## KULTURKRÆSJ

Konflikten som kom om våren etter at kommunen høsten før hadde gitt Skjerven tillatelse til å ha ti søyer over vinteren, var et uttrykk for at det var en annen kultur i kommunekontorene nede i byen enn i fjøset på Skjerven. Da snøen gikk og vinter ble vår, viste det seg at de ti sauene det var gitt tillatelse til, var blitt 23. Et vellykka høstlig besøk av en bukk resulterte i 13 lam. Da gikk alarmen i kommunen.

– For oss var det en sjølsagt ting at når du har ei søye over vinteren, så blir det forsøkt satt lam på henne, sier Jon Ivar Bakke.

I kommunen var de lite vant med sauedrift. De så det ikke som Bakke, men mente sau var sau uansett størrelse og reduserte tillatelsen til å gjelde for seks søyer.

– Sjøl om det er landlig her, er det bare noen kilometer til Oslo sentrum. Hvis du spør, så må jeg si at jeg også vil kalle meg bygutt, sier Jon Ivar Bakke på Skjervan. Han har alltid bodd på bondegård på landet, det meste av tida på Skjervan sentralt i Maridalen. At han er bonde, er det ingen tvil om. Men han er ikke bare det. Han er også bygutt. Akkurat hva bondekultur er og innebærer, er han ikke sikker på.

– Uansett hva det er, så føler jeg vel at bondekulturen ikke er så sterk her i dalen. Vi er nok opptatt av jorda og å holde gården i hevd og har som mål å



*Da han begynte på ungdomsskolen på Tåsen, skjønte John Eirik Telle at det var forskjell på bønder og byfolk. FOTO: Stein Erik Kirkeboen*

kunne overlevere den til neste generasjon i minst like god stand som den var da vi sjøl overtok. Det er vel typisk for bondekulturen, men den er nok sterkere i bygder hvor bønder dyrker jord de sjøl eier og som har vært i slekta i seks, sju, åtte generasjoner. Sånn er det jo ikke her.

Men en form for bondekultur finner vi nok blant bøndene i Maridalen også. Sjøl om de er en i helt unik situasjon på flere måter, så er de en del av en nasjonal bondekultur. Det ble synliggjort under «traktordemonstrasjonen», da dukka yrkesbrødre opp for å støtte sine kolleger i Maridalen.

Kanskje har kampen mot MDG og byrådet styrka bondekulturen i dalen?

– Det kan godt hende, sier Bakke. – Tidligere har det nok være mye sånn at hver har hatt nok med sitt, og kanskje skula litt på naboen. Bestefaren min pleide å si at i Maridalen er misunnelsen sterkere enn kjønnsdrifta. Og det hadde han nok litt rett i. Jeg føler at konflikten, hvor vi har stått tett sammen, har endra litt på det. Vi snakker mer sammen og samholdet mellom oss er blitt styrka av den striden vi har kjempa sammen.

Det siste er John Eirik Telle på Nes enig i, men han er også usikker på hvor mye bondekultur det er i Maridalen: – Da jeg for lenge siden flytta fra barneskolen her inne til ungdomsskolen på Tåsen, skjønte jeg at det var forskjeller. Vi barna fra Maridalen snakka annerledes og var nok på mange måter annerledes enn bybarna. Vi var bønder i by'n.

## «Måneskinnsbønder»

Hvis det er det som er bondekultur, så hadde de det. Men Telle mener det ikke er mye av det i dalen i dag.

– Stort sett driver vi for oss sjøl på hver vår gård, det gjelder meg og. Kampen mot MDG og byrådet endra kanskje litt på det og gjorde at vi hadde mer kontakt. Men noe omfattende samarbeid er det ikke. Skal du ha hjelp med noe i gårdsdrifta, så er det ikke så lett å få det. Det er ikke så mye bondefaglig miljø her lenger. Og det er ikke så rart. De fleste i dalen har fulltidsjobb utafor gården, og er «måneskinnsbønder», bønder på fritida, sier han som er en av svært få i Oslo som livnærer seg som bonde i store deler av året.

Men hvordan karakteriserer han seg sjøl, bonde eller bygutt?

– Bonde. Nå sier jeg at jeg er bonde. Stolt bonde, sier John Eirik Telle.

## Arbeiderdal

Men det var, og det er sikkert fremdelers, flere kulturer i dalen. Valgresultatet fra 1951, som vi har vært innom, viser det. Da fikk kommunistene i NKP en oppslutning langt over det de hadde i byen og landet som helhet. 40 prosent fikk de i en valgkrets som riktignok omfatta mer enn Maridalen. 12 år seinere var de nede i 3,6 prosent. Men sjøl med en nedgang på 90 prosent, var kommunistandelen i småkretsene som Maridalen var en del av i valgsammenheng, fire ganger så høy som i byen forøvrig.

– Men det skyldtes neppe Maridalen, her i dalen fikk de nok ikke stemmer fra bønder og forpaktere. De var trofaste bondepartivelgere (Senterpartiet fra 1959), sier Ivar Brodin. – Men det var mange andre grupper i dalen som sto nærmere kommunistene.

Maridalen har alltid vært mer enn ei jordbruksbygd, og bøndene var få, arbeiderne var mange flere. Som vi tidligere har sett var mye arbeidsfolk på virksomhet i og utafor dalen. I Maridalens skrinne jord var det grobunn også for en arbeiderkultur.

– Ja, faktisk to, sier Ivar Brodin. – Kommunistene var en maktfaktor i flere år etter krigen. Og da var arbeiderne i Maridalen delt i to. Mens

## GÅRDENE I MARIDALEN

### Privateide:

Kasa  
Hauger  
Skar  
Granum/Bjørnstad.

### Forpaktergårdene:

Lille Brennenga  
Store Brennenga,  
Skjerven,  
Øvre Kirkeby,  
Øgården  
Nes  
Sørbråten  
Øvre Vaggstein  
Sander.



# Kommunist bak disken

Oscar Arvid Johannes Johansen (1902-85) vokste opp på ei øy utafor Brønnøysund og begynte tidlig å jobbe i butikk. Men han hadde utferdstrang, og 18 år gammel satte han kursen for Trondheim, halvårig handelsskole og ny butikkjobb. Allerede året etter gikk ferden videre til butikkjobb i Ski. Derfra reiste han til en kontorjobb i Kristiania. Da fikk den driftige unge mannen tid til å ta både middelskole og gymnas i løpet av to år. Etter en alvorlig fallulykke måtte han gi opp kontorjobben, legen sa han ikke kunne ha stillesittende arbeid. Da kjøpte han en butikk i Markveien.

Der solgte han blant annet melk. Skolseg på Hauger gård kom med et spann hver dag. Skolseg tilbød ham også å låne ei hytte i Maridalen. Der likte handelsmannen seg så godt at han kjøpte seg hytte på Rugda. Under den grov en underetasje, og starta en ny butikk.

Johansen fortsatte å ekspandere. Han ble gift i 1930, kjøpte seg bil, en Chevrolet som han mente var et feilkjøp – helt til noen fortalte ham at brekket ikke skulle stå på mens han kjørte og han bygde seg hus på Rugda. Der var det leilighet i annen etasje, butikk i første, hvor han med suksess også begynte å selge radioer, og peisestue i underetasjen. Schous bryggeri tilbød ham hjelp, hvis han starta kafé og de fikk enerett på å levere øl. Dermed ble det sportskafé i første etasje og butikk i kjelleren på Rugda.

Kaféen ble et samlingssted i dalen til den ble lagt ned på slutten av krigen.

Butikken dreiv Johansen sjøl helt til 1974. Det bodde mye folk i dalen og i tillegg leverte han varer langt inn i Nordmarka.

Han var kanskje mer kommunist og sosialist enn handelsmann. I hvert fall skal han ha vært mindre opptatt av profit enn av å hjelpe kunder som sleit. De fikk «handle på bok», og betalte etter evne. Han anbefalte ungene å kjøpe kandissukker på hyssing framfor silkeputer som var fire ganger så dyre.

Under krigen var det hektisk på Rugda. Der var det en herlig blanding av jødiske flyktninger som ble skjult i skogen, tyske soldater, deriblant østerrikere med kommunist sympatier, norske og tyske nazister og «gode nordmenn».

«Det ble ikke akkurat så greit å takle alle episodene som oppstod der», skreiv hans kone, Karen, nøkternt i si dagbok.

Handelsmann Johansen var politisk engasjert hele livet. Han var med i Handel og Kontor, Mot Dag og Arbeiderpartiet. Da Ap ble splitta i 1923, ble han med de radikale i kommunistpartiet. Der var han til 1950. Da ble han og 170 andre tilhengere av Peder Furubotn, beskyldt for «titoisme», de ville åpne for samarbeid med Ap og de nektet å blindt følge ordre fra Moskva, og ekskludert. Etter eksklusjonen ga Johansen opp partipolitikken. Men han lytta til nyheter fra Kina og fulgte Mao og hans kommunistparti fra den spede starten til maktens tinde. Han forble kommunist hele sitt liv.

**Kilde:** Intervjuer og en upublisert familiekrønike skrevet av handelsmannens datter, Lisbeth Ødegaard





*I januar 1975 hadde Sigrid Trydal overtatt landhandelen på Rugda, men det var fortsatt ingen sjølbetjening. Her står eieren (til v.) bak disken sammen med Anne Grete Hansen og Turid Tangen. FOTO: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens Arkiv*

*Hektisk aktivitet hos landhandleren på Rugda i 1963. FOTO: Asgeir Valldal/Dagbladet/Norsk Folkemuseum.*

*Under krigen møttes alle slags folk på kaféen på Rugda, også tyske soldater som var stasjonert på Skar. Noen av dem var kommunister fra Østerrike. FOTO: Ukjent*



*Butikken og kaféen er borte vekk, men huset troner fortsatt på Rugda. I dag er det helt vanlig bolighus. FOTO: Stein Erik Kirkeboen*



*Butikken på Rugda var liten men hadde stort vareutvalg. Mannen på bildet er ikke butikkeier Johansen. Bildet er fra 1963. FOTO: Asgeir Valldal/Dagbladet/Norsk Folkemuseum.*

arbeiderpartitilhengerne holdt hus på Vel'et, samla kommunistene seg på Dugård.

Dugård var et svært bygg sør for Hauger som på slutten av 1800-tallet ble bygd som et kursted med frisk skogsluft for tuberkuløse. Deretter var det pensjonat ei stund før det ble et feriested for ansatte i Postverket inntil det gikk med i kommunens rivningsbølge rundt 1970. Da var det nok heller ikke så mange kommunister igjen å samle der.

## **KOMMUNISTENE**

**Hvor mange kommunister det var i Maridalen, er vanskelig å finne ut. Småkretsene i byens utkant ble telt opp samla. Så seint som i valget i 1963 skreiv Aftenposten at småkretsene ble slått sammen og telt opp under ett. Der inngikk da i tillegg til Maridalen, Sørkedalen, Nordmarka, Solemskogen, Stovner (!), Klemetsrud og Aker sjukehus. Totalt ble det avgitt 2900 stemmer, 104 (3,6 prosent) til NKP som nasjonalt sank fra 8,7 prosents oppslutning i 1945 til 1,1 prosent i 1967.**

# Den lange, seige kampen



*I mange tiår hadde forpakterne et ganske greit forhold til sine kontakter i kommunen. Partene kjente hverandre. Når forpakterne fikk sjølveste Rådhuset som motpart, og ingen av partene kjente hverandre, ble det verre. FOTO: Stein Erik Kirkeboen*

Det har ofte vært større eller mindre uenigheter og konflikter mellom jordeieren, kommunen, og forpakterne. Alle i dalen vil neppe underskrive på det, men Tore Brodin mener forholdet mellom maridølene og kommunen lenge i hovedsak var ukomplisert og greit: – Vi hadde faste kontakter der. De kjente oss og vi kjente dem. Men over tid er det blitt mange omlegginger og endringer. Skogvesenet ble erstatta av Friluftsetaten som ble erstatta av Bymiljøetaten. Etter hvert kjente ikke vi dem og de ikke oss. Til slutt gikk det så langt at vi i stedet for å forholde oss til faste kontakter som kjente både folket og dalen, skulle forholde oss til sjølveste byrådet. Det kjente like lite til folk som til forhold i Maridalen. Det skulle styre noe det hadde lite greie på.

Da ble alt så meget verre.

## Anførerer

*Forpaktninga på Kirkeby ble utlyst i 2006 etter at Randi og Lars Grande valgte å si fra seg avtalen. Per Skorge regna muligheten for å få tilslaget på å bli forpakter på Kirkeby som liten. Men siden han var vokst opp på gård i Vestfold, tilfredsstilte de formelle krava til utdanning og erfaring, hadde et langt yrkesliv i landbruksorganisasjoner og både han og familien ønska seg en bondegård, så sendte han inn en søknad om forpakterkontrakt til Oslo kommune.*



*Per Skorge og familien var heldige, fikk en forpakteravtale med Oslo kommune og etablerte seg som deltidsbønder på Kirkeby.  
FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

*– Og, til min store overraskelse, så fikk vi den, smiler Skorge i sommersol på det vakre tunet på Kirkeby. Der har han utsikt til kirkeruinen, Maridalsvannet, bølgende kornåkre og byen, boligblokker på Kjelsås, i det fjerne. Så mye vakrere blir det ikke i bygde-Norge.*

*– Nei, det er flott. Vi var heldige og er veldig fornøyde med at vi, etter 20 år på*

## Seige forhandlinger

I 2014 var det tid for forhandlinger med kommunen om nye forpakterkontrakter. Tradisjonelt og erfaringsmessig hadde partene kommet til enighet rimelig fort og greit. Styret i forpakterlaget med Per Skorge som nyvalgt leder, mente tida var inne for å modernisere kontrakten. Alle de ni forpakterne var enig i dette.

Strategien var å ta initiativet i forhandlingene og få til en mer balansert avtale. Den gamle bar preg av å være en husmannskontrakt. Ett problem var at ordningen med generasjonsskifte ikke var kontraktfesta sjøl om den hadde vært praktisert i 100 år. De fikk en erfaren advokat, Helge Hurum i advokatfirmaet Hjort, til å hjelpe seg med å få jussen på plass.

*Eiksmarka i Bærum, kunne ta med oss flyttelass og tre barn hit.*

*Familien Skorge ble raskt integrert i bygda, så integrert at Skorge i 2014 ble bedt om å bli leder for Forpakterlaget, sammenslutningen av de ni som forpakter kommunens gårder.*

*Hans bakgrunn ga ham glitrende forutsetninger for oppgaven. Han var avdelingsdirektør i Statens Landbruksforvaltning før han i ti år var generalsekretær i Norges Bondelag og i 2019 ble adm. dir. i Norges Skogeierforbund. Han er kjent som en sterk, smart og dyktig forhandler med solid erfaring fra mange landbruksforhandlinger. Det er de som mener at mannen som nå leda Forpakterlaget i Maridalen, er den mektigste mannen i norsk landbruk. Han skulle stå i spissen for kampen for å få formalisert og kontraktfesta reglene for generasjonsskifte.*



*Mange er opptatte av å dyrke sin egen mat. Som medlem i Kirkeby andelandsbruk gjør noen det på egen teig på fremmed gård. Facebookgruppa har 79 medlemmer. FOTO: Stein Erik Kirkebøen.*



– Det hadde ikke vært behov for å kontraktsfeste generasjonsskifte tidligere. Eierskifte hadde skjedd her, på samme måte som på andre bondegårder, ved at barn overtok når foreldrene ble gamle. Dessuten, med kommunen i rollen som godseier, var det ingen som følte seg utrygge. Alle trodde og mente kommunen var en godseier man kunne stole på, sier Skorge som de neste åra skulle erfare at så enkelt er det ikke.

Når ikke alle umiddelbart så behovet for en gjennomgang og oppgradering av kontraktene like tydelig, så skyldtes det at ting hadde fungert greit i hundre år. Brevet forpakterne på Skjerven, Randi og Ivar Bakke, fikk fra kommunen i 2005, satte ord på det alle trodde, mente og hadde erfart:

*«Det er en betingelse at forpakterne på kommunens forpaktingsbruk i Maridalen har godkjent landbrukserfaring og driftserfaring. Når dette kravet er oppfylt, har det vært tradisjon for at forpaktingskontraktene er blitt overført til neste slektsledd uten utlysning. Kommuneadvokaten har uttalt at dette kan gjøres uten å være i strid med dagens lover og retningslinjer».*

Det ser veldig enkelt og greit ut. Sjøl om det hadde fungert i hundre år, ble forpakterne fort enige om at de ville stå enda sterkere om det stod svart på hvitt i den nye kontrakten. Advokaten var helt enig.

– Dermed ble det ett av punktene da vi begynte å forhandle i 2014, sier Skorge.

Etter tre år, i 2017 ble de enige med Bymiljøetaten om ny kontrakt. Alt så ut til å lande på en grei måte.

Men Bymiljøetaten (BYM) tok ett forbehold, den måtte få godkjent kontrakten av Eiendoms- og byfornyelsesetaten (EBY) og kommuneadvokaten. Og der stoppa det.

– EBY og Kommuneadvokaten satte føttene ned og nekta å godta avtalen.

Vi fikk ikke vite begrunnelsen for å underkjenne avtalen. Vi ba om innsyn, men det ble avvist fordi kommunen mente dette var interne notater. At kommunen praktiserer såkalt meroffentlighet hjalp ikke. Hvordan skulle vi, uten å kjenne til hva som var problemet, kunne jobbe for å finne en løsning? spør Skorge.

## **Skyggeboksing**

Deretter fulgte flere år med skyggeboksing for forpakterne som ikke helt visste hva de sto imot. Å bokse mot skygger er krevende. I den mørkeste skyggen sto ansvarlig byråd, MDGs Lan Marie Nguyen Berg.

– Vi hadde mange møter og mange diskusjoner, men ikke med ansvarlig byråd. Berg var med på tre møter gjennom de sju åra, ett av dem bare noen få minutter. Vi så henne knapt under hele prosessen og i lange perioder var byråden og hennes nærmeste som sunket i jorden, sier Skorge.

Det overraska ham. Fra jobben som generalsekretær i Norges Bondelag, var han vant til at det var ikke bare var mulig, men til og med ganske normalt, å få kontakt med både stortingsrepresentanter og statsråder.



*Omtrent slik opplevde folk i Maridalen hovedmotstanderen, byråd Lan Marie Nguyen Berg som de ifølge Per Skorge knapt så: Altfor urban og helt grønn på hva det vil si å drive seriøst jordbruk. FOTO: MDG.*

– Men en byråd i Oslo og apparatet nærmest henne som forvalta ikke bare arbeidsplassene men også boligene våre, opplevde vi det som kul umulig å nå. Nøkkelpersoner i MDG nasjonalt var det mye lettere å få både kontakt med og forståelse hos, enn byråden og kretsen rundt henne.

Mens styret i forpakterlaget forsøkte å forhandle, gikk livet i Maridalen videre, på lavbluss. Etter at forhandlingene om nye kontrakter brøt sammen og tida gikk, fortsatte forpakterne å drive gårdene på ettårige kontrakter. De visste ikke om de ville sitte på gården når det året var omme, eller om godseieren (Les: kommunen) ville avslutte kontrakten. Det motiverte ikke til ekstra innsats, det motiverte ikke til investeringer. Bygninger og jordveier begynte å forfalle.

– Ni gårder i sju år med uvisse, det gir til sammen 63 år med tapt vedlikehold av gårdene i dalen, sier Per Skorge.

Avisa Nationen har mer enn én gang brukt bilder av driftsbygningene på de kommunale gårdene i Maridalen som illustrasjon på forfall i landbruket. Vi har allerede sett hvordan de venta med å investere i kalking av jorder fordi de var usikre på framtida på Store Brennenga. Det samme var tilfellet på de andre gårdene i dalen.

– Det var tilhørighet og bondeyrket som sto på spill. Familien Klever er de som har bodd her lengst. De har forpakta Sander gård i mer enn 100 år. Femte generasjon drømmer om å få overta. De måtte i årevis leve med usikkerheten hengende over seg, sier Skorge. Sjøl skaffa han og familien seg en annen bolig i

dalen. De ville ha den som sikkerhet, for de ønska ikke å reise fra Maridalen hvor de hadde slått rot, hvis kommunen skulle finne det for godt å ta fra dem gården.

– Usikkerhet spredte seg. Folk ble nedtrykte og så veldig mørkt på situasjonen. Enkelte begynte å se seg om etter andre gårder, andre muligheter andre steder. De visste ikke om de lenger hadde noen framtid i Maridalen. Det gikk utover trivselen til alle og vi hadde også vanskelige diskusjoner oss forpaktere imellom. Skulle vi gå til opposisjonen i bystyret og pressen med saken på et tidlig tidspunkt? Vi landa på at vi måtte prøve å finne en løsning med byrådet (Ap, SV og MDG) først. Det var tunge tider, sier Skorge som mente og mener kommunen måtte ta ansvar: – Ja, når en godseier eier nesten ei hel bygd, så ligger bygdas skjebne i jordeierens hender. Kommunen eier 2000 av 2600 mål dyrka mark og ni av tretten gårder i Maridalen. Da har den et stort ansvar for bygdesamfunnet og folks ve og vel.

Det var tunge tider. Tungt skulle bli tyngre.

### «Rettferdighet»

Etter seks, sju år med usikkerhet og skyggeboksing, slapp katta ut av sekken 28. januar 2021. Byrådet ville ha «mer rettferdighet» i Maridalen. Det ville ikke at



*«Gi beng i å ødelegge Maridalen». Slagordet dukka opp på en vegg på Turter gård, «den vakreste og kanskje mest stilreine i hele Maridalen», før den ble revet i 1971 etter en hard kamp. 50 år seinere ble det tatt fram igjen. Da kjempa bygdefolket igjen mot byen politikere. Ola Elvestuen (V) (til h.) har i flere tiår vært opptatt av Maridalen og sto på bygdefolkets side. Her aksjonerer han sammen med Per Skorge mot byrådet i Oslo. FOTO: Christian Fredrik Borg/nab.no.*

gårder, kommunal eiendom, automatisk skulle gå fra en generasjon til neste. Alle byens borgere skulle ha like store muligheter til å være bonde i Maridalen. Når en forpakter ble mett av dage og ville eller måtte legge inn årene, skulle det ikke lenger være en opplagt mulighet for neste generasjon til å drive gården videre. Da skulle gården lyses ut og alle skulle kunne søke på å få overta den. Det var mer rettferdig...

– Rettferdighet kan være et vanskelig begrep, men det som er helt sikkert er at et slikt forslag er i strid med all praksis og all fornuft i en virksomhet som et gårdsbruk. En bonde tenker langsiktig og er opptatt av å levere gårdsbruket til neste generasjon i minst like god stand som det var da hen overtok. Skal det skje, kan hen ikke leve med faren for at jordeieren vil nekte neste generasjon å overta, da blir det nedfallsgårder, sier Skorge.

Forpakterne fikk en ny juridisk ekspert på banen. Christian Reusch i advokatfirmaet Simonsen Vogt Wiig er spesialist på prosedyre og tvisteløsning. Han skreiv en betenkning om jussen rundt ordningen ved overgang mellom generasjoner. Der slo han fast at det ikke var urettferdig eller feil eller i strid med noe som helst å forlenge en forpakteravtale som kan ha vart i over hundre år, til neste generasjon. Tvert imot ville det være urimelig å ikke forlenge en slik avtale. Det gir ikke mening at andres interesse for gårdene skal veie tyngre enn familienes lange tilhørighet.

– I møte mellom forpakterne og kommuneadvokaten og byråden, gjorde dette budskapet likevel ikke nevneverdig inntrykk. Kommuneadvokaten var taus som en østers og kom ikke med ett spørsmål eller én kommentar til Reusch sin presentasjon, forteller Skorge.

Byråden ga heller ingen signaler i spørsmålet om generasjonsskifte. Hun uttrykte imidlertid at det ikke var prisen som var problemet. Hun avviste det noen hevda, at problemet var at byrådet mente avgiften forpakterne betalte var for lav.

Nå hadde byrådet plutselig fått dårlig tid; det hadde som mål å fremme saken for finanskomiteen for beslutning i løpet av to uker.

– Vi opplevde det nærmest som et kuppforsøk, og protesterte sjølsagt, sier Skorge.

## **Byrådet er tapt, men ...**

Med byrådets innstilling så det ut til at forpaktere hadde tapt kampen om de tre byrådpartiene. Enten måtte ett av partiene i byrådet bryte ut og stemme mot byrådet i bystyret eller så måtte de vinne fram hos alle de sju andre partiene i bystyret og dermed få et flertall mot byrådet. Men det var ikke mulig å få til på så kort tid som to uker.

– Vi påpekte at mens de hadde brukt sju år på å bestemme seg, skulle vi få to uker til å forberede oss på den videre politiske behandlinga. Vi opplevde at byrådet behandla oss ni forpaktere som om vi var et ressurssterkt politisk parti, sier Skorge.

Opposisjonen støtta forpakterne. De fikk en viktig seier da de klarte å få saken

utsatt. Sluttbehandling ble satt til 24. mars. Forpakterne fikk en galgenfrist på noen ekstra uker. Og de fikk det travelt.

Forpakterne hadde ikke nådd fram innafør systemet, hos byrådet, posisjonen. Da var det på tide å sette inn støtet mot opposisjonen. For å få flertall for sitt forslag, var byrådet avhengig av støtte fra ett parti i tillegg til de tre byrådspartiene. Var det mulig å samle alle de sju partiene som ikke var med i byrådet, og få et flertall i bystyret mot byrådets forslag?

– Opposisjonen møtte oss med positivitet og interesse. Partiene var lette å få i tale. Vi snakka med talspersoner for alle partier og med ordføreren fra byrådspartiet SV. Hun viste stor sympati. Vi begynte å få trua på at det likevel var mulig å vinne den ulike kampen. Bøygen var MDG og byrådsleder Raymond Johansen som sto bak MDG og Lan Marie Nguyen Berg. Spørsmålet var om saken var så viktig for MDG at resten av byrådet ville la seg presse til å støtte dem og innføre helt nye regler for eierskifte. Vi ba sjølsagt også byrådslederen om å møte oss, men det ville han ikke.

– Hvorfor, Skorge, var dette så viktig for MDG? Hadde de skjult agenda, en drøm om at det vernede kulturlandskapet i Maridalen skal gro igjen og dalen bli skog som resten av Marka?

– Det har ingen sagt og det har jeg ingen grunn til å tru. Jeg trur rett og slett det er så enkelt som at de ønsker at flest mulig skal få anledning til å prøve seg som bønder. Og at mangler innsikt i og forståelse for hva jordbruk er og innebærer. De forstår heller ikke at de har et ansvar for å ivareta bygdelivet og folket i bygda der kommunen er den mektige godseieren. Det ville være uten historisk sidestykke om godseieren kasta ut alle sine leilendinger, sier Skorge.

Vi er kommet ut på vinteren 2021. Så langt hadde forpakterne jobba mot det politiske systemet. Nå var tida inne for å vinne folket. Veien dit gikk gjennom media. Men først skal vi se på den lange konflikten måned for måned år for år.





*Maridalen 9. mars 2021.... FOTO: Christian Fredrik Borg/nab.no.*

## Tidslinje

### **Mars 2014**

I et kontaktmøte med Bymiljøetaten er det enighet om at kontraktforhandlingene skal starte opp i løpet av mars. Etaten skal innkalle til forhandlingsmøte. Det er ett år til gjeldende kontrakt går ut.

### **April 2014**

Advokat Hjort engasjeres for å bistå forpakterne med å utarbeide et kontraktforslag.

### **Juni 2014**

Det er ikke kommet noen innkalling fra Bymiljøetaten. Kontraktforhandlingene etterlyses.

### **November 2014**

Det første kontaktmøtet avholdes hos Bymiljøetaten. Nye møter i desember og februar.

### **Mars 2015**

Gjeldende kontrakt forlenges for første gang med ett år. Ytterligere ett møte i 2015.



*Senterpartileder Trygve Slagsvold Vedum trives i traktor markerte seg solid på forpakternes side.  
FOTO: Christian Fredrik Borg/nab.no.*

### **Mars 2016**

Nytt forhandlingsmøte. Bruk av boligtakst på gårdsbrukene avvises av forpakterne. Enighet om å avholde landbrukstakst, som gir en mye lavere pris, som grunnlag for leieavtale.

### **April 2016**

Gjeldende kontrakt forlenges igjen for ett år.

### **Juni 2016**

Landbrukstakst blir avholdt på alle bruk.

### **September 2016**

Enighet mellom Bymiljøetaten og Forpakterforeningen om pris og kontraktgrunnlag. Det skal godkjennes av (EBY) og kommuneadvokaten før politisk behandling. Det blir stille....

### **April 2017**

Gjeldende kontrakt forlenges for enda ett år. Møte på Rådhuset med Byrådsavdelingen for miljø og samferdsel (MOS). Byråd Lan Marie Berg inviteres på befaring i Maridalen.

### **Oktober 2017**

Byråden og etatsdirektøren er på befaring og etterfølgende møte i vognskjulet på Sander.



*Det var stinn brakke og høy stemning på P-plassen på Låkeberget 9. mars 2021.  
FOTO: Christian Fredrik Borg/nab.no.*

#### **April 2018**

Gjeldende kontrakt forlenges for et nytt år.

#### **Mai 2018**

Møte med byråd Berg på Rådhuset.

#### **Januar 2019**

Bymiljøetaten innkaller til kontraktforhandlinger med hvert enkelt bruk til tross for at det ikke er enighet om kontraktgrunnlaget. Forpakterne avviser å føre forhandlinger for hvert enkelt bruk for seg.

#### **April 2019**

Fortsatt ingen ny kontrakt, den gamle forlenges for enda ett år. Advokat Christian Reusch engasjeres til å utarbeide en juridisk betenkning om forpakternes stilling og rettigheter.

#### **Desember 2019**

Advokat Reusch er med på møte på rådhuset med byrådsavdelingen og kommuneadvokaten. Byråden er innom noen minutter.

#### **Januar 2020**

Møte med ordfører Marianne Borgen på rådhuset.



*Sander Klever (9) og senterpartileder Trygve Slagsvold Vedum (43) var forgrunnsfigurer i de siste rundene av forpakternes kamp mot byrådet. Begge er glade i traktorer og trives på jordet. FOTO: Christian Fredrik Borg/nab.no*

## **Februar 2020**

Et forslag til kontrakt blir presentert. Møte med Bymiljøetaten.

## **Mars 2020**

Covid angriper landet. Leder i forpakterlaget, Per Skorge, jobber mot politikerne i AP, SV MDG og Rødt. Både Andreas Halse (Ap) og Sirin Stav (MDG) besøker Maridalen.

## **Høsten 2020**

Skorge pusher på for å få Bymiljøetaten til å sende saken til politikerne.

## **28. januar 2021**

Katta slippes ut av sekken: Byrådets forslag til ny standardkontrakt for forpakterne offentliggjøres. MDG har fått gjennomslag for sitt syn og ønske om «rettferdighet» i byrådet. Kampen begynner for alvor.

## **Februar 2021**

Ei facebookgruppe opprettes. Tar navn etter parolen fra kampen mot riving av gårdene i Maridalen tidlig på 1970-tallet: «Gi beng i å ødelegge Maridalen». Får raskt 1400 medlemmer. Steinar Brodin er hovedadministrator.

### **14. februar 2021**

Aksjon på jorden til Store Brennenga. Stortingsrepresentant (V) og tidligere klima- og miljøminister Ola Elvestuen kommer og tagger høyballer. Faneflukten begynner, byrådet enighet sprekker. SV sier, i Nordre Aker budstikke (nab.no), nei til kontraktforslaget fra byrådet hvor partiet sjøl er med. Seinere sier byrådet støtteparti Rødt det samme. Også opposisjonen i bystyret tar avstand fra byrådet forslag.

### **3. mars 2021**

Ap-laget i Nordre Aker sier nei til byrådet kontraktforslag og sender et forslag til uttalelse til årsmøtet i Oslo Arbeiderparti

### **9. mars 2021**

Den store demonstrasjonsdagen. Sp-leder Slagsvold Vedum kommer og snakker om store systemer som gjør mennesker små. Han trakk fram unge Sander som drømmer om å bli bonde i 5. generasjon på Sander gård. Ola Elvestuen (V), Aslak Sira Myhre, Anne Haabeth Rygg (H i Oslo) og Per Skorge talte til flere hundre som møtte fram i solidaritet med forpakterne. Rundt 25 traktorer og 200 biler kjørte i kortesje gjennom Maridalen. Covid-reglene forbød demonstrasjonstog, men bruk av kjøretøy var lovlig. Nab.no sendte direkte-TV fra markeringa.

### **11. mars 2021**

Saken om nye forpaktningkontrakter legges fram for bystyrets finansutvalg. Per Skorge presenterer forpakternes syn for finansutvalget.

### **13. mars 2021**

Oslo Arbeiderparti sier nei til byrådet forslag. I vedtaket går det fram at partiet ikke kan «være ansvarlig for at kommunen kaster ut bøndene på gårdene i Maridalen. Oslo Arbeiderparti ønsker at neste generasjon får fortrinnsrett ved generasjonsskifte på forpaktergårdene i Maridalen, dersom de oppfyller kravene om landbruksfaglig kompetanse og egnethet.»

### **24. mars 2021**

Saken kommer opp i bystyret. Møtet avholdes på Teams grunnet covid. Etter en omfattende voteringsrunde blir et alternativt forslag som alle partier – også byrådspartiene! – står bak, enstemmig vedtatt. Forpakterne vinner fram.

### **14. april 2021**

Ny ettårig forlengelse av forpaktningkontraktene  
Ørkenvandringa avsluttes. Ny forpaktningssavtale er underskrevet av begge parter sju år etter at BYM skulle ha innkalt til første forhandlingsmøte om kontraktene.



# - Et gufs fra fortiden: Den store jordeieren kan kaste ut sine leilendinger



Per Skorge på Kirkeby i Maridalen.

Av Kristin Tufte Haga [kristin.haga@nab.no](mailto:kristin.haga@nab.no)

Publisert: 09.02.21 09:40

Del

Artikkelen er over 1 år gammel

Ni forpakterfamilier i Maridalen har drevet gårdene i til sammen 600 år, én av familiene siden 1912. Nå er det syv år siden den forrige forpakteravtalen gikk ut, og i forslaget til ny avtale vil byrådet fjerne tradisjonen med å la gårdsdriften gå i arv. Det får bondefamiliene til å reagere kraftig.

*Skorge & Co tapte, i første omgang byrådet, men fortsatte kampen om bystyret blant annet i media. Lokalavisa nab.no fulgte begivenhetene tett.*

## Mediekampanje

– Vi gikk til media. Vi hadde med oss to historier om bondefamiliene som vi mente godt kunne illustrere sakens problemstillinger og forhåpentligvis skaffe oppmerksomhet rundt den. Det ene var Anne Margrethe på Brennenga som i 2016 hadde fått nei til å overta forpakterskapet etter sin mor, 72 år gamle Gerd Myrvoll, og siden hadde levd i usikkerhet om både bolig og arbeidsplass. Hun og mannen Ivar så ingen framtid i Maridalen og begynte å se etter muligheter for å etablere seg andre steder. Den andre historien var 11 år gamle Sander på Sander gård. Der hadde familien Klever bodd og forpakta i mer enn hundre år. Sander så for seg at han, femte generasjon, skulle føre førre tradisjonen videre når tida var moden. Ville byrådet nekte ham det for å oppnå større «rettferdighet»?

Skorge og forpakterne kjørte knallhardt på ett punkt i byrådets forslag til vedtak; generasjonsskifte.

– Det var ikke tilfeldig. Hvis byrådet ønska å presse oss ut av Maridalen, så kunne det gjøres på to måter. Den ene var å sette forpakteravgifta så høyt at vi måtte gi oss. Den andre var å gjøre det vanskeligere å gjennomføre generasjonsskifte. Vi satte alt inn på å forhindre det siste, sier Skorge.

## BYRÅDETS FORSLAG

Slik var det opprinnelige punkt 3 i byrådets forslag til vedtak i forpakterstriden: «Byrådet gis myndighet til å inngå fremtidige forpaktningkontrakter for kommunens ni gårdsbruk i Maridalen, med kontraktsvarighet på opptil 10 år. Byrådet kan fastsette forpaktningavgift under markedsleie. Nye forpaktningkontrakter skal lyses ut. Følgende kriterier skal legges til grunn ved tildeling av nye forpaktningkontrakter:

- Agronomutdanning
- Erfaring fra drift av gårdsbruk

Erfaring fra drift av gårdsbruk med lignende rammebetingelser skal vektlegges.

En forpaktningkontrakt skal likevel ikke lyses ut dersom kommunen vurderer at sittende forpakter per 2021 oppfyller de ovennevnte kriteriene, og vedkommende ønsker å videreføre forpaktningforholdet.»

## Var det noe å krangle om?

Men var det noe å bråke om? I byrådets forslag sto det at erfaring fra gårdsbruk med lignende rammebetingelser skulle vektlegges. Det er ingen andre steder som har de rammebetingelsene som forpakterne i Maridalen må forholde seg til. Ville ikke byrådets formulering sikre barn som var vokst opp på gården i Maridalen fortrinnsrett til å overta? Var ikke det nok til å sikre generasjonsskifte?

– Nei, svarer Skorge. – Det var ikke et kriterium, det var kun noe som skulle vektlegges. Det var altfor vagt og svakt. Alle vi forpakterne, som hadde veldig tett kontakt under hele prosessen, var enige om det, og det samme sa våre juridiske rådgivere. Vi måtte få noe mer forpliktende inn i kontraktene. Derfor ble det å sikre generasjonsskiftet vår store kampsak.

## Nationen | #Motkultur

kommentar

### MDGs råkjør i Maridalen

MDGs behandling av ni bondefamilier i Maridalen i Oslo er en politisk skandale. Og et eksempel på hvorfor MDG ikke bør sitte i regjering.



Maridalen-skandalen: MDGs Miljø og samferdselsbyråd i Oslo, Lan Marie Berg, satte i gang et råkjør mot ni bondefamilier i Oslo. Foto: Vidar Ruud / NTB

👤 Eva Nordlund  
Kommentator

*Senterparti-organet Nasjonen fulgte i en periode utviklinga i Maridalen tett. Det var ingen tvil om hvilken side avisa støtta. Faksimile, Nasjonen.*

– Rettferdighet kan være et vanskelig begrep, men det som er helt sikkert er at et slikt forslag som byrådet fremma, er i strid med all praksis og all fornuft i en virksomhet som et gårdsbruk. En bonde tenker langsiktig og er opptatt av å levere gårdsbruket til neste generasjon i minst like god stand som det var da hen overtok. Skal det skje, kan hen ikke leve med faren for at jordeieren vil nekte neste generasjon å overta, da blir det nedfallsgårder, sier Skorge.

– Men var det ikke urimelig å kreve privat arverett til kommunal eiendom?

– Vi gjorde ikke det. Noen forsøkte å framstille det slik, men det var helt feil, sier Skorge. – Jorda og gårdene er kommunens eiendom. Det er det ingen tvil om. Vi har aldri krevd å arve kommunal eiendom. Det vi ville, var å sikre neste generasjons rett til å fortsette å drifte kommunens eiendom. Kommunen kan når som helst ta areal ut av forpaktningkontrakten dersom den ønsker å benytte arealet til andre formål.

### **... som ble en suksess**

Kampanja ble en stor suksess. Mediene valfarta til Maridalen og satte skarpt søkelys på det som skjedde der. Størst oppsikt vakte kanskje to kommentarer. Den ene skreiv Brekke-beboer og riksbibliotekar Aslak Sira Myhre i Dagsavisen med utgangspunkt i nettopp Sander (11) på Sander gård. Den andre skreiv kommentator Eva Nordlund i Nationen under overskriften: «MDGs råkjør i Maridalen».

Lokalavisa nab.no var veldig aktiv, Dagsavisen og Avis Oslo hadde flere reportasjer og mange andre kasta seg på. Skjebnen til ni forpaktere i Maridalen, landets siste leilendingsbygd, ble en nasjonal mediesak. Det hele toppa seg med «traktormønstringa» 9. mars. Senterpartileder Trygve Slagsvold Vedum, stortingsrepresentant Ola Elvestuen (V), Aslak Sira Myhre, Anne Haabeth Rygg (H i Oslo) og Skorge sjøl var blant talerne.

– Det ble en fantastisk dag! Hele bygda møtte opp på Låkeberget. Og vi fikk selskap av bønder utenfor bygda og av byfolk. 25 traktorer, et par hundre biler og flere hundre mennesker. Ei virkelig solid markering av at det var mange som støtta den lille bygda i den store byen, det var et stykke «by og land hand i hand» i praksis i Maridalen. Sterkt. Og rørende, syntes Skorge.

### **Full seier!**

Et par uker seinere, 24. mars 2022, var avgjørelsens time kommet. Kampen mellom forpakterne og byrådet skulle avgjøres. Bystyret skulle stemme. Det var fortsatt corona-tid og bystyret møttes på Teams. Møtet ble direktesendt på nett. Maridalsbøndene satt benka foran sine PC'er.

Byrådets forslag til nye kontrakter ble etter en lang og heftig diskusjon avvist av bystyret. Enstemmig! Også byrådspartiene avviste forslaget til sitt eget byråd. Sjøl MDG, som hadde kjempa så hardt for å innføre «rettferdighet» i Maridalen, ga seg til slutt.

I tillegg til at forpakterne fikk det som de ville når det gjaldt generasjonsskifte med de tre tilleggsordene «eller deres etterkommer», fikk de kontraktfesta begrensinger for hvor mye kommunen kan øke forpakteravgifta. Den skal følge konsumprisindeksen.

– Jeg tror seieren 24. mars sikra at det vil være bønder i Maridalen i hundre år til, sier Skorge.

## **Enda en kamp?**

Han er ikke sikker på at forpakterne i Maridalen har kjempa sin siste kamp mot storsamfunnet.

– I Norge har leilendinger og husmenn alltid drømt om å bli fri, om å få kjøpe gårdene de driver. Den drømmen drømmes nok også i Maridalen. I bystyrets vedtak ligger at framtidig eierform i Maridalen skal utredes. Vi får se hva framtida bringer. Nå gleder vi oss over at forpakterne i Maridalen har fått tilbake tryggheten og vissheten om at de kan fortsette å dyrke jorda her inne. Vi har fått tilbake trua på at det er liv laga å drive som bonde i Maridalen. Vi kan igjen forsvare å bruke penger på å kalke jorder og holde jorda i hevd. På flere gårder er generasjonsskiftet

## **BYSTYRETS VEDTAK**

**Slik ble punkt 3 i bystyrets endelige vedtak:**

**Byrådet gis myndighet til å inngå fremtidige forpaktningsskontrakter for kommunens ni gårdsbruk i Maridalen, med kontraktsvarighet på opptil 10 år.**

**Forpaktningssavgiften reguleres i takt med konsumprisindeksen.**

**Dette skal også legges til grunn for framtidige kontraktsinngåelser.**

**Dersom forpaktningssavgift skal endres utover den årlige prisjusteringen skal dette legges fram som egen sak for bystyret.**

**Nye forpaktningsskontrakter skal lyses ut.**

**Følgende kriterier skal legges til grunn ved tildeling av nye forpaktningsskontrakter:**

- Agronomutdanning
- Erfaring fra drift av gårdsbruk

**Erfaring fra drift av gårdsbruk med lignende rammebetingelser skal vektlegges.**

**En forpaktningsskontrakt skal likevel ikke lyses ut dersom kommunen vurderer at sittende forpakter, eller deres etterkommer, oppfyller de ovennevnte kriteriene, og vedkommende ønsker å inngå nye kontrakter. Realkompetanse kan i særskilte tilfeller veie opp for manglende agronomutdanning.**

i gang eller nært forestående. Det er fint for Maridalen, og jeg tror det også er fint for byen. Det er unikt for en hovedstad å ha ei levende jordbruksbygd sju kilometer fra rådhuset, sier Per Skorge.

Og det var slutten på den striden. Den føyer seg inn i ei rekke strider som har vært utkjempe i og om Maridalen. Men før vi skal se på litt eldre historie, skal vi se hvordan et par representanter for motparten opplevde striden om forpakterkontraktene.

## Nationen | #Motkultur

debatt

### Sørkedalsbøndene støtter Maridalsbøndene

Forpakterne i Maridalen må få forutsigbare forpakteravtaler i påvente av at de får mulighet til å kjøpe gårdene sine.



*Maridalsforpakterne fikk full støtte fra nabolandførret. Faksimile.*

## SØRKEDALEN - MARIDALEN

De to store bondebygdene i Oslo, nabolandførretene Maridalen og Sørkedalen, er på mange måter sammenlignbare. Den største forskjellen er at i Maridalen er jorda eid av kommunen, i Sørkedalen eide Nordmarksgodset og Løvenskiold. Den nest største forskjellen er at mens bøndene i Maridalen fortsatt er leilendinger under kommunen, fikk bøndene i Sørkedalen allerede 30. juni 1948 rett til å kjøpe sine gårder. Den dagen falt dommen som satte sluttstrek for en seig kamp mellom husmenn/forpaktere og godseieren. Det som gjorde at de vant fram, var «Husmannsloven». Den kan maridalsbøndene ikke benytte seg av. Den ble fjerna da Lars Sponheim var landbruksminister fordi det ikke var behov for den lenger. Det var ikke husmenn/leilendinger igjen i Norge...



# Hvorfor tapte Goliat?

Det så ut som råt parti. Ni forpaktere i Maridalen mot byrådet. En moderne versjon av David og Goliat. Som fikk samme utfall som originalen: David vant. Her forteller to sentrale politikere på Goliats lag, i Miljøpartiet De Grønne (MDG) og Arbeiderpartiet, hvordan de opplevde kampen.

## Lik rett for alle

– Vi mente at det å få forpakteravtale for en gård i Maridalen er et attraktivt gode som ikke bør gå i arv, men som alle bør ha lik rett til å søke på og bli vurdert til. Det mener vi fortsatt.

Arne O. Haabeth var Miljøpartiet De Grønnes (MDG) talsperson da bystyret i Oslo behandla saken om forpakterkontraktene. Han ble dermed sett på som forpakternes sterkeste motstander. Det synes han er rart.

– Jeg er sjøl av bondeætt og eier en del av en slektsgård på Vestlandet som driftes av en forpakter. Jeg har sjølsagt ikke noe imot bønder. Like sjølsagt er det at MDG ikke er bondefiendtlig, sier han.

Det ble et voldsomt oppstyr da det ble klart at MDG hadde fått resten av byrådet med seg på å ville frata forpakterne en arverett som har vært sedvane i Maridalen i hundre år. Og det kan ha vært mer enn en sedvane; i forbindelse med salget av av Øgården til kommunen i 1908 skal det ha stått i salgskontrakten at «familien skulle overta forpaktingsrettighetene på gården i tråd med odelsrekken». Og slik har det fungert i over hundre år.

Men MDG ville det annerledes: – Vi fikk flere henvendelser fra dyktige bønder som var interessert i å komme til Maridalen, og fikk inntrykk av at

forpakteravtalene er attraktive. Vi mente det var urimelig at slike, attraktive avtaler med kommunen skal gå i arv, sier Haabeth.

Så langt har de gjort det, forpakteravtalene med kommunen har gått i arv fra far til sønn. Akkurat som sjøleide gårder har gjort. Nå ville plutselig byrådet kontraktfeste at det ikke lenger nødvendigvis skal være sånn.



*Bystyrerepresentant Arne O. Haabeth var talsperson for MDG i forpakersaken.*

*FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

## «Prinsipielt feil»

– Forpaktere er noe helt annet enn bønder som sjøl eier jorda. Her handla det om kommunens eiendom som forpaktere er satt til å drifte i en periode. Forpakteravtalen er en form for leieavtale. Da blir det for meg – og oss – prinsipielt feil at retten skal gå i arv. Hvorfor skal drift av kommunens eiendom kunne arves i enkelte, tilfeldig utvalgte forpakterfamilier?

– Forpakterne sier det er nødvendig for å sikre den langsiktigheten som jordbruk krever og forpakterne er avhengige av...

– Jeg er så klart enig i at bønder, og forpaktere, må ha langsiktighet, men jeg mener det var hensyntatt i byrådets opprinnelige forslag til kontrakt. Der sto det for det første at en kontrakt ikke skulle sies opp hvis forpakteren oppfylte gitte kriterier og ønska å fortsette. Videre sto det at ved eierskifte vil, i tillegg til agronomutdanning og erfaring fra drift av gårdsbruk, «erfaring fra drift av gårdsbruk med lignende rammebetingelser vektlegges». Siden Maridalen er unik, betyr det at søkere med bakgrunn fra en maridalsgård vil ha et fortrinn.

– Var det mye fokus på dette punktet da byrådet meisla ut sitt syn?

– Uten å gå inn i byrådets indre liv, kan jeg trygt si at det var det ikke. Vi så vel på dette som en ukontroversiell detalj.

Det gjorde ikke forpakterne, og så smalt det. Det smalt i den grad at byrådspartiene ble pressa til å fremme et alternativ til forslaget de sjøl hadde fremma. Det nye forslaget var akkurat som det gamle, bortsett fra at tre ord var føyd til. Tre ord som gjorde all verdens forskjell. Det sto fortsatt at forpakterne kunne fortsette hvis de ønska det. Og så var det føyd til tre avgjørende ord etter forpakterne; «eller deres etterkommere».

Plutselig aksepterte byrådet likevel det «arveprinsipp» som i praksis er blitt fulgt i Maridalen i hundre år. Og MDG fulgte med på lasset.

– Sønn er politikk. For oss var det i utgangspunktet en liten sak, en detalj, og når vi innså at vi ikke kunne få flertall for vårt syn, så var det ingen grunn til

å demonstrere. Vi tok konsekvensen av at stillingen var som den var, og tenkte praktisk. Det trur jeg generelt vi kan bli flinkere til i politikken. Men vi mener stadig det samme som vi har ment hele tida.



– Vi så på det som en liten sak, en detalj, og når vi innså at vi ikke kunne få flertall for vårt syn, så var det ingen grunn til å demonstrere, sier MDGs talsperson, Arne O. Haabeth. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.

## – En velregissert kampanje

– Men hva var det som traff dere, hva var det som gjorde at byrådet valgte å gi etter fra presset fra ni forpaktere i Maridalen? Var det den norske bondekulturen som sto opp mot verdensfjerne kaffe latte-drikkende miljøvernere fra Frogner og Grünerløkka?

– Det der blir bare tomme klisjeer og intetsigende klistreklapper. Hva den norske bondekulturen er, er jeg usikker på. Men det var uansett ikke den vi møtte. Derimot ble vi møtt av en meget velregissert kampanje som fokuserte voldsomt på det vi så på som en liten sak. Den ble blåst ut av alle proporsjoner når forpaktere og deres barn sto fram og sa at de frykta ikke bare å miste jorda men også hjemmet slekta hadde disponert i hundre år. Opposisjonen kasta seg sjølsagt på, for store deler av den var nok dette mye mer en kamp **mot** MDG enn **for** forpakterne. Jeg følte at mange konkurrenter dro til Maridalen primært for å skadeskyte MDG. Det var spesielt å se Høyre-lederen stå på en traktor og argumentere mot et forslag som ville gi flere muligheten til å melde interesse for en forpakterkontrakt, mens mange Høyre-folk – som helst ser at kommunen selger gårdene i Maridalen – kom bort og sa at de i sak var helt enige med oss, sier Haabeth som mener det var én mann som avgjorde det kampen mellom byrådet og de ni forpakterne.

– Forpakternes kampanje ble leda av Norges kanskje flinkeste og råeste lobbyist, Per Skorge. Lederen i Forpakterlaget er direktør med millionlønn i Skogeierforbundet, men klarte likevel å få en attraktiv forpakteravtale for en av maridalsgårdene. Nå har han trukket stigen opp etter seg og gjort det vanskeligere for andre å gjøre som ham; å komme utenifra til en maridalsgård. Vi ville gjøre det lettere. Det var også litt spesielt å oppleve at han snakka med alle parter og partier, men knapt med oss.

– Men han og de andre medlemmene i Forpakterlaget ønska ikke å forandre noe som helst, det var dere som ville få inn noe nytt. De ønska bare å få formalisert og kontraktfesta det som har vært praksis.

– Ja, de kjempa for sine interesser, vi kjempa for å et mer åpent og rettferdig system som ga flere muligheten til å få forpakte en gård i Maridalen. Det mener vi er rett.

– Var det «riktig medisin mot feil sjukdom», kjempa dere for et prinsipp som kanskje generelt er godt og velegna, men ikke passer inn i jordbruket?

– Vi mener ikke det, men denne gangen nådde vi ikke fram.

– Hva har du og dere lært av dette?

– At vi må se motstanderen nøyere an, sier Arne O. Haabeth i MDG.

## Ap-Halse: - Har aldri opplevd maken

– Etter sju år i bystyret må jeg innrømme at jeg aldri har opplevd maken, sier Andreas Halse (Ap) om forpakterkontrakt-saken. Han leder bystyrets finansutvalg. Det fikk saken til behandling for den ble sendt til bystyret for endelig avgjørelse.

– Det er den eneste gangen jeg har opplevd at byrådet har levert en sak til bystyret som ikke er i tråd med det to av byrådspartiene ønsker.



*Andreas Halse og Arbeiderpartiet ga etter for MDG, og gikk på en historisk smell i bystyret.  
FOTO: Steinar Saghaug.*

Så kan en sjølsagt lure på hvordan det er mulig, men først skal vi se på kronologien i slutfasen av forhandlingen som pågikk rykk og napp i sju år. Det endte med at byrådet kom med et forslag til nye kontrakter 28. januar 2021. Som vi har sett, ble det møtt med kraftig motstand hos de ni forpakterne.

Blant de politiske partiene kom SV først på banen og flagga uenighet med byrådet det er en del av. 14. februar kunne Nordre Aker budstikke (nab.no) fortelle at partiet ikke ville støtte sitt eget byråds forslag. Forslaget som innebar at alle kunne søke på lik linje om å få overta når en forpakter i Maridalen ikke orker drive lenger eller dør. I motsetning til byrådet mente SV nå at det som hadde vært praksis i mer enn hundre år skulle fortsette; neste generasjon skal ha fortrinnsrett til å overta forpakterkontrakten og hjemmet sitt – som eies av kommunen.

– Vi tenkte i akkurat samme bane, sier Halse.

Og 3. mars fulgte Ap-laget i Nordre Aker etter SV.

– Da hadde det allerede ei stund vært klart at byrådet ikke var på linje med bystyregruppene i begge partier. Både vi og SV ville ha en løsning på den langvarige konflikten med forpakterne, og vi var innstilte på å følge klare råd fra de kommunale fagetatene, sier Halse.

Likevel fremma byrådet en sak som gikk på tvers av de to gruppene. Fordi MDG satte alt inn på å få gjennomslag for sitt syn?

– MDG hadde et annet syn enn oss, og argumenterte så klart for det. Det gjorde de på en grei måte, det er sånn politikken er. Det var for eksempel aldri noe snakk om å true med å gå ut av byrådet. Hvorfor det gikk som det gjorde i byrådet, kan

jeg rett og slett ikke gi noe fullgodt svar på, sier Halse.

Resultatet ble, som vi har sett, at et enstemmig bystyre forkasta byrådet forslag – og vedtok et endringsforslag som alle partier sto bak. Det innebar at alt skulle være som det alltid har vært. Et pinlig nederlag for byrådet som burde være helt unødvendig. Snakker ikke partifeller i byråd og bystyre sammen på Rådhuset?

– Sjølsagt gjør vi det, men dette var en veldig spesiell sak hvor vi endte opp med en helt uvanlig kommunal praksis. Du finner ikke noe annet område hvor kommunen kontraktfester en form for privat arverett til drift av kommunal eiendom.

– Et spesielt område må behandles spesielt?

– Nettopp, og det trur jeg mange av oss i partigruppene, som jobba mye med saken, etter hvert fikk en forståelse for. Det hadde de kanskje ikke i byrådet i samme grad. Kanskje hjalp det oss også at vi i gruppa vår har to med bakgrunn fra jordbruket. Byrådet hadde kanskje ikke den innsikten, og så fornyelse av ni forpakteravtaler som en liten sak som kunne behandles som andre kurante saker. Vi, som hadde gått djupe inn i saken, så at jordbruket har en spesiell karakter som krever langsiktighet og forutsigbarhet, og at det å drive jordbruk i bynære Maridalen i tillegg byr på ekstra utfordringer. Vi hadde rett og slett større innsikt i og forståelse for forpakternes situasjon.

– Kunne ikke du fortalt dine partifeller i byrådet det?

– Jeg vil ikke ta noen sjølkritikk på at jeg har informert dårlig.

Spørsmålet om generasjonsskifte og arverett ble den store stridssaken, men en forpakteravtale inneholder sjølsagt mye annet.

– Både varigheten på kontraktperioden og prisen, «husleia», forpakterne skal betale, var det diskusjoner om. Men Per Skorge & Co argumenterte godt, fikk mye forståelse og alt det andre løste seg greit, sier Andreas Halse.



# Konfliktenes dal, dalens konflikter

– Hadde det ikke vært for Maridalens Venner, så hadde ikke denne stua stått her, sier Tore Klever.

Det er tidlig høst og vi er på Sander gård. Vi står foran ei rød, velholdt og beskjeden stue. Det er kårboligen til Tore og fru Wenche. Det lange, smale bygget er det eldste på gården, og det har vært drengestue, «kafé» og hvilestue for plankekjøerne som passerte over tunet på vei mellom Nittedal/Hadeland og Christiania. Og, skal vi se, Maridalens Venner kan godt få litt av æren for at stua fortsatt står.



*Det synes ikke lenger, men drengestua på Sander er «gammal som alle hauger». Tore Klever, gir Maridalens Venner ære for at stua overlevde kommunens forsøk på å rasere dalen rundt 1970.  
FOTO: Stein Erik Kirkeboen*

Konflikten rundt forpakteravtalen i Maridalen var bitter og seig, men det var langt fra den første konflikten i dalen. Her skal vi se nærmere på noen av de tidligere konfliktene. En av dem trua drengestua på Sander. Stort sett er de knytta til hensynet til byens drikkevann.

# 1. Oppkjøpet

Vi begynner med den første, store konflikten i moderne tid. Eller var det egentlig konfliktfylt da kommunen begynte å kjøpe opp gårdsbruk og plasser i Maridalen?

Det begynte så smått i 1861. Da kjøpte Kristiania kommune 64 mål av plassen Nordre Oset. Så gikk det rundt 25 år før den satte i gang oppkjøp av jord- og skogbrukseieendommer i stor stil i Maridalen og andre steder. Det var to motiver som lå bak oppkjøpene. Eiendommer ble kjøpt opp for å sikre byens befolkning friluftsområder – «Anlæg hvor Byens Befolkning i den gunstige Aarstid kan søge hen for at nyde frisk Luft og finde Adspredelse i en smuk Natur» – og for å sikre byens drikkevann. Det er det siste vi skal se på her; kommunens oppkjøp av gårder og plasser i Maridalen for å redusere faren for forurensning av vannet. Maridalssjuken, som ramma Christiania i 1888, var nok en skremmer som satte fart i prosessen.

Oppkjøpet begynte altså så smått i 1861, fortsatte på 1880- og -90-tallet og skjøt fart utover på 1900-tallet.

– Hvorfor så mange valgte å selge til kommunen, veit jeg ikke. Så vidt jeg veit ble ingen ekspropriert, men det var kanskje en slags frivillig tvang. Den eneste restriksjonen på dyreholdet som jeg kan huske, var at dyra måtte være minst 14 meter unna bekker som førte ned til vannet og 50 meter unna vannet. På Skar var vi sjøleiere, og hadde lov til å ha dyr. Likevel ble dyreholdet lagt ned i 1972. Det ble rett og slett for krevende når vi var så få igjen til å dele på jobben. Hvert år måtte vi sette opp gjerder, de skulle være på plass til 17. mai, og så ble det mye ekstrasjabb av grunder som ikke ble lukka, sier Tore Brodin.

## Hvorfor solgte Løvenskiold?

Til og med Løvenskiold, solgte sine eiendommer i Maridalen i flere omganger, stort sett ble tun og innmark solgt først og skogen noen år seinere. I 1911 solgte «Nordmarkens eier» innmarka på Skjerven, Kirkeby, Sander og Bakken for totalt 536.420 kroner. Ifølge Statistisk sentralbyrås priskalkulator tilsvarer det i dag snaut 40 millioner kroner. I 1926 ble skogen til de samme gårdene solgt og i 1936

## MARIDALSSJUKEN

**Høsten 1888 ble over 30.000 Christiania-boere sendt på do og til sengs med feber, kvalme og brekninger. Seks omkom. Man regnet, og regner vel fremdeles, med at det skyldtes forurensa drikkevann. På Oset gård like ved der hvor Maridalsvannet blir til Akerselva, hadde de slakta 250 sauer. Innvollene ble gravd ned. Hovedteorien var at avrenning herfra seig ned i jorda og ut i vannet som ble forurensa. Det var sjølsagt en dramatisk påminnelse om hvor viktig det var å holde drikkevannet reint og friskt.**



*Tore Brodin vokste opp på sjøleiergården Skar, men drifta i mange år Øgården som forpakter for Oslo kommune. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

ble Skar skog solgt som en slags avslutning på det store oppkjøpet.

Løvenskiold er ikke akkurat kjent for å selge unna eiendom. Fire, fem andre, private eiere unnlot å selge gårdene sine til kommunen. Hvorfor Løvenskiold valgte å selge, har jeg ikke klart å finne ut av. Ei rekke med e-poster, SMS'er og oppringninger til Løvenskiold Skog har lidd samme skjebne; ingen reaksjon, ikke noe svar.

Et rykte, som ingen har kunnet bekrefte, vil ha det til at selskapet sleit med økonomien etter den russiske revolusjon i 1917. Store investeringer i tsar-Russland skal ha gått tapt da kommunistene kom til at makta og nasjonaliserte.

Det siste oppkjøpet av maridalsgårder skjedde så seint som i 1986. Da ble Nedre Vaggstein lagt ut for tvangssalg, og kommunen kjøpte.

## Kommunens oppkjøp av maridalsgårder 1861-1939

Gård/skog	Areal (mål)	År
Nordre Oset	24	1861
Søndre Oset	-	1889
Midtodden	484	1891
Store Brennenga	591	1896
Halset (N. Skar)	210	1904
Dausjøjordet	200	1907
Øvre Vaggestein	1625	1908
Øgården (Tømte)	508	1908
Hauger	116	1911
Nedre Vaggestein skog	2000	1911
Skjerven innmark	784	1911
Kirkeby innmark	716	1911
Bakken	15	1911
Sander innmark	1127	1911
Sørbråten (Wittenbergkol.)	408	1911
Sørbråten (Hansakollen)	285	1911
Turter	1500	1912
Haugermosen	95	1914
Vaggestein (Brenne skog)	208	1921
Sander skog	4143	1923
Skjerven skog	2318	1923
Næs skog	2339	1923
Kirkeby skog	-	1926
Kirkeby gård	-	1926
Nordmarken	-	1926
Skjerven skog	-	1926
Skjerven gård	-	1926
Kirkeby gård	-	1926
Skar skog	-	1936

Kilde: P. Blix: Bidrag til Oslo-skogenes historie, 1939

Hvor kontroversielle oppkjøpene var, er uvisst. Men i den grad det overhodet var konfliktfylt, har det ikke satt store spor i historien. Med andre ord, veldig skarp har konflikten ikke vært. Det kan være flere grunner til det. Én var at mange hadde forståelse for oppkjøpet; Maridalssjuken viste alvoret i situasjonen og hvor viktig det var å verne drikkevannet. Plassen Søndre Oset ble kjøpt året etter utbruddet. En annen grunn kan rett og slett ha vært at tidene var dårlige, og kommunens tilbud var så godt at det var velkomment. Også for Løvenskiold.

Det er visst ingen som har hørt noen klage på prisen de ble tilbudt. Det blir sagt at for det kommunen tilbød for en gård i Maridalen, kunne en kjøpe en god gård på Hedmarken. Og da var det kanskje ingen grunn til å bli sittende på en tungdreven gård i Maridalen?

En viktig del av kommunens strategi for å sikre drikkevannet har, helt fra slutten av 1800-tallet, vært å få kontroll over mulige forurensningskilder. Det har den forsøkt å få ved å kjøpe opp gårdene i dalen, og ved å pålegge dem den ikke har kjøpt, restriksjoner.

## **MISNØYE MED KOMMUNEN**

**Hvor stor misnøyen med kommunens oppkjøp virkelig var, er ikke lett å si. Håkon Sundby bodde på Store Brennenga og skreiv like før krigen ei oppgave på Vinterlandbruksskolen om gården og dens historie. Der gir han uttrykk for sterk misnøye med kommunen som jordeier: «Leilendingstiden fra gamle dager ble igjen innført. Mens gården ved siste eier Thorstads var meget godt brukt, forfalt den mer og mer med ulike (kommunale) forpaktere. Lauvskog vokste inn på jordene fra skogkanten, grøfter tetnet, og i det hele ble gården vanskjøttet.»**



## MARIDALEN – EI DOHISTORIE

De første vannklosettene ble installert i Kristiania på slutten av 1800-tallet. Det tok hundre år før de ble tillatt i Maridalen.

Av hensyn til drikkevannet har det i mer enn hundre år vært ei rekke restriksjoner i Maridalen. For eksempel var det ikke tillatt med vannklosett. Eller badekar.

Lenge hadde maridøler utedoer på akkurat samme måte som alle andre. Innholdet ble gjerne spadd ut og brukt som gjødsel på jorder og bærbusker. Men en gang, på 1960-tallet, utgikk det et bud fra Vannverket om at det ikke var godt nok. Dritten, bokstavelig talt, kunne sige ned i grunnen og den kunne til slutt ende i drikkevannet.

Maridølene ble pålagt å lekkasjesikre utedoer. En potte tett modell ble konstruert. «Bjørknesdassen» fikk navn etter en snekker i Skogvesenet. Huset, sjølve doen, hadde to bein i forkant og sto delvis oppå en kum, et stort, meterdjupt betongrør, med betong i bunnen for å hindre avrenning. Kummen stakk ut på baksida av doen under en skrålem. Det var lett å komme til når herligheten skulle tømmes, det var bare å lette på lemmen og spa ut. Det står fortsatt minst én av de doene i dalen.

Men det var ikke bare vannklosett som var forbudt. Forbudet gjaldt også badekar og dusj. Enkelte hadde herligheten i all hemmelighet i kjeller eller uthus. Den måtte holdes skjult for Vannverkets kontrollør som holdt oppsyn med at utedoer, boliger, hytter og bøndernes virksomhet var i henhold til regelverket i vannets nedslagsfelt. Hos en som på 1970-tallet installerte bad, skal herligheten ha blitt oppdaga, plombert og rommet brukt til lager.

På slutten av 1980-tallet ble det omsider tillatt å legge inn vannklosett. Men det var klare krav: Innholdet måtte, og må, gå i en lukka glassfibertank som skal stå i en støpt bunge som skal være tilgjengelig for inspeksjon til enhver



*Forfra ser det ut som en helt vanlig utedo...*



*III. Huset Aukrust.*

tid. Både Vann- og avløpsetaten og rørleggeren er innom, for brukerens regning. I utgangspunktet skal tanken, som tømmes noen ganger i året, stå i kjelleren. Da har kommunen og brukeren felles interesse av å unngå lekkasje

Opp gjennom åra er mye rart blitt prøvd av poser og bøtter, byens siste «dobøttebil» kjørte til stadig færre i Maridalen, Sørbråten og Solemskogen så seint som godt utpå 2000-tallet.

Så, millionspørsmålet som ingen har svar på: Hvorfor er det bedre å sende avføring kostbart ut av dalen i bil enn gjennom rør som de gjør alle andre steder? Er det bare for å gjøre det vanskeligst mulig å bo i Maridalen? Frykter byens myndigheter at en kloakkledning vil skape et uimotståelig press om flere boliger i Maridalen?

**PS I Maridalen kirke ble utedassen pensjonert først høsten 2022.**



*Fra sida kommer stjerten tydelig fram. Den har en skrålem over halvparten av røret som gjør det lett å få dritten ut.*



*Når det var på tide å tømme, var det bare å lette på lokket og spa innholdet ut. FOTOS: Stein Erik Kirkeboen.*

## 2. Dyrehold forbys

Allerede på 1930-tallet kom vannverkssjefen, ifølge skogsjef Arne Vaas «Beretning om Oslo kommunale skogvesen 1889-1969», med forslag om å legge ned husdyrholdet i dalen. Han mente det representerte en trussel mot drikkevannet. Forslaget ble avvist.

30 år seinere ble det gjort et nytt framstøt. Undersøkelser som ble gjort i 1959, viste at vannet var av dårligere kvalitet enn antatt. Situasjonen var ikke alarmerende, men det var et sterkt ønske om å «heve råvannets kvalitet». Teknisk rådmann kasta seg på, og starta et arbeid med sikte på å få slutt på dyreholdet på de ti kommunale forpakterbrukene som lå nærmest vannet. Til og med høner og kaniner ble forbudt, det eneste unntaket var for hester som var nødvendige for gårdsdrifta. Nye kontrakter ble utarbeida. I tillegg til forbud mot dyrehold, ble det forbudt å ha folk som ikke var fullt sysselsatt i arbeidet på gården boende der.

Det var en krevende prosess hvor «mange reelle og formelle vanskeligheter måtte overvinnnes».

Høsten 1966 var prosessen kommet så langt at det var klart for å skjerpe bestemmelsene og innføre forbud mot husdyr på de kommunale brukene. Da reagerte forpakterne. De hevda at høsten var ei dårlig tid for å «avvikling av kreaturholdet». Det kan ha spilt inn at de da hadde låven stappfull av vinterfôr! Og de fikk medhold. Forbudet ble innført med virkning fra 14. april 1967 og omlegginga gjennomført i løpet av året.



*På 1930-tallet ante beitende kyr i Maridalen fred og ingen fare. Men så fant vannverksfolket ut at kyr representerte en forurensningsfare. 30-40 år seinere måtte Dagros ut av dalen, og bondene måtte legge om drifta helt. FOTO: Petter Aslaksen/Oslo Museum.*

Forpakterne skjønte lite av det, de mente turistene var et større forurensningsproblem enn dyra. Men de møtte ingen forståelse: – Vi bad Helserådet om å få se prøver som kunne bevise sammenhengen mellom husdyrhold og forurensning av vannet. Men det kunne aldri skaffes. Alle måtte godta Helserådets pålegg, og dermed ble det en total omlegging av driften, sa Jørgen Sundby på Brennenga til Nationen i 1973. Han mente at det myndighetene frykta, ikke var dyra, men avsig fra møkkakjellere og silokummer. – Å sikre slike sig er et teknisk spørsmål, sa han. Som måtte løses og finansieres av eieren, kommunen. Det ville bli dyrt, å nekte dyrehold var billig for kommunen.

Egentlig er det vel et spørsmål om vilje. Hvis den hadde vært der, kunne kommunen ordna det. – Men vi måtte alle bøye av, sukka Sundby.

Og dermed forsvant det aller, aller meste med pels – og fjær – fra dalen.

## Hønekampen

26. juni 1967 troppa en delegasjon med forpakterkoner opp hos Skogvesenet med et brev. De hadde sjøl fått et brev hvor det sto at alt husdyrhold, «innbefattet høner (skulle) være avviklet innen 1. juli». Ifølge brevet var det rundt 40 høner i dalen.

Til og med hønene, som la egg og ga gardkjerringene velkomne ekstraintekter og sosiale kontakter, måtte avlives. De 40 hønene trua visst drikkevannet.

Konene hadde kommet sammen, diskutert brevet og kommet til at det var «en nødvendighet å kunne beholde noen høner til husets behov». For at hønseholdet ikke skulle forurense drikkevannet, tilbød de seg å «samle gjødselen i en kasse og sende med søppelkjøeren».

Men det hjalp ikke. Hønene måtte bøte med livet. Dermed mista kvinnene «eggpengene», som var et viktig tilskudd til husholdningsbudsjettet og til deres stolthet og uavhengighet og de mista den sosiale arenaen eggsalget hadde vært.



*Bildet av høne-idyllen ble tatt på en ukjent setervoll i 1909. 60 år seinere ble det innført hønseforbud i Maridalen. FOTO: Hermann Christian Neupert/Oslo Museum.*

## Nedskalering

Forbudet mot å holde dyr gjorde det mulig å sanere uthusmassen ganske betydelig, men fikk liten eller ingen betydning for bolighusene, bortsett fra at det

ble færre folk på gårdene når det ble mindre av både arbeid og inntekter.

Allerede i 1963 fikk forpakterne beskjed om at «leieboere som ikke er nødvendige for gårdsdriften og er fast knyttet til denne gjennom hele året, er forbudt og må sies opp». Antall fastboende skulle reduseres til et minimum, og muligheten til å skjøte på inntektene ved å leie ut et rom ble tatt bort.

For at gårdene fortsatt skulle være drivverdige, korndyrking krever større areal enn gressdyrking og husdyrhold, ble mange bruk lagt ned. Jorda ble overført til andre gårder. Mer enn 20 forpaktingsbruk ble gradvis over mange år redusert til ni. På plassene som mista jord og ble sanert, fikk beboerne erstatta forpakteravtalen med husleieavtaler. Prosessen skal ha skjedd naturlig over tid og skal ha vært relativt skånsom, ingen ble brått og brutalt satt på dør.

## **Da tårene kom ...**

– Det var veldig sjelden faren min gråt. Men da den siste kua ble sendt fra Brennenga på slaktebilen, da gråt han, sier Astrid Sundby som vokste opp på Store Brennenga. Hun var 16 år og opptatt av sitt i 1967, men hun husker godt reaksjonene da beskjeden kom om at at ble forbudt å holde dyr på forpakterbrukene.

– Det var alltid usikkerhet på forpakterbrukene. Vi var prisgitt kommunen, innimellom hadde nok mange følelsen av å bli herja med. Men nå var det ikke snakk om usikkerhet. Da pålegget om at vi måtte kvitte oss med dyra kom, var det krise. Katastrofe! Det var levebrødet vårt som forsvant. Vi hadde hest, gris, høner og kuer og 240 mål med jorder. Der dyrka vi gress, poteter og korn som ble brukt som fôr til dyra. Det gikk greit. Men korn krever mer jord, 240 mål med korn var ikke noe levebrød. Det var tårer, det var sinne. Jeg husker det ble snakka seriøst om å flytte. Men hvor skulle vi flytte?

Det endte med at de ble. Sundby solgte besetningen. Dermed fikk han inn penger, som sammen med en billighetserstatning fra kommunen, gjorde det mulig å legge om til korndrift. Da gården også fikk et par hundre mål med tilleggsjord fra Brekke hvor jordveien ble lagt ned, så gikk det seg til.

## **Hardt slag**

Dyreforbudet var et hardt slag for forpakterne. Det hadde vært et tema i mange år, men om forpakterne virkelig trudde at det skulle komme så langt, er usikkert. Det som er sikkert er at det kom brått på. Og det var dramatisk. Mer eller mindre over natta måtte bønder legge om drifta helt. Fra å leve av å dyrke gras og å holde dyr, skulle de bli kornbønder.

Og det var ingen bønn, og ikke snakk om valg. Det var et pålegg. Valget de fikk på Ullevålseter illustrerer det. Der hadde et par hereford-dyr vokst til en flokk på 17 dyr. Nå ga kommunen dem valget: de kunne legge ned dyreholdet og bli boende, eller de kunne ta med dyra og flytte.

De ble. Og sendte kjøttfeet til en gård på Vestlandet.

Forpakterne fikk en billighetserstatning på til sammen 61.200 kroner.

Brennenga var et av forpaktningsbrukene som fikk mest, 9800. Det tilsvarer omtrent det de betalte i forpakteravgift for ett år og var rundt 40 prosent av ei gjennomsnittslønn som var på 25.000 i 1967. Det tilsvarer kanskje noe sânt som 250.000 kroner i dag. Om det var godt eller dårlig betalt avhenger sannsynligvis av øyet som ser.

Kommunen fastsatte totalsummen, men den interne fordelinga var det opp til forpakterne å bli enige om. Skogsjef Vaa skrev det i et brev 3. mai 1967: «Dette var en absolutt forutsetning for at utbetalingen kunne skje, da kommunen ikke ville involveres i det interne forhold forpakterne imellem.»

Den dramatiske endringa ser i ettertid heller ikke ut til å ha skapt sinne og aggresjon blant forpakterne, den ser ikke ut til å ha møtt motstand. Forpakterne i Maridalen, forbudt mot dyrehold gjaldt ikke de sjøleiene bøndene, bøydde kanskje nakken på leilendingers vis når det utgikk et bud fra stadsfysikus. Om noen knytta neven, så holdt de den i lomma. De visste at forpakteravtalen en dag skulle forlenges. Det var ikke smart å legge seg ut med makta.

– Jeg kan ikke huske at forbudet ble møtt med organisert motstand. Ingen gikk i demonstrasjonstog og jeg trur knapt det ble skrevet leserbrev i avisene. Det var vel ingen som brød seg om en liten gjeng med forpaktere inni en dal. Det var først noen år seinere, da rivningsplanen kom, at folk begynte å bry seg. Særlig da den gamle, verneverdige låven på Kirkeby ble revet. Det var vanskelig å forstå at en tom låve trua drikkevannet. Da ble det motstand. Organisert motstand med folkemøter og leserbrev og protester, sier Sundby.

### 3. Hus skal rives, skog plantes

I tillegg til at dyra ble fjerna fra dalen, forsvant også mye av det karakteristiske beitelandskapet. Det lyse, åpne åker- og beitelandskapet med bjørkehager ble planta med tung granskog. Maridalen endra karakter. Jordbruksbygda ble i mye større grad ei skogsbygd. Minst 1200 mål med beitemark og åkre ble i åra fram mot 1970 beplanta med gran. Et omtrent dobbelt så stort areal dyrka mark ble bevart og er fremdeles i drift. Fram til da var det fri sikt fra Hauger til Sørbråten, og du kunne se siloen på Skar helt fra Låkeberget. I dag er de siktlinjene blitt borte i svarte skauen.



*Store kampesteiner ble lagt i veikanten for å skjermje de skjøre treplantene som ble planta ut på tidligere eng og åkerjord. FOTO: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv.*



Dramatisk, men det var likevel bare begynnelsen. I 1969 skriver Vaa at «det arbeides med en omfattende plan for sanering av Maridalen».

Og planen kom.

## Comeback for Svartedauen

I 1972 kom omsider «Rivningsplan for kommunal bebyggelse i Maridalen, Lillomarka og Østmarkas nedslagsfelter». Den var i all hovedsak basert på en betenkning som skogssjef Mjaaland oversendte teknisk rådmann i oktober 1971. Planen var dramatisk.

Mens forpakterne sto ganske aleine med sitt tilbakeholdte sinne da det dramatiske forbudet mot dyrehold på kommunegårdene ble tredd ned over hodene på dem, ble det en ganske annen reaksjon da kommunen vil rive det meste av bebyggelsen i Maridalen. Da reagerte folk. I hele byen. Leserbrevene hagla, ikke minst var Maridalens Venners første leder, Rolf Rasch-Engh flittig. Avisene lagde reportasjer. Engasjementet var stort, temperaturen høy og Maridalens Venner ble stifta.

## RIVNINGSPLAN

Art	Foreslås revet	Foreslås bevart
I. Forpakterbolig	Lille Brennenga, Store Brennenga, Nedre Kirkeby, Øvre Kirkeby, Bakken, Sittpå, Brenners, Vårenhus, Nordby, Turter og Sørli	Skjerven, Ødegården, Nes, Sander, Sørbråten, Øvre Vaggstein
II. Skogsarbeiderboliger, skogstuer, småbruk og husmannsplasser		
a) Kombinerte småbruk og boliger	Ingen	Nordbråten, Kallerud og Nordseter
b) Rene skogsarbeiderboliger	Sanderberget, Vestby Heia, Steinbråten, Skjærstjøen, Sørbråten	Stensrud, Nordbråten, Bergerud Halset, Skjerven sag, Haugermosen
c) Skogstuer	Setertjern, Koia ved Nordseter, Vaggstein	Ramnagrø, Lauvlund, Aurtjern
d) Husmannstuer	Ingen	Lokkeberget, Salmakerstua, Engelsrud
III. Andre boliger	Lokkeberget syd, Steinbråten, Dugård, Myrvold, Berntsberg, Ødegården ved Nøklevannet	
IV. Stubberudgårdene	(3 boliger med 12 leiligheter)	
V. Hytter bortleid	Vaggsteinkollen, Koia ved Skar, Hullet ved Nordbråten, AUF's hytte i Lillomarka, Kalbakken speidertropp i Lillomarka, Norsk Trekkhundklubb i Lillomarka, Norsk Trekkhundklubb ved Ullevålseter	Kuskeboligen ved Nøklevannet
VI. Hytter på festet kommunal grunn	Torbjørn Halvorsrud, Thorleif Johansen, Astrid Ellefsen, Erling Schrøder	Skuldhytta ved Ullevålseter, Martin Tranmøl
VII. Lagerbygninger	Skjerven sag	Nordbråten
VIII. Sportsstuer	Ingen	Ullevålseter, Lilloseier

*Slik så planen for hva som skulle rives og hva som skulle få stå, ut.*

At det ikke var dyr igjen i dalen kunne byfolket tilsynelatende leve med, men at hus skulle rives...

Og så kan en sjølsagt fundere på paradokset at det skapte sterke reaksjoner at hus skulle fjernes, mens det knapt ble heva et øyelokk utafor Maridalen da dyra, som mange av bygningene var til for, ble sendt ut av dalen.

Vi er tilbake i kårstua til Tore Klever. På 1970-tallet sto ikke den gamle drengestua og lyste velholdt, tvert imot så sto den, grå sliten og mett av dage, til nedfalls. Som veldig mye annet på kommunens gårder. Stua sto på kommunens «dødsliste», planen for bygninger som skulle rives i Maridalen.

Det var ei lang liste. Planen gikk ut på å rive 11 av 17 gårdsbruk. 70 prosent av boligene i Maridalen skal ha stått på rivningsplanen. Deriblant altså drengestua på Sander. Det ble foreslått at gårdene Lille Brennenga, Store Brennenga, Nedre Kirkeby, Øvre Kirkeby, Bakken, Sittpå, Brenners, Vårnhus, Nordby, Turter og Sørli skulle rives.



FOTO: Esther Andersen/Historielaget Grefsen Kjelsås Nydalen.

## ARBEIDERBOLIGER

Helt ytterst i Maridalen nede ved vannet, lå en husmannsplass som het Stubberud. Den var under Tåsen gård som har ei lang, smal stripe jord som strekker seg helt ned til vannet. Her ble det i 1910 reist tre hus som det på bildet fra 1960. I hvert hus var det fire leiligheter for arbeidere ved Brekkesaga. Husene var eid av kommunen, men disponert av Løvenskiold. I 1974 ble arbeiderboligene, som sto delvis tomme og forfalne, revet. I dag er ingen spor tilbake, men alléen står som på bildet. I dag fører den fram til ingenting.

Brekkesaga begynte å skjære i 1740, men det kan ha vært sag ved Akerselvas øverst foss lenge før det. På 1930-tallet var virksomheten på sitt største, da var det 90 arbeidere ved saga. Noen av dem bodde på Stubberud. I 1965 ble saga, den siste langs Akerselva lagt ned. På det meste, på 1920-tallet, var det 24 sager langs elva.



*I denne idyllen bodde tønneakeren, bøkkeren, ved Skar kruttverk fra 1850-tallet. Den ble derfor kalt bøkkerstua. «Hans- og Gretehytta» med en diger kjøkkenpeis lå ved Skarselva og ble revet midt på 1960-tallet, noen år før den store rivningsplanen kom. FOTO: Arbeiderbladet/Arbeiderbevegelsens arkiv.*

I tillegg til gårdene skulle andre boliger, driftsbygninger og mye annet rives. Og ikke nok med, det sto også at «forutsetningen er at rivingsspørsmålet tas opp når naturlig avgang, fraflytting ol. gjør det aktuelt, og hver sak vil da bli bragt inn for formannskapet.»

Det skulle med andre ord rives mer når sjansen bød seg. Her åpnes det for et comeback for Svartedauen; for at Maridalen igjen kan legges øde og gro igjen.

Og nå reagerte altså folk i både dalen og akademikere og andre i byen. En NRK-dokumentar, et fantastisk tidsbilde i svart/hvitt sakte-TV, har bilder fra et folkemøte ute mellom «Maridalens eldste og yngste ruin», kirkeruinen og driftsbygningen på Kirkeby som er under riving, og et veldig godt besøkt folkemøte på Vel-huset. Hva som ellers var av markeringer mot rivningsplanen har vi ikke klart å finne ut av.



# Lokalsamfunnet i fare

Aker

*Akersposten 12/2-74*

for Maridalen  
Inet fra

**Mest gjenvalg i  
Korsvoll Sanitets-  
forening**

Elsa Nystad valgt til  
ny sekretær.  
Det ble et vellykket årsmøte  
Korsvoll sanitetsforening  
februar, selv om det  
45 medlemmer til-  
styre ønsket

## Rivningsplan

En henvendelse  
formannen i

# Maridals-raseringen kreves vurdert påny

Maridalens Venner så dagens lys igår

Fung. formann  
Venner, Thor Knut  
Oslo kommunes  
henvendelse om  
te til informasj  
ningsplanene i  
Maridalens  
10/6 1970. Stif  
te forening  
lagte kopi  
videre en  
Oslo Bysty  
den av r  
rivnings  
tuert i  
var i  
daler  
ikke  
sjø  
By  
d

Oslo formannskaps tidligere  
beslutning om å rasere seks  
prosent av de kommunale eie-  
dommer i Maridalen vil ikke bli  
forbigått i stillhet. Dette fikk  
man et meget klart inntrykk av  
på et møte igår kveld der fore-  
ningen Maridalens Venner ble  
stiftet i nærvær av over hundre  
mennesker. Der vil bli fremmet  
sterke krav om at formannska-  
pil ny vurdering, og at man da  
også må ta med i vurderingene

opplyst at rivningen er stanset  
lign, noe som man formodet skyld-  
tes at telefonrådene til ordfører og  
skogstyrets formann glødet i helse-  
går fra venner av Maridalen. Etter  
som anbudsfristen for rivningen av  
Låkeberget gikk ut så sent som 5.  
at noen kunne påbegynne rivningen  
allerede tre dager senere, og det  
ble yret tvil om hvorvidt det hele  
hadde gått riktig for seg.

I forslaget til vedtekter for Ma-  
ridalens Venner heter det i formåls-  
paragrafen:  
«Foreningens formål er å bevare  
Maridalens nåværende bebyggelse. I

terud alle vel-  
Kjeldsen fra  
Fru Skuterud  
armøtetets innsett  
sin helhet går til  
KS bruker de inn-  
er til «Kjærlighet  
er akkompagnert av  
en. For sekretæren  
med referat både fra  
møtet og en fest for eldre.  
der I år var fru Ruth  
ad. Hun redegjorde for  
på en grei måte, og opp-  
et ikke bare til forslag på

ninger og fortrinns raserings-  
et unikt kulturlandskapsmiljø.  
notet er tenkt som et offentlig  
note, bredt anlagt med repre-  
sentasjon fra såvel politikere, ad-  
ministrasjon, kulturhistoriske  
fagfolk, vannforureningsmiljø  
perter osv. Arrangementet vil re-  
presentere et økonomisk løft som  
Maridalens Venner alene ikke  
kan bære, og det er med bak-  
grunn i dette vil på denne måte  
vender oss til Kulturutvalget, og  
dalens Venner tillater seg  
ne henvendelse som  
red kopi til ord-

## Aftenposten

rivning i

## Vy Mar bedder

mindre an-  
delig på Marka-bebyg-  
gelsen, og gale for-  
urenings-kil-  
rekke tidligere  
rederte

## Akers-Posten

*12/6-74*

# Maridalens venner vil ha rivningen stoppet straks

Maridalens Venner er nu kon-  
stituert. Arbeidet for å bevare  
dalens karakter er kommet inn  
i faste former, og kampen ser ut  
til å lykkes. «Hjemmet» tryk-  
ker på Frusya var stappfullt  
og interesserte da foreningen ble  
konstituert, her

til dalen. Jeg husker hvordan vi  
gutta fra Kjelds dro til Berns-  
berg på ski, og jeg husker min  
første sykkeltur til Låkeberget.  
Maridalen er en kilde til  
for så mange

dette den rette måten Oslo  
mune skal ivareta våre in-  
teresser på.

Trond Herland orienterte  
rivningsplanen og viste på  
og ved hjelp av lysbilder hva  
gårder som skal rives. Ca.  
bygninger skal som kjent rive-  
og 60 bygninger er mye i Mar-  
dalen, d.v.s. 60 pst. av dalens  
totale bebyggelse. Vi er

# Rivningen i skjer på svil forutsetning

Til tross for endret syn  
fremmet tekn. rådmann  
Turtur, N. Kirkeby, Son

— Formannskapets vedtak om  
å rive bebyggelsen i Maridale  
bygger på sviktende og gale fo-  
rutsetninger, sa Maridale  
kommunalrå  
debatten d  
Oslo bysty  
g, sa Mär,  
en gang ve

Mens dyrholdet i Maridalen ble avvikla tilsynelatende uten at noen utafra heva et øyelokk, trådte kommunen tydeligvis over ei grense når den begynte å løs på bygningsmassen i dalen. Ingen skjønte vel at den tomme, gamle låven på Kirkeby representerte noen forureningsfare der den sto som den hadde gjort i noen hundre år. Da kom også media på banen for alvor.

Jeg  
Maridalen enn at jeg har bodd  
på Kjelds, ved inngangsporten

oss Maridalens  
— I Maridalen har det vært  
byggeforbud så lenge at husene  
skje enda eldre. Og imet hus er  
kommet i tillegg. Her er bevart  
et gammelt bondesamfunn. Vi  
har her et sjeldent miljø som kan  
bli et levende friluftsparende  
Tar vi vare på friluftsparende

are Holtan fra Norsk Vann-  
forskningsinstitutt underbygge-  
det de fleste leffolk vil tro, med  
sakkyndige uttalelser. Han men-  
te at det ikke ville ha noen men-  
sikt på denne ville ha noen men-  
i en av forureningskildene El-  
Grann: Hvis de fleste enle

Oppgitt som  
problemer. Ko-  
rdte Erik Mør  
forandring av dalen og  
egen sak i den anled-  
ingen har henvendt seg  
nal- og arbeidsdepar-  
fått vite at det er

freda det  
tet har a  
nemere i  
i samme  
s rekes fr  
at man i  
uttalelse  
spørsmål

## Maridalens Venner

Men ett konkret resultat av motstanden kjenner vi; 9. juni 1970 ble Maridalens Venner stifta. Formålet med foreningen var «å bevare Maridalens nåværende bebyggelse for å bevare dalens særegne karakter og forhindre rivning av nåværende bebyggelse». Den direkte foranledningen skal ha vært at kaféen på Låkeberget, som ble bygd i 1880-åra og var i drift til 1962, ble revet i 1970. Det var dråpen som fikk begeret til å renne over. Nok var nok.

Maridalens Venner ble stabla på beina litt for seint. Mens arbeidet med å starte opp pågikk, ble plassen og kaféen Låkeberget, gården Turter, hovedbygningen på Sørbråten og låven på Kirkeby revet. Men så var det stopp. Ifølge vennenes første årsberetning, fra 1972, var planen å rive totalt 12.253 m<sup>2</sup> bygningsmasse. Resultatet ble 1161 m<sup>2</sup>.

Bare 9,5 prosent av det som var planlagt revet, ble virkelig revet.

Allerede i den andre årsberetningen, 1973, var det optimistiske toner. «Lar vi den innstilling som Helsrådet enstemmig vedtok 26/6 ligge til grunn, kan det synes som kampen om de gjenværende bygninger er vunnet».

Men det var et men. Vannverkssjefen nekta å gi opp forsøket på å legge dalen øde, og ba om en protokolltilførsel. Formann Rasch-Engh hadde et klart syn på den, han mente den viste «at det ennå er sentrale tjenestemenn i Oslo kommune som går imot og neglisjerer folks ønsker og vilje. Synet som kommer fram i Vannverkssjefens tilføyelse, er i det hele svært forstemmende i en tid som forlengst har anerkjent verdien av antikvarisk bevaringsverdige miljøer. Det tilføyelsen ber om, er riving for enhver pris. Tilføyelsen lyder: «Forutsetningen er at et antall hus som er innkjøpt for riving, virkelig blir revet, dog ikke nødvendigvis de samme hus»».

Her skulle det åpenbart rives nærmest for enhver pris. Og de som likevel ble boende, de skulle kjenne det på pengepungen. Forpakteravgiften ble totalt økt fra 30.000 til 75.000 kroner, 150 prosent. Verst var det på Nordbråten, der ble den økt med 1700 prosent! Den var på 150 kroner og ble over natta økt til 2700!

Rasch-Engh dundra løs: «Det som pr. i dag er et jordbruksamfunn, kan man



*At kaféen på Låkeberget ble revet var dråpen som fikk begeret til renne over. Mange syntes det var nok da. Noen av dem stifta Maridalens Venner og tok opp kampen for å redde bygda. FOTO: Ukjent.*



## NÅDDE FRAM UTEN Å SLÅ PÅ STORTROMMA

– I ettertid tror jeg man kan si at det vi gjorde de første ti årene var vellykket, sier Rolf Rasch-Eng. I 1970 ble han den første formannen, som det het den gang, i Maridalens Venner.

– Hadde ikke Maridalens Venner kommet, hadde vi ikke gitt ut en liten bok om Maridalen, hadde vi ikke arrangert flere vandringer med opptil et par hundre deltagere, hadde vi ikke skrevet alle leserbrevene og – ikke minst – hadde vi ikke hatt de samtalene vi hadde med sentrale personer hvor vi vektla dalens arkitektoniske verdier, så hadde det kanskje endt litt annerledes, tror Rasch-Eng, som ikke bruker de største ordene. Vi kommer tilbake til det.

Det eneste han beklager 50 år etter, er at de ikke kom på banen litt før. – Da hadde vi kanskje klart å redde Turter som var revet da vi kom i gang, og låven på Kirkeby som det var fullstendig meningsløst å rive. Jeg skulle også gjerne sett at boligene til arbeiderne ved Brække Sag, som sto på på Stubberud, ikke var blitt revet. Alt annet klarte vi faktisk å redde.

Hvem er så denne Rasch-Eng, og hva slags forhold hadde han til Maridalen?

– I 1970 var jeg en ung historiker med jobb som konservator på Folkemuséet. Jeg kjente selvfølgelig til Maridalen, men hadde ikke noe nært forhold til den. Det kom en forespørsel til muséet fra noen i Maridalen, kanskje Olaf Gulbrandsen, om antikvarisk kompetanse. Direktøren ba meg, yngstemann, stille opp.

Ganske raskt kom Rasch-Eng inn i interimstyret som jobba med å stifte en venneforening for Maridalen. Den ble formelt stifta 9.juni 1970. Og den bidro sterkt til å stoppe rivegalskapen som trua med å legge det meste av Maridalen øde. De gjorde det ikke ved hjelp av pauker, basuner og vaierende faner.

– Jeg tror suksessen, som jeg mener det var, skyldtes styrets måte å arbeide på. Vi slo ikke på stortromma. Vi hadde gode samtaler med sentrale personer hvor vi trakk fram arkitektoniske og landskapsmessige verneverdier i det unike miljøet i utkanten av stor by. På den måten nådde vi fram.



**Rolf Rasch-Eng er en mann med mange talenter. Offiser, lærer, historiker, fotballdommer (!) og mye annet. Men først og sist; skribent med mer enn 200 bøker/lange artikler på CV'en. I en periode var han sterkt engasjert i Maridalen. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.**



frykte går en ny ødegårdstid i møte! Det kan synes som Oslo kommune vil tvinge folk vekk fra gårdene i Maridalen.»

Foreløpig har de kommunale krefter som eventuelt ønsker det, ikke vunnet fram. Mange av motkreftene samla seg i Maridalens Venner, så Klever har rett i at vennene i hvert fall var med på å redde kårboligen hans. Rivingsgalskapen ble stoppa etter ganske kort tid.

Josef A. Røsjordet var bygningsfører i Skogvesenet og sentral i rivinga. I ettertid var han ikke bare stolt av det: «I dag kan vi nok si at en del av det som ble gjort, burde vært ugjort. Kanskje vi ga oss for lett, men vi ble truet med at styringen ville bli tatt fra oss hvis vi ikke fulgte helsemyndighetenes anvisninger. Det jeg angrer mest på, er Haugen, en liten stue ved Sørbråtenbrua. Turter burde heller ikke vært revet og heller ikke det gamle uthuset på Nedre Kirkeby, sa han til Andreas Vevstad i boka Oslo kommunes skoger 1889-1989.

Men, i Maridalen som i Hakkebakkeskogen: Spist er spist.

## **Fra riveplan til verneplan**

Kampen for Maridalen gikk over i en annen fase da det ble slutt på riving. Da ble kampen mot rivningsplanen erstatta av en mye mer langvarig kamp for å sikre vern av dalen. Det ble også nådd. 31. august 2001 ble 27.333 mål i Maridalen freda som landskapsvernområde. 29 år etter at den kommunale rivningsplanen fra 1972 ble lansert, ble den erstatta av en statlig verneplan. Der ble det slått fast at det eldgamle jordbrukslandskapet skal tas vare på og vernes.

Det ble i vide kretser feira som en stor seier. Men det var ikke mer enn en papirseier.

Skal et jordbrukslandskap bevares, så holder det ikke med ord på papir. Mennesker med redskaper og kunnskap må ut på jorder og enger og slå tilbake naturens forsøk på å ta det menneskeskapte kulturlandskapet tilbake. Får naturen herje fritt, gror dalen igjen enda mer enn den allerede har gjort etter plantinga for mange år siden. Og naturen gir seg aldri; kampen for å holde den i sjakk må tas hvert eneste år. Og den er det ingen andre enn bøndene i Maridalen som kan ta.

## **4. Sportslige stridsspørsmål**

Maridalen er et viktig trenings- og rekreasjonsområde for veldig mange osloborgere til fots, på små (rulleski) og store (sykkel) hjul og på ski. Her ligger det også konfliktpotensiale. Vi skal se på noen eksempler.

### **Golfbane**

Allerede på slutten av 1960-tallet skal de første planene for en golfbane i Maridalen ha dukka opp. Men det tok mange år før det blåste opp til strid rundt planer og prosjekt. I 1981 kom de første kartene hvor banen var tegna inn. I 1984 godkjente Skogvesenet en søknad fra Maridalen golfklubb om å få leie et

område ytterst i dalen. Da tok det fyr. I 1987 begynte golf-ildsjelene å felle trær på det som skulle bli en driving range, begynnelsen til en golfbane.

Da ble motstandsåket til en brann.

Da skjønte motstanderne av å gjøre store deler av landskapet om til en golfbane, alvor. De mobiliserte. Lokalpatriot Haavard Nordlie mener golfbanepanene virka mot sin hensikt; de styrka interessene for og idéen om å verne dalen.

Den lokale motstanden var stor, men golferne sikta seg inn mot toppen, og klarte å sikre seg et flertall i bystyret. Slik humpa og gikk saken i flere år. Mens golferne jobba med sine banepaner, jobba motstanderne med å få verna Maridalen-landskapet.

Mot slutten av 90-tallet ble en lokal protestaksjon dratt i gang. På et øyeblikk hadde den 8000 underskrivere i ryggen. Det ble sjølsagt registrert i Rådhuset hvor det snart bare var H og Frp som støtta golfbanepanene.

Det begynte å nærme seg stortingsvalget i 2001. Prognosene tyda på at Stoltenberg-regjeringa måtte gå av. Med blått regime i både land og by kunne veien til golfbane bli mye kortere enn veien til vern i Maridalen. Det begynte å haste for verneinteressene.

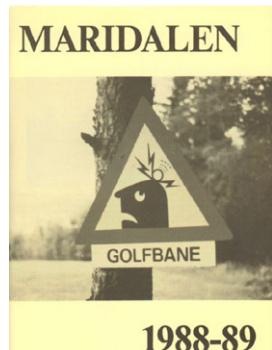
Men ved angivelig kynisk, i hvert fall effektiv, bruk av bekjentskaper klarte noen å få miljøminister Siri Bjerke til å legge fram et verneforslag som ble vedtatt i det aller siste regjeringsmøtet før valget, 31. august 2001.

Dermed var strek satt for de som drømte om golfbane og/eller boligbygging i Maridalen. Landskapet var verna. Ihvertfall på papiret.

*Hvis du vil djupere inn i golfbanehistorikken, det var et stort og heftig tema som skapte stort engasjement i samtida, så kan du gå inn på hjemmesida til Maridalens Venner og lese årboka for 1988-89.*



*Utover på 1980-tallet forsøkte golfspillere av en litt mer moderne versjon enn Ned Everhart som svingte kolla i Florida i 1930, å etablere seg i Maridalen. Det var duka for golfkrig. Som endte med seier for golfmotstanderne. FOTO: Wikicomons.*



## Sykkelvei

Den konflikten vi skal innom her, er annerledes. Den handler om vei og veibrukere. For om det ikke spilles golf der, så er Maridalen en av byens mest brukte treningsarenaer. Til tider er veien smekkfull av syklister, rulleskiløpere og en og annen jogger. Og biler og en og annen buss. Stadig oppstår det farlige episoder, særlig mellom rulleskiløpere og bilister.

Løsningen på problemet er åpenbar; få mosjonistene ut av bilveien. I 2007 vedtok bystyret den åpenbare løsningen. Det svarte også på spørsmålet om den asfalterte sykkelveien fra Brekke til Hamneren skulle gå i egen trasé eller på en utvida veiskulder. For å spare dyrka mark, vedtok bystyret å bygge den på veiskulderen.



*Av en eller annen mystisk grunn har det vel aldri gått alvorlig galt. Det er nesten et under, for det er til tider kaotisk på Maridalsveien hvor mange grupper trafikanter kjemper om plassen på utfærtdager. Og ellers. FOTO: Christian Fredrik Borg/nab.no.*

Siden er det blitt utreda og utreda og utreda. Det er mye å ta hensyn til i et landskapsverna område ved et drikkevann.

De siste åra er det omsider blitt asfaltert i Maridalen, veiene er ikke så full av farlige hull som før. Det har gjort dem enda mer populære som treningsarena for mosjonister av alle slag på hjul. Arbeidene med sykkelveien, som skulle begynt i 2022 og stått ferdig i -24, er vinteren -23 ikke påbegynt.

## 5. Hagastua

... er en tidligere husmannsplass under Sørbråten som ligger på ei idyllisk lita eng ved Movannsbekken nord for Dausjøen. I 1918 kjøpte kommunen Sørbråten, men ikke Hagastua. Av en eller annen grunn fikk den siste eieren, Wessel-Berg, beholde plassen som ligger helt ned til bekken, da kommunen kjøpte resten av Sørbråten gård og mye av Maridalen. Hans etterkommere hadde plassen helt til brødrene Carsten og Kjell Ola Bakke kjøpte den i 2016.



*Det er ikke på grunn av huset Bakke kjøpte Hagastua. Det bærer tydelig preg av forfall etter at det har stått tomt og ikke blitt vedlikeholdt på mange år. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

Plassen er spesielt interessant og verneverdig fordi den er den eneste gjenværende sjølstendige husmannsplassen i Maridalen med fulldyrka mark og driveplikt.

Den siste konflikten vi skal se på, handler om denne lille plassen og veien dit. Bakkens kamp for å få oppgradert en landbruksvei til plassen, har fått lite oppmerksomhet. Leder Tor Øystein Olsen i Maridalens Venner mener likevel det er en av de viktigste konfliktene som har utspilt seg i Maridalen de siste åra.

– Saken i seg sjøl er ikke så stor, den handler om få oppgradert landbruksveien inn til et lite småbruk i Maridalen. Men utfallet, at saken endte som den gjorde, er av veldig stor betydning, sier Olsen som ikke får si mer om det før vi har sett litt mer på bakgrunnen.

### Hva skal vernes?

Hensikten med landskapsvernet som ble oppretta i 2001, var ««først og fremst å bevare og utvikle Maridalens rike kulturlandskap. Dermed er det av betydning å

bygge opp under menneskelig virksomhet gjennom dagens landbruksdrift, slik at kulturlandskapet holdes i hevd».

Med andre ord: her handler det ikke om et område som skal legges under ei osteklokke og vernes mot menneskelig aktivitet. Tvert imot så er det landskap som skal holdes i hevd og skjøttes av folk som skal slå tilbake naturen – som mennesket har gjort siden tidenes morgen. I Maridalen har de gjort det siden de kom tilbake etter Svartedauen, for 500 år siden. Eller noe sånt.

Regionkontor landbruk påla derfor den nye eieren av Hagastua driveplikt og å holde jorda (kulturlandskapet) i hevd.

For å klare det, må eieren komme til plassen med traktor og moderne driftsmidler. Han er avhengig av vei. Den greieste veien, sørover fra Sandermosveien, kan han ikke bruke. I en dom i 2015 fastslo jordskifteretten at Hagastua ikke hadde veirett over gården Granums grunn. Den forrige eieren, som var avhengig av bil for å komme fram til Hagastua, solgte derfor eiendommen til brødrene Bakke.

Men så fant man dokumenter som viste at Hagastua i 1873 fikk tinglyst veirett over Sørbråtens gårds grunn. De nye eierne starta sommeren 2016 prosessen med å få tillatelse til å opparbeide veien som er nødvendig for å kunne drifte Hagastua. Da var “veien” fra Sørbråten til Hagastua knapt ei sti. I 2020 søkte de Fylkesmannen/Statsforvalteren om løyve til å opparbeide den til en 3,5 meter brei landbruksvei.

Og fikk avslag.

## Seig kamp i det stille

Fylkesmannen avviste med henvisning til naturmangfoldloven, men uten å kunne vise til konkrete naturverdier som er trua av veien. Poenget med loven, er å redusere/stanse tapet av biologisk mangfold. Landskapsvernet i Maridalen er innført i medhold av den samme naturmangfoldsloven.

Dermed ble adgangen til å opprettholde det verna landskapet stoppa med henvisning til samme lov som landskapsvernet er basert på. Da begynte det å bli vrient.

Lenge så det ut som om den historiske plassen måtte gro igjen, i strid med landskapsvernet. Dette ble det møter, brevskrivning, arkivstudier og støtteerklæringer av. Sikkert også advokatregninger. Men bare beskjeden medieoppmerksomhet og ingen demonstrasjonstog eller folkelig mobilisering bortsett fra støtteerklæringer fra ei rekke organisasjoner. Likevel vant Bakke fram i en sak som for en lekmann kan se ut som om er en kamp mellom to forskjellige former for vern, naturvern mot landskapsvern.

– Det er feil, sier Olsen bestemt. – Her dreide det seg rett og slett om feil lovanvendelse først hos Fylkesmannen og seinere i Miljødirektoratet som faktisk skjerpå Fylkesmannens opprinnelige avslag. Et avslag som rett og slett var en motarbeidelse av verneformålet i Maridalen.





*Dette ville nok en eiendomsmegler kalt «en eiendom med potensiale». For om det er mye ugjort på bygningene, er Hagastua idyllisk så det holder. FOTO: Stein Erik Kirkeboen*

Olsen og Maridalens Venner bisto Bakke i en kamp som etter ekstraomganger varte i flere år, og som endte med at de vant de fram med kravet om å få anlegge landbruksvei.

### **– Årets viktigste naturvernsak**

I et brev, datert 10.02.2022, legger Statsforvalteren seg flat, snur 180 grader og erklærer seg «...enig i at det bør legges mer vekt på kulturlandskapselementene i denne saken enn det ble gjort i vårt avslag ... For at Hagastua skal kunne ivaretas som et viktig kulturhistorisk element vil det derfor være behov for en adkomstvei».

Konklusjonen er at Statsforvalteren «gir dispensasjon til oppgradering av landbruksvei til Hagastua».

Da slipper vi til Olsen igjen: – Avgjørelsen slår fast hva landskapsvernet innebærer for Maridalen, nemlig at jordbrukslandskapet, «kulturlandskapet», skal bevares. Den vil i framtida få betydning for lignende saker her og andre steder. Derfor mener jeg at saken om Hagastua var Norges viktigste naturvernsak i 2022, hvis vi er opptatt av å bevare landskap som det i Maridalen.





*Joda, slekter har kommet og gått i Maridalen også, men de har kanskje ikke rukket å slå like djupe røtter som i mange andre landbruksbygder. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

## Slekt skal følge slekters gang

Etter far kommer sønn, kommer sønn, kommer sønn. Sånn har det vært i det norske bondesamfunnet. Gårder har gått i arv i slektsledd etter slektsledd. Den på mange måter brutale odelsloven har sørga for at gården har gått hel og udelt i arv fra generasjon til generasjon. Bondens mål og ambisjon har vært å overlevere livsverket, familiegården, til neste generasjon i bedre stand enn den var da han overtok.

## KRONGLETE EIERREKKE

Vi skal se ett eksempel på hvordan eierskapet har skifta på maridalsgårdene. Vi skal se hvordan Store Brennenga gikk fra eier til eier i en rasende fart på 1700- og 1800-tallet. Alt er ikke med, men sjøl en litt ufullstendig liste gir inntrykk av hvordan gården, og sikkert andre gårder i dalen, hyppig skifta eier. Hvem som dreiv gården under alle eierne veit vi mindre om; oppsitter/leilending/forpakter er kun nevnt én gang.

- 1723. Gården dukker for første gang opp i skriftlig kilde, matrikkelen. Den eies av amtmann Hans Nielsens arvinger. Oppsitteren heter Lars.
- 1733. Commisair Bøyensen gir skjøte på Brendingen til prosten Rasmus Paludan.
- 1741. Rasmus Paludan gir skjøte på gården til Jens Heier.
- 1767. Peter C. Barokler har fått skjøte, som han gir til Hans H. Christiansen.
- 1767. Etter bare noen dager gir Christensen skjøtet videre til Martin Erichsen
- 1777. Erichsen selger skjøte på gården til sorenskriver Aas for 243 specidaler.
- 1783. Aas gir skjøte til sersjant Lars Sveinungsen.
- 1789. Gården eies av Sveinungsens enke, eller hennes nye mann, som skifter den med oberst Neuman, som er pantehaver, for 700 specidaler og Morten Eriksen, som er kreditor, for 300 specidaler.
- 1799. Sveinung Larsen selger sin odelsrett til Jacob Christensen for 398 specidaler.
- 1832. Mye rart har skjedd før Carl Christensen selger gården til sin sønn, Niels for 1700 specidaler.
- 1835. Niels Christensen gir arvefesteskjøte til sønnen Anders Jensen på 3 mål jord og skjøte til O. Nielsen på 6 mål jord av utmarka.
- 1840. 22.juni blir Brennenga sannsynligvis delt i store og lille. Christensen gir skjøte på en del jord til husmann Paulsen.
- 1865. I skifteretten blir det fra Erik Muus' dødsbo gitt et skjøte til Arne Thorstad over bruket for 5200 specidaler.
- 1896. Store Brenninga, som nevnes første gang i 1898, selges for siste gang. Oslo kommune kjøper gården for 65250 kroner (i 1874 ble specidaler erstatta av kroner. Én daler var fire kroner).

*Kilde: Håkon Sundbys notat fra vinterlandbruksskolen 1939.*

Det er ikke uvanlig i bondenorge at samme slekt har holdt til på samme gård, slektsgården, i hundrevis av år.

I Maridalen er det ikke sånn. Mange steder var det i lange perioder hyppige eierskifter. De siste hundre år er det blitt mer stabilitet. Nå kan noen skryte av at de er tredje og fjerde slektsledd, men veldig få kan vise til at slekta har drifta samme gård i mer enn hundre år. Kasa skal være den av maridalsgårdene som lengst har vært i samme slekt. Det har den vært siden 1904. På Hauger har familien Skolseg også kunnet feire hundre års jubileum. De kjøpte gården i 1919.

Men familien Brodin har også djupe røtter i Maridalens skrinne jord. Nils kom allerede i 1896. Da ble han forpakter på Halset, der hvor det i dag er parkeringsplass. Fire år seinere flytta han til Skar hvor han også var forpakter fram til han i 1909 fikk kjøpt gården. Siden har den vært i familiens eie.

Blant forpakterne er det Klever som har vært lengst på gården. Den første Klever kom til Sander i 1912. I dag er det generasjon fire som driver gården. Femte generasjon står i startgropa. Flere av de andre gårdene har vært forpakta av samme familie i rundt hundre år, men ingen andre kan vel vise til mer enn tre generasjoner med forpaktere.

I mange sammenhenger er tre generasjoner og hundre år mye, men altså ikke i bonde-sammenheng. Her tenker, planlegger og jobber man langsiktig, med neste generasjon for øyet.

Også på de kommune-eide gårdene har forpakterskapet gått i arv fra foreldre til barn, stort sett fra far til sønn.

Det var nettopp MDGs og byrådetts forsøk på å få slutt på denne tradisjonen som lå bak den lange, bitre konflikten som kulminerte våren 2021.

## **Innflyttere kom**

Det var drama på høyt nivå i Maridalen utover ettervinteren 2021. Men det har, som vi har sett, vært dramatisk i Maridalen før også. Blant annet i tiåra rundt 1900 da kommunen kjøpte opp de fleste gårdene i dalen. Samtidig ble mange slått sammen, rundt 25 bruk ble til ni. Og de fikk i stor grad forpaktere som var nye i dalen.

– Brodin kom fra Sverige og overtok Skar gård i 1909 etter å ha vært forpakter på Halset. På Sander etablerte familien Klever seg, den kom fra Rakkestad. Sundby på Store Brennenga kom fra Ås. Familien Telle på Nes kom fra Drøbak men har røtter i Sørums. Og sånn var det for flere, de kom utenfra, og de kom ikke fra de nærmeste bygdene, men fra store deler av sørøstlandet, sier Ivar Bakke som var annen generasjons forpakter på Skjerven i en familie som opprinnelig kom fra Eiker. Nå forpaktet gården av hans sønn, den tredje i rekka av Bakke'r på Skjerven.

Til slutt i denne årboka skal vi ta en rundtur i dalen og se litt nærmere på noen gårder og deres historie. Vi begynner med ei stor slekt som hadde en liten avlegger her inne i noen år.

## Lilloe-slekta

# Ei stor bondeslekt på kort besøk

Det begynte med Ole. Ole var, da det ble opptatt manntall i 1666, en av to oppsittere på Lille Ov, i dag bedre kjent som Lillo. Derfra bredte det seg voldsomt ut. Ole Andreas Lilloe-Olsen er i ferd med å skrive historia til sin slekt, Lilloe-slekta. Det blir et omfattende verk som de neste sidene i stor grad bygger på.

Hvordan kan en måle størrelsen på en familie eller ei slekt? Jeg veit ikke, og jeg veit egentlig ikke hva vitsen skal være. Men at Lilloe er ei stor bondeslekt, er det ingen tvil om. Ifølge Lilloe-Olsen har etterkommerne etter stamfaren, Ole som satt på Lille Ov i 1666, hatt tilknytning til rundt 50 gårder i Aker og 30 i Bærum. Noen av Lilloe'ne rota seg også inn i Maridalen. Vi skal se litt på Maridalsgreina av Lilloe'ne.

### Den første Lilloe

I Maridalen begynte det med Henrich, eller Henrik.

Henrik Olsen Lilloe ble født på Lille Oe 14.juni 1801 og døde 14.januar 1870. Han ble gift med Gunhild Marie Johannesdatter Sogn fra nabogården Nordre Tåsen.

Fra begynnelsen av 1820-årene og til januar 1833 var Henrik omgangsskolelærer «først i Maridalens og siden i Nordre Agersbygdens Distrikt». I Maridalen skal han ha holdt omgangsskole på forskjellige gårder 1821-25. I tillegg markerte han seg i lokalpolitikken. I tida før de politiske partiene oppsto, satt han både i herreds- og skolestyret i Aker.

28 år gammel skal han ha kjøpt en gård som het Haugerud og lå ved Sognsvann. Etter fem år bytta han til Tømte (Øgården) i Maridalen. Om han bytta den til seg eller solgte den ene gården og kjøpte den andre, er uklart. Men motivet for å flytte er ganske klart; det var bedre jakt i Maridalen.



*Henrik, eller Henrich, Olsen Lilloe var den første Lilloe som slo seg ned i Maridalen. Sannsynligvis kjøpte han Øgården fordi det var godt jakterreng der. Illustrasjon: Ukjent/Historielaget Grefsen Kjelsås Nydalen.*

### Jegere og skyttere

Jakt og skyting ligger tungt i Lilloe-genene. Ole Andreas Lilloe-Olsen, som dreiv Vestre Grefsen gård fram til 1940, skjøt så godt i OL i 1920 og -24 at han fortsatt er Norges mestvinnende sommerolympier med fem gull- og en sølvmedalje.



*Bildene fra ca. 1900 og 2023 viser at det har skjedd mye på Lillo gård på 120 år. Deler av tunet er bevart. Mens det rundt 1900, og mange år etterpå, var omgitt av store jorder og beitemarker, er bondelandet de siste åra omgjort til et bolig- og forretningsstrøk med høye blokker tett i tett.  
FOTO: Historielaget Grefsen Kjelsås Nydalen og Stein Erik Kirkeboen.*





Men her handler det om Henrik. Han var tippoldefaren til Ragnhild Lilloe Nestegard som skreiv om ham i bladet til Historielaget Grefsen, Kjelsås og Nydalen:

«Den gang han kom til Maridalen var det rene Eldorado med vildt. Bjørn, ulv og rev. Første vinteren, 1833, tog han 29 rev i saks, vinteren 1834 var en stor snevinter og ulven ble nærgående. Da tog han 7 ulver rett ned for haven her. Han var en ivrig harejeger sammen med sin bror Ole Petter på Grefsen, og det var mange harepuser som måtte vandre med de kara hjem».

Henrik Olsen Lilloe var en mann med mange talenter. Han var ivrig friluftsmann og jeger, var han en flittig fiolinist i en strykekvartett som spilte til dans, han hadde en boksamling på over 60 bind – noe som ikke var vanlig blant bønder midt på 1800-tallet. På gården anla han en hage som var så flott at han fikk en hagemedalje av sjølveste kong Karl Johan.

Innimellom dreiv han gården og oppdro sine fem barn. Hans kone, Gunhild Marie fra Nordre Taasen gård, døde – på julaften – i 1848 etter 13 års ekteskap. Barna var fra fem måneder til 12 år gamle.

Litt av en fyr, med andre ord. Men han hadde neppe klart seg uten Berthe Marie Winger. Hun var datter av en bonde som hadde tapt gård og grunn, og datteren måtte ut verden for å sikre mat i livet og tak over hodet. Hun kom som husholderske til Øgård da Gunhild lå for døden, og styrte visstnok med fast hånd.

Henriks nest eldste sønn, Christian Andreas, overtok gården etter sin far og hans sønn, Einar etter ham. Så blir den korte sagaen om Lilloe'ne i Maridalen tristere. Den endte i en konflikt som det sikkert er flere syn på.

Einars første kone fikk tuberkulose, og døde tidlig. Hun hadde født en sønn, Christian Andreas. Einar gifta seg på nytt, med Mimi Brodin fra Skar. De fikk ingen barn. Forholdet mellom henne og stesønnen skal ha vært så dårlig at han måtte flytte fra gården.

## Kamp om gården

Christian Andreas utdanna seg til jurist, gjorde karriere som embedsmann og ville ikke overta gården. Da Einar ble for gammel til å drive, overtok brødrene Brodin på Skar gårdsdrifta i 1954. Einar og Mimi skulle fortsette å bo på gården. Men året etter falt hun på isen da hun skulle strø på tunet. Hun døde av skadene. Etter det flytta Christian Andreas hjem med kone og to barn, mens Brodin-brødrene

*– Maridalens flotteste utsikt, sier Tore Brodin som på bildet har den i ryggen. Siden 1958 har han kunnet nyte utsikten fra Øgården. Brodin er ei slekt av seige skinn, vinteren 2023 var fortsatt alle Tores tre søsken blant oss. Den yngste var 84 år, den eldste 94. Da er genene gode! FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*





dreiv gården.

I 1958 ble forpakterskapet på Øgården utlyst. – Det var 70 som søkte om å få overta, sier Tore Brodin. Han var en av søkerne, akkurat som Christian Andreas Olsen Lilloe.

– Da lista forelå, sto ikke Christian Andreas på den, jeg tror kanskje det var fordi han ikke hadde den formelle agronomutdannelsen som kommunen krevde. Jeg sto som nummer fire på innstillingslista, sier Brodin.

Han stakk av med forpakterskapet på Øgården, uten at han helt veit hvorfor: – Minst en av de som sto foran meg på lista trakk seg, så hadde det sikkert noe med at jeg hadde drevet gården i fire år, grøfta og gjort mye arbeid på den. Men etter det hadde jeg ikke lenger noe forhold til Christian Andreas. Han ble veldig fornærma.

Dermed var det slutt for Lilloe'ne på Øgården.

## Lilloe på Skar gård

Historia hadde også et sidespor som gikk via Skar gård til den amerikanske midtvesten.

Så veldig attraktivt kan det ikke ha vært å være bonde på Øgården. Henrik, jegeren som var den første Lilloe i dalen, fikk tre sønner. Den førstefødte, Johan Oliver, flytta inn til byen, ble baker og var ikke interessert i å overta gården. Det var derimot sønn nummer tre, Christian Andreas. Men ut fra det lille som er kjent, er historien om nummer to, Harald, mest spennende.

Han dro også til byen. Der etablerte han seg som garver og garvermester med suksess. Ifølge Thor Maaruds maridalshistorie bygde han opp det som seinere ble Halléns Handskefabrik. Kanskje er det riktig, men Hallén kom først. Som butikk. Mens Harald ble født i 1843, har Hanske-Hallén hatt butikker flere steder i Oslo og Christiania siden 1822. I dag har de én, i Roald Amundsens gate. I den ikoniske Hallén-gården i Thorvald Meyers gate hadde en annen Hallén trikotasjeforretning.

Uansett gjorde Harald Lilloe det godt. Han trivdes i byen. Butikken må ha gått godt. Han fikk oppført en flott murvilla. Men frua, Marie Olsen Skar, var ikke fornøyd. Hun ville hjem til Maridalen og Skar. Og sånn ble det. Ekteparet overtok Skar. Harald Lilloe var en meget ivrig jeger – han og – men ingen god bonde. Det gikk så galt at familien måtte gå fra gården i 1898. Den ble solgt til en sakfører Bruun som så muligheter Lilloe ikke hadde sett. Det første året på gården solgte han angivelig tømmer fra egen skog for hele kjøpesummen.

I familiekroniken står det at familien Lilloe emigrerte til Amerika, andre steder at seks av Haralds sju barn emigrerte. Uansett hva som er rett, de la grunnlaget for en stor, folkerik og livssterk grein av Lilloe-familien i Midt-Vesten og Canada.

Men i Maridalen er de borte.

## Sander gård

# Sorgen og gleden...



*Gutta boys på Sander: bestefar Tore, pappa Jo Egil og junior Sander som sto i spissen da forpakterne gikk til kamp mot byrådet. De vant, og dermed kan Sander være ganske trygg på at han om noen år kan bli femte generasjon Klever som forpakter Sander. Faksimile: nab.no.*

22. mars 2021 gikk livet til Tore Klever i grus. Da fikk han diagnosen kreft i spiserøret. Han var dødssjuk. Konsekvensene hadde han ikke fullt og helt oversikt over. Mye var usikkert, men det var sikkert at han ikke kunne regne med å drive Sander gård så mye lenger.

Det var ille. Men mye verre var det at det ikke var gitt at sønnen, Jo Egil, kunne overta gården etter ham, som han hadde gjort etter sin far og hans far etter sin far. Som vanlig er i bondeslekter.

MDG ville endre på det. Fikk de det som de ville, var det ikke sjølsagt at hans sønn, Jo Egil, fikk overta forpakterskapet. Det bekymra Tore mye mer enn hans egen diagnose.

## Fra Indre Østfold

Tidlig på 1900-tallet kom brødrene August og Oskar Klever fra Indre Østfold til Maridalen. Det vil si, først kom de til Grefsen. Der fikk de jobb på kirkegården

som ble tatt i bruk i 1904. Tore veit ikke hva som skjedde, men regner med at de så en annonse hvor forpakterskapet på Sander ble utlyst. De hadde vokst opp på gård, likte gårdsarbeid og ønska seg gård. Her så de en mulighet til å få ønsket oppfylt. De søkte – og fikk tilslag. Familien Klever etablerte seg i Maridalen med en forpakteravtale med Kristiania kommune som nettopp hadde kjøpt gården sammen med mange andre gårder i Maridalen.

Kleverbrødrene skulle videreføre en lang tradisjon, den første bonden kom til Sander i vikingtida eller kanskje enda før, navnet tyder visst på at det kan ha vært bosetting der siden før år 800. Gården var delt fra middelalderen til tidlig 1700-tall. Lenge var den klostergods, i 1806 ble gården kjøpt av grev Wedel Jarlsberg og Nordmarksgodset. Den lå under det til kommunen kjøpte den i 1912 og satte inn brødrene fra Østfold som forpaktere.

Hvis kreften nå tvang Tore Klever til å gi seg, var det stor fare for at sønnen måtte ta med seg familien og flytte fra barndomshjemmet. Sånne tanker holdt Klever våken om natta. Det handla om mye mer enn en arbeidsplass. Det handla



*Kanskje er driftsbygningen på Sander den største i hele Maridalen. Det er i hvert fall den eneste med to låvebruer. Foto: Stein Erik Kirkeboen.*

## SPILL OG SPETAKKEL

I gamle dager var det ofte livat på Sander. Drengestua på gården ble i mange år brukt som skysstasjon, menn og hester kunne hvile ut her på den lange, tunge ferden med planker fra Hadeland til Christiania. På 1600-tallet en gang skal noen bønder i dalen ha samla seg på Sander til terningsspill om en kalv. Kniver satt løst, og det var bare med nød og neppe at alle slapp fra det spillet med livet i behold.

Men det var et unntak, hverdagene var prega av lite spill og moro og mye tungt slit for føda.

om et livsverk som var bygd opp i tre generasjoner og som skulle bygges videre. Og det handla om noe så banalt som et sted å bo, et hjem. Skulle familien miste sitt hjem bare fordi han hadde fått påvist kreft og urbane politikere ikke ville akseptere en av jordbrukets naturlover?

Sånne tanker suste gjennom hodet til Tore Klever på den tyngste dagen i hans liv. – Helt seriøst, vi var redde for at vi måtte forlate jobb og hjem.

## Lettelsen

Men, ting kan fort snu. Dagen derpå var en av de letteste i hans liv.

– Jeg satt på traktoren da telefonen ringte. Det var Per Skorge, lederen i forpakterlaget. Han sa at et enstemmig bystyre hadde stemt ned byrådets forslag. Forpakterskapet skal fortsatt gå til kvalifiserte arvinger når én blir for gammel til å drive. Jeg ble så lett og så glad at jeg trudde jeg skulle gå gjennom taket i traktoren. Nå var det klart at Jo Egil blir fjerde generasjon Klever på Sander gård. Sander blir femte.

Sander hadde med overbevisning fortalt politikere, journalister og alle som ville høre at det ikke var noe i verden han ønska mer enn en gang å bli bonde på Sander gård. Og bestefar er sikker på at det kommer til å skje.

– I år har han, 12-åringen, kjørt høyvenderen og han har pløyd opp hele jordet, 220 mål. Og han har gjort det så bra! Han har vært med faren på traktoren i mange år, sitti på fanget, men i år ordna han opp helt på egen hånd, sier en meget imponert bestefar som hadde fått igjen trua på ei framtid på Sander gård.

Men først måtte forpakterne i Maridalen gjennom en hard kamp. Og folket på Sander, med yngstemann Sander i spissen tok sin del av støyen.

– Vi ville ikke ha noe bråk, og holdt lenge lav profil. Men da vi ikke kom noen vei med politikere måtte vi lage bråk, vi måtte ut i media for å få støtte i vår kamp. Og siden vi her på Sander er de forpakterne som har sitti lengst og siden vi hadde Sander som drømmer om å bli 5. generasjon som driver Sander gård, så var det naturlig at vi sto fram. Sjøl om vi ikke likte det, så var det også en god opplevelse. Vi fikk så mye støtte underveis at jeg mange ganger ble helt rørt, sier Tore som hadde orkesterplass til en lignende situasjon for nesten 35 år siden. Da var det søsteren, Grete, som sto i fokus.



*Tore Klever har tilbragt år av sitt arbeidsliv på traktorsetet. Der satt han også da han fikk den beste gladmeldinga han noensinne har fått.  
FOTO: Stein Erik Kirkeboen*

## Søsteren vant over godseieren

Mora til Grete og Tore kom fra Bjørnholt i Nordmarka, hun var en av flere

i Maridalen som hadde røtter fra nordmarksplasser. Grete overtok driften av Bjørnholt etter mora. Hun ville kjøpe plassen, men Løvenskiold sa nei. Han ville ikke selge. I seks år kjempa hun med godseieren før hun i 1988 nådde fram og fikk kjøpe plassen. Det var også en strid som vakte stor oppsikt, så Tore Klever visste noe om hva det kan koste å stå i stormen.

Per Skorge har tidligere vært inne på at kontraktene forpakterne hadde med kommunen ikke var gode. Det er Tore Klever helt enig i.

– Men lenge gjorde det ikke noe. Vi hadde et godt forhold til kommunen ved det som het Skogvesenet. Vi kjente hverandre, kom overens og kunne snakke sammen. Faren min kjørte tømmer med hest. Et år gikk hesten gjennom isen på Maridalsvannet og drukna. Det var et stort tap, hestekjøringa var en viktig inntektskilde. Det skjønte skogsjef Fjellanger som ordna opp da han personlig kom opp til oss på Sander med 1500 kroner som faren min kunne kjøpe ny hest for. Alt ble vanskeligere da vi måtte begynne å forholde oss til politikere som ikke kjenner forholdene i verken landbruket eller Maridalen, sier Klever.



*Tore Klever sammen en av sine mange dolahester, Trolldola. FOTO: Privat.*

## HESTER, TRAV OG KANEFART

På Sander har de avla fram egne hester siden 1925. Ifølge Tore Klever het det i utgangspunktet noe sånt som at «vi skulle vise måtehold i antall hester». Seinere kom det en begrensning på tre. De har hatt dispensasjon og lov til å ha sju. Han har vært en ivrig travmann i all si tid. Han har avla, han har trent og han har kuska. Og de aller fleste Sander-hestene har hatt «døla» i navnet.

– Den største suksessen var en hingst som het, Dølagutten. Han vant 32 løp – det er mange! – på 1970-tallet.

Etter at det ble slutt med hester i tømmerkogen, begynte hester som ikke hevda seg på travbanen, å trekke sleder.

– Ja, i en periode var det veldig populært med kanefart. Vi kjørte gjerne gjester opp til Ullevålseter hvor de ble beverta og henta ned med buss. Etter hvert ble det så dårlig med snø at meier ble erstatta av hjul. Nå er det slutt, men på 90-tallet var det i noen år helt vilt. På det «verste» kjørte jeg 90 kanefarter på én vinter. Det var nesten et levebrød



## Hauger gård

# Amerikafareren som vendte hjem

Å snakke om historien, i bestemt form entall, om en gård, er ganske meningsløst. Det finnes ikke én historie om en gård, det finnes mange, kanskje hundrevis. For meg er den mest spennende, og svært lite fortalte, historien om Hauger gård, historien om Jens eller John Skolseg.

Men før vi kan fortelle den, må vi plassere gården Hauger i Maridalen og i historia.

## Diskret, i sentrum av dalen

Det første først. Gården ligger veldig sentralt i Maridalen, på haugen mellom Maridalsveien og Dausjøen. Bortsett fra oppkjørselen og litt jorde er det bare så vidt mulig å skimte den fra veien. I praksis synes den ikke.

– Helt perfekt, gliser Steinar Skolseg, tredje generasjon Skolseg på gården som han nå har overlevert til fjerde generasjon, sønnen Sven Robert . – Her er vi for oss sjøl, det er vel seks, sju, åtte hundre meter til nærmeste nabo. Tidligere kunne vi se over til Sørbråten, men etter at kommunen planta til jordene med skog som har vokst seg stor, ser vi bare trær.

## Lang historie

Når den første bonden begynte å felle trær og sette spaden i jorda på Hauger, er det ingen som veit.

Det kan ha vært så tidlig som før vår tidsregning. Skriftlig omtales den første gang i 1574, som en ødegård. Det betyr at den var en av mange gårder som var dyrka opp før Svartedauen, men ble liggende forlatt etter at folket på gården døde eller flytta vekk. Som resten av Maridalen lå den øde i 200 år etter pesten. Deretter var den i kirkas eie fram til i 1723.

Siden har den vært i privat eie. Den ble først kjøpt av fire storbønder, mange rikfolk kjøpte andeler i gårder i Maridalen, med kjente Oslo-navn; Skøyen, Holmen, Østre Sogn og Blindern. Men de ble ikke lenge. I de neste 200 åra var det ingen familier som satt på gården i mer enn to generasjoner. Eierne kom og eiere gikk. Peder Anker, «Nordmarkens eier», og hans svigersønn Grev Wedel Jarlsberg



*Steinar og Sven Robert Skolseg, tredje og fjerde generasjon Skolseg på Hauger gård, blar i familiens utklippbok.*

*FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*



*Litt vanskelig å lese gårdsskiltet til Hauger på vinterføre, men det går tydelig fram at her handler det mye om hest. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*



*Når det er vinter og ingen blader på trærne, kan en langt der oppe, på toppen av veien, så vidt skimte våningshuset på Hauger. Sentralt – og diskret. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

var blant eierne før den første Skolseg rykka inn.

Stefanus kom fra en av de to Skolseg-gårdene på Kjeller på Romerike. Han overtok gården i 1919, tror barnebarnet Elisabeth Skolseg:

– Det kan ha vært 1917, men jeg tror det var 1919.

## Lot seg ikke kjøpe

Det var på den tida kommunen var i gang med å kjøpe opp gårdene i Maridalen for å sikre byens drikkevann. Hauger var en av fire gårder som ikke ble kjøpt, eller kanskje ikke lot seg kjøpe.



*Kuene er borte. Oksene forsvant for mer enn 30 år siden. Nå er det hester det dreier seg om på Hauger som har mange firbeinte i hus og kost. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

– Om det var fordi vi ligger et stykke unna vannet eller om det var andre grunner, det veit jeg ikke. Det har aldri vært noe tema, sier Steinar Skolseg.

At gården har vært i privat eie, betyr også at den ikke har vært pålagt de samme restriksjonene som forpakterne på kommunegårdene.

– Vi har kunnet drive som vi har villet. Det eneste problemet er at mye av jorda vår ble planta til av kommunen som et ledd i arbeidet med å sikre vannet. Vi har lite jord igjen. Det løste faren min ved at han leide til sammen noe sånt som

1200 mål jord på Huseby, Hovseter, i Groruddalen og andre steder i byen som han kjørte rundt og stelte og slo, sier Skolseg.

I dag driver de primært med oppstalling av hester på gården.

– Men helt til utpå 90-tallet dreiv vi med oppdrett av okser midt i Maridalen. Det var ingen problemer med det.

## Amerikafareren

Men så var det denne Jens Skolseg, Stefanus' eldste sønn. Han ble født i 1895 og var 24 år da faren kjøpte Hauger og etablerte seg i Maridalen.

– Men da var ikke Jens med, da var han i Canada, sier Elisabeth Skolseg. Hun mener faren av sinn og legning var mer en eventyrer enn en bonde.

Han levde på sett og vis to liv. I det første, fram til 1927, levde han ut eventyreren i seg. I det andre var han bofast bonde.

– Det er mye jeg ikke vet om hva han drev med i sin eventyrperiode, men han gjorde som veldig mange andre på den tida; reiste over til Amerika. Han reiste flere ganger, første gangen kan ha vært så tidlig som i 1911, da han var 16 år. Seinere snakka han norsk med amerikansk sleng, som mange norskamerikanere, sier Elisabeth som har en plakate som reklamerer med at John L. Skolseg, som han kalte seg i Amerika og som presenteres som kanadisk borger med farm i delstaten Alberta, skal være reiseleder for ei gruppe utvandrere. De skal 29. mars reise med «den udmerkede norske turistdamper «Leda» til London, ... hvor Skolseg er godt kjent». Videre skal de reise med «White Star Lines kjempe-cabindamper Arabic» over til Amerika. Derfra vil «Hr. Skolseg følge alle passagerer som skal til Winnipeg og videre vestover helt til Alberta».

– Dessverre er plakaten udatert, så vi veit ikke hvilket år dette skjedde, sier Elisabeth.

## Farmer i Canada, far i Maridalen

Jens/John ble kanadisk statsborger og fikk seg en farm i et område som heter Temiscaming på grensa mellom Ontario og Quebec, Alberta er lenger vest. Elisabeth tror han var i Norge både i 1924 og i 1926/-27. Det siste besøket ble skjebnesvangert.

– Jeg tror han da møtte Hertha, som ble hans kone, og reiste tilbake til Canada



*Elisabeth er det sjette og yngste av Jens Skolegs seks barn. Hun har forsøkt å finne ut av farens spennende historie.  
FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*



uten å vite at hun var gravid. Da han fikk høre det, solgte han sin kanadiske farm og reiste hjem til Hauger.

## To ganger tre barn

Det som er sikkert, er at han kom tilbake til Norge sommeren 1927, og at Hertha fødte hans første sønn, Snorre, i oktober.

– Hjemme på gården i Maridalen hang han i stroppen og jobba hardt, men jeg hadde en følelse at det var mer av plikt enn av lyst. Han gikk sjelden, men løp støtt og var nok en slags original som verken drakk kaffe eller alkohol og kjøpte mat på den økologiske butikken Helios. Han var opptatt av det naturlige. På slutten av livet tilbragte han minst én hel vinter på Kanariøyene, det var heller ikke så vanlig på begynnelsen av 1960-tallet. Han mønstra på en båt, og reiste billig nedover. Det var typisk, han var gjerrig og brukte ikke mye penger, sier Elisabeth Skolseg.

Med Hertha fikk Jens tre sønner 1927-35: Snorre, Terje og Theis. Like etter at den siste ble født, døde Hertha. Jens ble alene med sine tre små sønner. Etter flere år fikk Anna, som hadde hatt en vanskelig oppvekst i Valdres, en trygg havn hos Jens på Hauger. De to ble gift, og Anna fødte ham tre døtre, Reidun, Anne Kristin og Elisabeth 1948-55. Dermed hadde Jens seks barn, den eldste var 28 år da den yngste ble født.

Familien flytta til Hovseter i 1948, men Jens fortsatte å hjelpe eldstesønnen, Snorre, på gården i Maridalen.



*Jens Skolseg, i Canada bedre kjent som John, var reiseleder for nordmenn som ville få seg et nytt liv på den kanadiske landsbygda.  
FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

## PENSJONAT

I noen år rundt 1900 ble det drevet et fornemt sosisjetettpensjonat på Hauger. Det gikk opp i røyk rundt 1917. Sør for gården ble det på slutten av 1800-tallet oppført en stor bygning, Duggård. Der var det først et kursted for tuberkuløse, så overtok de som dreiv pensjonatet og gjorde det til et enklere, mer folkelig pensjonat. Seinere overtok Postverket huset og brukte det som feriested for sine ansatte til det ble revet rundt 1970.



## Skar gård

# Skulle til Amerika – endte på Skar



*Høyt og fritt oppe i lia på vestsida av Maridalen synes mektige Skar gård godt i terrenget.  
FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

– Det er blitt kaldere, sa Ivar Brodin (93) høsten 2022. På kloden som helhet har temperaturen økt i mange tiår, men innerst i Maridalen mener Brodin bestemt at det ble kaldere etter at kommunen på 1950 og -60-tallet planta granskog på mye dyrka mark for å verne vannet mot forurensning. – Jeg tror skogen stopper den kalde luften som kommer ned fra Nordmarka, slik at den blir liggende lenger enn før.

Her, innerst i dalen, lå den lenge før også. Våren kom gjerne et par uker seinere på Skar enn på Brennenga helt sør i dalen.

## Lang historie

Hvordan klimaet var da den første bonden begynte å grave i jorda på det som har vært og er en av Maridalens storgårder, skal være usagt. Ekspertene mener at det kan ha skjedd før Jesus ble hengt på korset. Sannsynligvis står dalens eldste bygninger på gården. Gamlestua og stabburet er så gamle at ingen veit hvor gamle de er. De har helt sikkert stått der siden 1700-tallet, kanskje allerede i århundret før.

Fra midten av 1600-tallet var det byborgere som eide gården. De hadde titler som assessor, etatsråd og overrettssakfører. Til og med borgermesteren i Christiania, Nils Lauritsson, eide deler av gården på slutten av 1600-tallet. Den

danske innvandreren var en rik og mektig mann som i Norsk biografisk leksikon omtales som «kjøpmann og godssamler». Han døde barnløs i 1665, og arven etter ham besto av blant annet 82 gårder.

Mer atypisk var en eier som dukker opp i 1782 og som dreiv gården sjøl. Det var spesielt, men det var ikke det mest spesielle ved denne eieren. Det var kjønnnet, gården var eid av ei kvinne, Gunhild Engebretsdatter!

## Amerika-tur endte på Skar

En gang på 1880-tallet bestemte fire brødre, som vokste opp på Bohuslen-kysten i Sverige, seg for å følge strømmen og reise til Amerika for å finne lykken. Av en eller annen grunn kom Nils Brodin ikke lenger enn til Kristiania. Her jobba han seg opp, først som forpakter på plassen Myrerhaugen på Kjelsås. Han ble gift med Hulda og flytta i 1896 videre til Halset gård, som lå der P-plassen på Skar er i dag. Den fikk Nils forpakte, svigerfar Andreas Hough eide gården. Nils dreiv med hesteoppdrett og -utleie. Dette var før bilen hadde gjort sitt inntog, og folk som trengte trekraft, kunne leie en hest. I tillegg var Nils vognmann og kjørte sand fra sandtaket på Halset.

I 1900 flytta Brodin'ene for siste gang. Da kom de til Skar, som Nils forpakta til han i 1909 fikk kjøpt gården av advokatene Brun og Gillebo. De hadde kjøpt den av konkursboet etter Harald Lilloe noen år tidligere. Siden har hans etterkommere drevet gården. Før konkursen ble det skilt ut ei tomt til datteren Helga Lilloe Herlof oppe ved Øyungen. Hun bodde der oppe på Helgheim hele livet. Grunnmuren er fortsatt godt synlig noen hundre meter vest for demningen.

Før salget var Skar en skogsgård på 3500 mål, som gikk helt til Fagervann og Øyungen. I dag er den på litt over 450 mål.

Ivar sr. overtok gården på 1920-tallet. Han hadde mye gjeld til foreldre og søsken, så det var trange kår. For å klare forpliktelsene solgte han noen tomter, og satsa på framtida. Han reiv den gamle tømmerlåven og bygde en ny stor og moderne låve etter den tids standard. Fra 1958 dreiv Ivar jr. og broren Tore gården som senior eide helt til 1974.



*Brodin er ei slekt med gode gener. Ivar er den eldste av fire søsken som alle fortsatt er blant oss. Han ble født i 1929. Attpåklaten Solveig er den yngste, hun er født i 1939. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

## Siste gård med melkekuer

Midt på 1950 tallet var det dårlige år og flere ganger gikk mye av høyet tapt. Derfor satt Ivar og Tore igang med å bygge en silo. Silotårnet, som da var lyst, ble et landemerke i dalen som kunne sees helt fra Låkeberget før kommunen planta trær og lot skogen gro.

I dag er det fjerde generasjon som driver gården hvor de slutta med dyrehold i 1972. Skar var den siste gården i Maridalen med melkekuer.

– Da

kommunegårdene slutta å gjerde fordi de måtte slutte med dyr i 1967, ble det rett og slett for vanskelig for de få som var igjen å få alt på plass. Når vi ikke kunne slippe dyra løs i skogen om sommeren og bøndene i Oslo fikk dårlig betalt for å produsere melk, så var det kroken på fjøsdøra, forteller Ivar.

Skar var en av gårdene som ikke ble solgt da kommunen kjøpte opp det den kunne av gårder og bruk i Maridalen tidlig på 1900-tallet.

– Jeg veit egentlig ikke hvorfor. Det var dårlige tider og det ble sagt at kommunen betalte så godt at en kunne kjøpe en god gård på Hedemarken for pengene. Likevel ble det ikke noe salg, og jeg fatter fortsatt ikke hvordan far klarte seg gjennom. I sine unge år var han en god skiløper med premie i Holmenkollen, og i alle år var han en ivrig jeger, han hadde i en periode landets beste harehund, fisker og friluftsmann. Det kom godt med at han var sterk, for i tillegg til å drive gården, var han husfar og hadde oppsyn med meg og mine tre søsken.

## Mye folk, yrende liv

På en gård som Skar var det den gang et yrende liv med mange folk bosatt. I gamlebygningen, dalens eldste hus, bodde Ivar srs ugifte søster, Lissie. Hun var husstellærer på Maridalen skole. I annen etasje bodde både barnepike og Anna, som styrte på kjøkkenet, i tillegg til tre gårdsgutter.

– Denne hjelpen var nødvendig siden far måtte opp for å stelle hestene før klokka seks slik at de var klare for skogsarbeid. På 60-tallet var det Marta Slettner som dreiv fjøset. Hun melka 29 kuer og var en dyktig røkter, sier Ivar.



*Tidlig på 1930-tallet er meget unge Ivar Brodin på vei hjem gjennom bjørkealléen etter å ha levert melk på Holtet. FOTO: Ukjent/ Historielaget Grefsen Kjelsås Nydalen.*

## Doktor Brodin

Det er nok riktig å karakterisere Ivars mor, Sigrid Huseby Brodin (1899-1985), som en legende i Maridalen. Doktor Brodin hadde legepraksis på Sagene, var skolelege på Maridalen og Nordmarka skole og hadde i tillegg kontor i søndre del av hovedbygningen hjemme på Skar som sannsynligvis er fra 1830-tallet. Det kunne være mange som satt i rommet med den digre grua, som en gang hadde vært kjøkken, men på hennes tid var venterom. I tillegg var hun lege i ei tid da legene dro på hjemmebesøk. Med det distriktet hun hadde, var ikke det alltid noen spøk.

– Far og jeg kjørte henne rundt, med bil om sommeren og ofte med hest og slede om vinteren, minnes Ivar Brodin. Han forteller om en ekstremopplevelse under krigen.

– Da var det ofte ikke brøyta på veiene i Marka. Det var tilfellet da mor måtte rykke ut etter å ha fått beskjed om at en på Hakloa sannsynligvis hadde blindtarm-betennelse. Far kjørte henne med hest og slede til Bjørnholt, da kom han ikke lenger. Derfra gikk mor og far på ski inn til Hakloa og tilbake.

Det var ekstremt i ei tid med tungt utstyr og ingen preppemaskiner, men også den helt vanlige hverdagen var tøff nok.

– Mor hadde lange dager. Hun tok bussen tidlig på morgenen til legekantoret i Dannevigsvæien og kom igjen på kvelden. I tillegg til at hun hadde lange dager der, var hun også lege her hjemme. Vi barna tenkte aldri over det, det var sånn det var, men i ettertid syntes nok mor at det hadde blitt for mye jobb og for lite tid til barn og familie, sier Ivar.

Sigrids far, Helmer Husebye, var fra en gård på Romerike som hadde elektrisk melkebil i 1904!, men slo seg opp som forretningsmann i Kristiania. Sigrid vokste opp på Ljan i en akademikerfamilie som var så velstående at hun kunne bridra til å bedre økonomien på Skar. Overgangen til gårdslivet i Maridalen var nok stor for henne som likevel ble en legende i dalen.



*Sigrid Brodin, best kjent som doktor Brodin, var en innflytter som ble en legende i Maridalen og Nordmarka. FOTO: Privat.*

## Skjerven gård

# Den lange veien hjem



*Jon Ivar Bakke hadde ei lang reise før han kom hjem. Han ble født i Maridalen i 1964, men flytta med familien til en gård på Vikersund som treåring, og kom ikke tilbake til Skjerven gård før han var 22 år. Nå har han snart bodd der i 40 år. FOTO: Stein Erik Kirkeboen*

For Bakke'ne på Skjerven begynte det med Jens Torger Bakke. Han måtte, som så uendelig mange andre på 1800-tallet, forlate gården og bygda. Mange reiste til Amerika, mange andre gjorde som Jens Torger da han forlot gården i Skotselv i Eiker og reiste til Christiania for å finne lykken. Den skogutdannede ungguttten fant den i form av jobb og bolig ved det kommunale sagbruket på Svendstuen, nedenfor Holmenkollåsen. I 1911 tok han med seg kone og ungene som etter hvert ble sju i tallet, og ble den første Skotselv-Bakke'n i Maridalen. Han fikk jobb som vokter av byens drikkevann og tjenestebolig på Svingen på Hammeren.

### Forpaktere fra 1931

I 1931 fikk sønnen til Jens Torger, Ivar Asbjørn, forpakterkontrakt på Skjerven gård. Da de flytta dit, planta Ivar Asbjørn et lønnetre som i dag har vokst seg stort og mektig.

En gang på 1700-tallet ble Skjerven delt i to bruk med ett felles tun, ett våningshus med to leiligheter og to digre driftsbygninger. Bakke fikk Nordre Skjerven. I 1940 ble gården som hadde vært to i 200 år eller noe sånt, igjen én. Siden har Bakke forpakta hele.

Skjerven er en av de eldste gårdene i Maridalen. Det kan hende at den første bonden satte en slags spade i jorda der for 2000 år siden. Som på andre gårder i



dalen har eiere kommet og gått. I skriftlige kilder omtales den for første gang rundt 1580, da som ødegård under Hovedøya kloster. Det betyr at den ennå ikke var rydda etter at den ble lagt øde under Svartedauen.

## Fornemme eiere

Kongen overtok som eier etter munkene. Men han trengte alltid penger, og foretok et makeskifte med Johan Garmann, den lure, danske innvandrereren som klarte å samle Nordmarka på sine hender, i 1648. Siden hadde Skjerven fornamme eiere med titler som generalmajor, kanselliråd og justisråd. Ifølge Jahn Børe Jahnsen i boka «Maridalen. Vakker og verneverdig», var også en korporal innom i 1759. I 1797 var gården på det fornamme sporet igjen. Da ble den kjøpt av Peder Anker. Han eide og utvida det nordmarksgodset som Garmann hadde samla 150 år før. I 1911 solgte hans etterkommere, som het Løvenskiold, tunet og innmarka til kommunen og i 1926 fulgte skogen etter. Og i 1931 rykka altså familien Bakke inn som kommunale forpaktere og planta lønnetreet. Siden har de drevet gården.

I 1967, da forbudet mot dyrehold på kommunegården ble innført, tok Ivar Bakke med seg familien og halve kufflokken og flytta fra faren og Skjerven til et forpakterbruk ved Vikersund og seinere til Odalen. I 1986 var turnéen over, og Ivar overtok forpaktarskapet på gården i Maridalen etter faren. I 2005 ble Jon Ivar tredje generasjon Bakke på Skjerven.

## Skjervensaga

Som de andre bøndene i Maridalen har også Skjerven-bøndene hatt andre inntektskilder enn jordbruket. Det begynte tidlig med at de utnytta energien i Skjærsvjelva til å drive ei sag. Når Skjervensaga begynte er uvisst, men den var i hvert fall i drift i 1611: I 1612 betalt Peder Skjerven skatt for å ha sagt tolv tylfter, 12 ganger 12 stokker på saga.

Det var flere små sager i Maridalen, men i 1923 fant kommunen ut at den trengte ei stor sag der. Valget falt på Skjerven. Nå var elektrisiteten kommet og det var ikke lenger nødvendig å etablere sagene på elvebredden; energien kunne overføres i ledninger. Saga ble flytta nærmere Skjerven gård, på den andre sida av veien. En lokomobil, ei (litt) mobil dampmaskin med åtte hestekrefter, ble



*Tunet på Skjerven i 1958. Traktoren har ikke gjort sitt inntok, hesten er spent foran høyvogna, og bilen er gammalmodig men det er fullt mulig å kjenne seg igjen. FOTO: Dagbladet/Norsk folkemuseum*

innkjøpt og sag og trelastlager ble bygd opp. I tillegg til de på kontoret var det 12 fast ansatte sagbruksarbeidere på saga som ikke hadde annet med Skjerven gård å gjøre enn at den sto på dens grunn. Et lagerskur med ei fornem fortid ble også satt opp. Det store røde skuret som står helt inntil Maridalsveien, skal i 1914 ha vært Sangerhallen på Jubileumsutstillingen på Frognerjordene. I det som ser ut som et helt ordinært skur, åpna kong Haakon utstillinga og det var matservering til opptil 4000 personer. I dag rommer skuret alt Bymiljøetaten ikke får plass til andre steder.

Saga ble utvida helt på slutten av 1930-tallet og var i drift fram til 1954.



*Tori og Jon Ivar Bakke har veldig mange jern i ilden. For innsatsen sin ble Tori i 2022 nominert Oslo kommunes frivillighetspris. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

## Stor aktivitet

Også i nyere tid har Jon Ivar og fru Tori forsøkt å få flere bein å stå på. De er kreative, aktive og har veldig mange jern i ilden; ridesenter, honningproduksjon, 16 år med julemarked og mye annet. Og de har erfart at det ikke er så enkelt. I 2009 starta de på gården opp med et aktivitetstilbud til hjemmeboende med demens. I åtte år var det både vellykka og populært. Men det hjalp ikke om både brukere og pårørende var fornøyde. I 2017 tapte de en kommunal anbudskonkurranse etter en hard politisk strid. Gården mista ett bein å stå på og pasientene, som i stedet måtte busses til Romerike, et godt, lokalt tilbud. Fortsatt har de et tilbud til folk som føler seg ensomme og ønsker å være med i et fellesskap i gårdsmiljøet på Skjerven. I tillegg til det som skjer på og rundt gården, har Tori vært involvert i koret, Vel'et og hun er styreleder i Maridalen bygdetun.

## Nes gård

# Maridalens eneste heltidsbonde

For 20 år siden var det minst ti skurtreskere i Maridalen. Nå er det én. Den står på Nes gård. John Eirik Telle er forpakter på den kommuneide gården. Han leier seg ut innen landbruket, blant annet tresker han for ei rekke kornbønder i Maridalen og ellers i Oslo-området. På den måten kan han være heltidsbonde i store deler av året. Han er kanskje den eneste i Maridalen som fullt og helt lever av landbruk i sju av årets måneder, om vinteren sitter han på kontoret hos en entreprenør og administrerer brøyting og vedlikehold av vei.

– På den måten går det an å leve av jordbruk i Maridalen. Denne gården, som de andre i dalen, gir knapt nok inntekter til å betale forpakterleia. Skal du ha melk og brød og såkorn og alt en familie og en bonde trenger, så må det andre inntekter til, sier John Eirik og ser ut av vinduet på en av byens flotteste utsikter; til hagen, til jordet, til Maridalsvannet og åsene rundt og til byen i det fjerne.

– Utsikten er det ikke noe å si på.

Det er mange gårder som ligger flott til i Maridalen. En krangel om hvem som er flottest kunne blitt langvarig. Men hvem som har det flotteste treet, er det liten tvil om.



*John Eirik Telle er i store deler av året Maridalens eneste heltidsbonde. Her er han på tunet hvor Greveveien i mange år snirkla seg mellom og rundt de to våningshusene. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*



*Sannsynligvis har Maridalens flotteste trær, de mektige kongeeikene, stått på Nes gård i 400 år. Hvem eller hva de i sin tid ble planta til minne om, er det ingen som veit.  
FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

## Mektige trær

– Nei, det må vel være oss, sier John Eirik og ser ned på de fire eikestammene som kanskje vokser ut av samme rot. En myte sier at en konge ligger begravet under dem, en annen at det ligger fire kongssønner i bakken under kjempetrærne som derfor gjerne kalles Kongeeikene. Det er så sjeldent med eiketrær i Maridalen at sannsynligheten for at de har frødd seg er liten, sannsynligvis er de planta.

Det kan ha skjedd på den tida da kong Christian IV var i ferd med å bygge Christiania, på første halvdel av 1600-tallet. Noen som har målt trærne og beregna hvor lang tid de har brukt på å bli så digre, mener at de må ha begynt å vokse omtrent på den tida.

Gården er mye eldre. Et kort naturnavn forteller at den første bonde helt sikkert begynte å grave i jorda her før år 800, kanskje allerede på den tida Jesus vandra rundt blant oss, for 2000 år siden.

## **Én ble to ble én**

Siden har det gått slag i slag og eiere har kommet og gått. Veldig mange har hatt andeler, parter, i gården, noen få har vært eneeiere. Mange har hatt kjente etternavn med historisk sus: Sinsen, Østre Grefsen, Aasen, Lindern, Diesen. Underveis ble gården delt i to, akkurat som Skar, Kirkeby, Skjerven og Sander, med to våningshus på to forskjellige gårder på samme tun. De to ble sannsynligvis til én gård igjen litt før 1900. Men først utpå 1960-tallet ble veien lagt utenom tunet, i den traséen den har i dag.

– Utrolig nok gikk Greveveien til Hakadal over tunet og svingte mellom husene som står ganske tett, helt til da, sier Telle.

I 1839 kjøpte grev Wedel Jarlsberg 2/3 av gården som dermed ble en del av Nordmarksgodset. I 1923 kjøpte kommunen den og mange andre maridalsgårder, og i 1930 rykka den første Telle, Kåre, inn som forpakter.

– Det var min bestefar. Slekt kommer fra Solør, oldefar gikk inn i forsvaret og ble kommandant på Seiersten, en skanse ved Drøbak. Bestefar utdanna seg til sivilagronom og var på leit etter en gård da han på en eller annen måte fant Nes.

## **Mønsterbruk**

Telle bygde gården opp til et mønsterbruk med 40 melkekyr og en håndfull ansatte gårdsgutter og røkttere. Han var en av de største på melk i dalen og kanskje den som ble hardest ramma da forbudet mot dyrehold kom i 1967.

– Klart det var et hardt slag, levebrødet forsvant. Ikke bare var melkesalget ei god inntektskilden, sier Telle som også husker hva farfar sa: – Ja, han sa at uten husdyr og møkka fra dem, var jorda på Nes ubrukelig.

Men likevel har det gått seg til på Nes. Uten husdyr.



**Kasa gård**

## **Kutta ut dyra – beholdt gården**



*Våningshuset på Kasa i vinterdrakt. FOTO: Stein Erik Kirkeboen*

I 1959 ble Kasa gård ramma av katastrofen. Brann! Datter Astri var ni år gammel og opplevde skrekkscenariet på nært hold.

– Det var både dramatisk og tragisk. Flere hundre høner gikk med i brannen, men heldigvis klart vi å redde de andre dyra ut, sier Astri Knudsen Bech som har minner om kuer og griser som gikk husløse rundt på tunet.

Hennes far, Thor Knudsen, var en tøffing som dreiv gården i 35 år, fram til 1975. Han sto fram som en av frontfigurene i kampen for Maridalen og mot kommunens framstøt for å legge dalen øde på 1960 og -70-tallet. En brann var ikke nok til å knekke ham, og ny låve var snart på plass. Men så skjedde det noe.

## **Kom kommunen i forkjøpet**

– Far bestemte seg for å kutte ut dyreholdet. Jeg tror vi på Kasa var de første i dalen som gjorde det.

– Hvorfor?

– Det var nesten ti år før dyreforbudet ble innført på de kommunale gårdene, men det var allerede klart hvilken retning det gikk i. Vi var sjøleiere, men far var redd for at kommunen ville bruke dyrehold som begrunnelse for å ekspropriere gården. Vi var den privateide gården som både lå nærmest vannet og inntil Lautabekken som renner ut i Maridalsvannet. På den måten representerte vi den største forurensningsfaren. Far ville komme kommunen i forkjøpet, uten dyr regna han med å få fortsette som sjøleierende bonde.

– Dere levde av dyreholdet og skulle over natta legge om til korndrift. Var det mulig å leve av?

– Nei, det var det nok ikke. Men vi hadde en ny låve, der leide far ut lagerplass, og så hadde vi et lite sagbruk ved Dausjøelva som var i drift helt til far døde i 1975. Gården har jord tvers over dalen, helt ned til Dausjøen, forteller Astri Knudsen Bech.

Hun vokste opp på Kasa gård som ligger vest for Maridalsveien like før du kommer til Vellet. Bestefaren hennes kjøpte gården i 1904.

– Som mange andre i Maridalen kom han fra Nordmarka, mens bestemor kom fra Sogn.

## **Hvorfor Kasa?**

Det er mange teorier om hva navnet kommer fra, men ingen veit sikkert hva plassen fått navn etter.

Kasa var opprinnelig en plass under Hauger som ble skilt ut som egen gård en gang midt på 1700-tallet. I tillegg til det lille sagbruket hadde gården for veldig lenge siden et lite teglverk ved Lautabekken.

## Vaggstein

# Gårdene som fikk navn etter en stein



*Våningshuset på Øvre Vaggstein en snørrik vinterdag. I skogkanten i bakgrunnen skimtes Martinhytta. FOTO: Stein Erik Kirkeboen.*

Innerst i Maridalen begynte historien om Vaggstein en gang for uendelig lenge siden, kanskje for så mye som 2000 år siden. Alt landet på østsida av Skarselva lå lenge på én gård. Den gården het noe som med år og generasjoner ble til Vaggstein.

Navnet fikk gården sannsynligvis fordi isen der hadde lagt igjen en diger stein på en sånn måte at det med mannekraft var mulig å vagge på den. Steinen er borte, den skal ha blitt sprengt i stumper og stykker og lagt i grunnmuren da Christiania Uldspinderi ble bygd rett på nedsida av Vaggsteinbrua i 1888.

## Mye skog

Gården var diger. På det største gikk dens grense fra Dausjøen opp langs elva til Øyungen, over til Liggern, opp til Tømte over åsen til Damputtene og langs Kvernbecken til Movann og derfra langs Movassbekken tilbake til Dausjøen.

Gården ligger der ennå. Men nå er det ikke én gård, men fire. Hvor mange plasser det er, og har vært, er vanskelig å holde rede på. Tar vi også med noen hytter, så ender vi kanskje i overkant av 20. Det meste av skogen er også borte. Mye av den ble solgt av en eier som var i pengeknipe på 1800-tallet.



*Bonderomantikk fra 1959. Da var det fortsatt hest som gjaldt når det var høynn på Vaggstein. Her har bonden fått frydefull assistanse av juniorlaget. FOTO: Einar Linderud/Oslo Museum.*

## Øvre og Nedre

Hovedbølet er Øvre Vaggstein. Den fikk sannsynligvis navnet sitt i 1778, da ble gården, som var eid av kirka, delt. I 1825 ble de to gådene privatisert; brukerne fikk kjøpe hver sin gård. Fra da og fram til 1908, da Øvre Vaggstein ble kjøpt av Kristiania kommune, gikk det unna på eiersida. Gården hadde ikke mindre enn ni eiere på 83 år.

I 1915 var det tre brødre på Nedre Vaggstein. Gården, som fortsatt var privateid, ble delt i tre mellom dem. Én ble boende, to måtte flytte ut. En fikk gården som heter Granum og ligger ned mot Sandermosveien, mens den andre fikk gården som heter Bjørnstad og ligger litt lenger nord.

## Fra trist historie til gladsak

I en periode var historien om Nedre Vaggstein bare trist. Det endte med at gården ble lagt ut for tvangssalg i 1986. Da slo kommunen til og kjøpte sin (foreløpig?) siste maridalsgård. Jorda ble lagt til Øvre Vaggstein, som kommunen allerede eide. Våningshuset ble satt i stand, og ble til en leilighet i 2. etasje, som en familie har leid i 33 år, og rom for Maridalsprosjektet i 1. etasje.

Men først et avsnitt om eierforholdet, som ofte er et problem på kommuneide gårder i Maridalen. Nedre Vaggstein er ikke noe unntak. Den er eid av Bymiljøetaten og leies av Utdanningsetaten. Hvem skal finansiere og ordne vedlikehold? Eierne mente det var leierens ansvar, og prøv og gjett hva leieren mente!



*I skogkanten ovafor tunet på Øvre Vaggstein ligger hytta Arnbeiderpartiet ga Martin Tranmæl i barsdagspresang. I skrivende stund jobber partiet med å få solgt gaven. FOTO:Stein Erik Kirkeboen.*

## MONUMENTET Ap ville selge

Martin Tranmæl (1879–1967) var den mektigste mannen i Arbeiderpartiet i mellomkrigstida og kanskje litt etter krigen. Det var han som førte partiet inn i den Sovjet-dominerte Komintern – og ut igjen – på 1920-tallet. Han satt i lands-/sentralstyret i 57 år (1906–63), han var redaktør av Arbeiderbladet i 28 år (1921–49) og han tok motvillig én periode på Stortinget (1924–27). Som og taler var han fenomenal til å oppildne og engasjere folk.

Org så var han en ivrig friluftsmann. Men han ble skrøpeligere med åra. Da han ikke lenger klarte å ta seg inn til hytta si i Bærumsmarka, spleisa Arbeiderpartiet, LO og Arbeiderbladet på ei ny hytte i 70-årspresang til ham. Han ville ikke eie hytta, som ble overført til en stiftelse hvor Tranmæl var styret sammen med lederne hos de tre givene. Han brukte hytta mye, etter hans tid brukte Arbeiderpartiet den stadig mindre. Etterhvert fikk Maridalens Venner disponere hytta mot at de finansierte og vedlikeholdt den. Så, etter 30 år, ville Arbeiderpartiet ha hytta tilbake. Partiet er ikke, som vernemyndighetene, opptatt av å verne det monumentet som hytta er over sosialdemokratiets storhetstid. Partiet vil selge hytta det ga i gave til sin kanskje største leder for å tjene mest mulig penger. Om det lykkes er i skrivende stund uklart.



*Rune Gerhardsen var i oppveksten ofte med faren sin, statsministeren, på tur inn i Maridalen til Tranmæl. Foran peisen i Martin-hytta deler han minner med Tor Øystein Olsen. FOTO: Stein Erik Kirkeboen*



Resultatet var at gården i 2008 igjen sto og nesten datt ned. Men da tok Maridalsprosjektet tak og fikk satt huset i stand igjen!

## Annerledesskolen

Men, hva er det for slags prosjekt?

– Det er et alternativt skoletilbud med vekt på praktisk arbeid og erfaring i skog og mark. Elevene er verken dumme eller gærne, men faller av forskjellige grunner litt utafør det ordinære skoletilbudet og velger å søke seg hit. Sammen med et lignende tilbud på Bjørnholt er vi en del av Sollerudstranda skole, sier Mats Horni. Han er en av to lærere som deler på ni ungdomsskoleelever.

– Her kan de ta jegerprøven, vi hogger ved, vedlikeholder hus og reparerer traktoren. Elevene får mye praktisk erfaring, men skolen er ikke mer spesiell – det er ikke en spesialscole – enn at det er mest tradisjonell undervisning og at de aller, aller fleste elevene fortsetter på videregående skole. De aller fleste begynner på yrkesfag. Der drar de nytte av all praktisk erfaring de har fått her på Vaggestein, sier Horni.



*Direktor Marte Gerhardsen i Utdanningsetaten er på tur til et av etatens mer speiselle undervisningssteder og besøker Aleksander Vestli, Mats Horni og Bastian Berget på Maridalsprosjektet. FOTO: Maridalsprosjektet*



*Elevene på Maridalsprosjektet tenker også på andre enn seg sjøl, her har de lagd boliger til dalens løse fugler. FOTO: Maridalsprosjektet.*



I Maridalen er dugnadsånden rotfesta. Her nyter kapellet, som det het i 1931, godt av det.  
**FOTO: Tore Fredenlund.**

**Johs. Linde**  
*Lindene*

Bentsegl 2  
 anbefaler  
 delikate hjemmelavede:  
 Fiskepuddinger  
 Fløttoppuddinger  
 Reilenssk salat  
 Sildesalat  
 Marmelader  
 Sylteteier

samt sit store utvalg i  
 Kjøttpaallegg  
 Smør, Ost, Egg,  
 Kjøfs, Hermetik  
 til dagens billigste priser.

**Johs. Linde** A/S  
 kjører varer til:  
 Høyland, Karsvold, Maridalen - Torshøg  
 Kjøpsdøl, Kjøpsdøl, Høyland - Torshøg  
 Høyland, Karsvold, Kjøpsdøl - Torshøg  
 Varer ekspedieres direkte lever  
 datt med rutefilial

Trakt hos Henry Engbeitesen  
 Telefon 83 233

**Sommerrute 1933 Bilruten Oslo - Maridalen**

Hverdage: FRA OSLO

Km	Ø	C	H	C	H	C	H	C	H	C	H
Ø Oslo	7.00	8.45	10.15	11.45	13.00	15.30	16.30	17.30	18.20	21.30	
Ø Sagene Kirke	7.10	8.55	10.55	11.55	14.10	16.10	16.40	17.40	18.40	21.40	
Ø Korsvold	7.15	9.00	10.30	12.05	13.18	15.38	16.48	17.15	18.48	21.48	
Ø Hamneren	7.20	9.15	10.45	12.15	13.30	15.50	17.00	17.50	19.00	22.00	
Ø Høyland	7.25	9.20	10.50	12.20	13.35	15.55	17.05	18.55	19.50	22.50	
Ø Sandermoen	7.40	9.25	10.55	12.25	13.40	16.10	17.10	18.16	19.10	22.10	
Ø Skar	7.45	9.30	11.00	12.30	13.45	16.15	17.15	18.15	19.15	22.15	

TIL OSLO

Km	Ø	C	H	C	H	C	H	C	H	C	H
Ø Skar	8.05	7.45	9.30	11.00	12.30	14.45	16.15	17.30	18.30	19.30	22.15
Ø Sandermoen	8.10	7.50	9.35	11.05	12.35	14.50	16.20	17.35	18.35	19.35	22.20
Ø Høyland	8.15	7.55	9.40	11.10	12.40	14.55	16.25	17.40	18.40	19.40	22.25
Ø Hamneren	8.20	8.00	9.45	11.15	12.45	15.00	16.30	17.45	18.45	19.45	22.30
Ø Korsvold	8.25	8.10	9.55	11.25	12.55	15.10	16.40	17.55	18.55	19.55	22.40
Ø Sagene Kirke	8.30	8.20	10.05	11.35	13.05	15.20	16.50	18.05	19.05	20.05	22.50
Ø Oslo	8.35	8.20	10.15	11.45	13.15	15.30	17.00	18.15	19.15	20.15	23.00

Lørdage, helligdage og dage før helligdage: FRA OSLO

Km	Ø	C	H	C	H	C	H	C	H	C	H								
Ø Oslo	7.00	8.30	8.45	8.50	10.15	10.30	11.30	13.45	15.30	16.00	16.00	16.00	17.00	18.00	19.00	20.00	21.00	22.00	23.00
Ø Sagene Kirke	7.10	8.40	8.55	9.00	10.25	10.40	11.40	13.55	15.40	16.10	16.10	16.10	17.10	18.10	19.10	20.10	21.10	22.10	23.10
Ø Korsvold	7.15	8.50	9.05	9.10	10.35	10.50	11.50	14.05	15.50	16.20	16.20	16.20	17.20	18.20	19.20	20.20	21.20	22.20	23.20
Ø Hamneren	7.20	8.50	9.15	9.20	10.45	11.00	12.00	14.15	16.00	16.30	16.30	16.30	17.30	18.30	19.30	20.30	21.30	22.30	23.30
Ø Høyland	7.25	8.55	9.20	9.25	10.50	11.05	12.05	14.20	16.05	16.35	16.35	16.35	17.35	18.35	19.35	20.35	21.35	22.35	23.35
Ø Sandermoen	7.40	9.10	9.25	9.30	10.55	11.10	12.10	14.25	16.10	16.40	16.40	16.40	17.40	18.40	19.40	20.40	21.40	22.40	23.40
Ø Skar	7.45	9.15	9.30	9.35	11.10	11.15	12.15	14.30	16.15	16.45	16.45	16.45	17.45	18.45	19.45	20.45	21.45	22.45	23.45

TIL OSLO

Km	Ø	C	H	C	H	C	H	C	H	C	H					
Ø Skar	8.05	7.45	9.30	11.00	12.30	13.30	15.30	16.00	17.00	18.00	19.00	20.00	21.00	22.00	23.00	0.15
Ø Sandermoen	8.10	7.50	9.35	11.05	12.35	13.35	15.35	16.05	17.05	18.05	19.05	20.05	21.05	22.05	23.05	0.20
Ø Høyland	8.15	7.55	9.40	11.10	12.40	13.40	15.40	16.10	17.10	18.10	19.10	20.10	21.10	22.10	23.10	0.25
Ø Hamneren	8.20	8.00	9.45	10.45	11.45	12.45	14.45	15.15	16.15	17.15	18.15	19.15	20.15	21.15	22.15	0.30
Ø Korsvold	8.25	8.10	9.55	10.55	11.55	12.55	14.55	15.25	16.25	17.25	18.25	19.25	20.25	21.25	22.25	0.35
Ø Sagene Kirke	8.30	8.20	10.05	11.05	12.05	13.05	14.05	15.35	16.35	17.35	18.35	19.35	20.35	21.35	22.35	0.40
Ø Oslo	8.35	8.20	10.15	11.15	12.15	13.15	14.15	15.45	16.45	17.45	18.45	19.45	20.45	21.45	22.45	0.45

H) Hverdage. A) Alle dage. C) Kun helligdage.  
 Desuten kjøres på større utfallsdage 1/4-timers ruter etter behov på strekningen Sagene Kirke - Hamneren.

Konesjon år. 1210  
 og 1213 a - 85

Gukkjen av overingenjeren  
 i Akerhus fylke den 9.-a-  
 1931 som gjeldende fra

1-6-1933

Ruten er: Ullevoldsvn -  
 Colletstg. - Gjøtemyrsv. -  
 Maridalsveien.

Det er de som mener bussstilbudet i Maridalen i helgene var bedre sommeren 1933 enn i dag.

# Årsmøteinnkalling og årsmeldinger

## ÅRSMØTE I MARIDALENS VENNER OG MARIDALSSPILLET 2023

Innkalling til årsmøte 2023

Tid: Torsdag 20. april kl. 19.00

Sted: Maridalen Velhus, krysset Maridalsveien/Kasaveien

I Stein Erik Kirkebøen: BØNDER I BY’N. En beretning om Maridalen.

II Forslag til dagsorden årsmøte Maridalens Venner:

1. Valg av dirigent og referent
2. Godkjenning av innkalling
3. Godkjenning av dagsorden
4. Årsmelding
5. Regnskap
6. Innkomne forslag
7. Fastsettelse av kontingent for 2023
8. Valg

III Årsmøte Maridalsspillet

Serverting av kaffe og eplekaker fra Ullevålseter.

Salg av bøker.

Vel møtt!

Hilsen styret

## ÅRSMELDING MARIDALENS VENNER 2022

### 1. Styret i 2022

#### Leder Tor Øystein Olsen

Konvallveien 67  
2742 Grua  
e-post: [maridalensvenner@mobilpost.no](mailto:maridalensvenner@mobilpost.no)

#### Nestleder Otto Ullevålseter

Ullevålseter, Nordmarka  
0890 Oslo  
e-post: [reioott@online.no](mailto:reioott@online.no)

#### Kasserer Thor Furuholmen

Huk Aveny 50B  
0287 Oslo  
e-post: [tf@vidsjaa.no](mailto:tf@vidsjaa.no)

#### Styremedlem Jon Ivar Bakke

Skjerven gård  
Maridalsveien 469  
0890 Oslo  
e-post: [toribakk@online.no](mailto:toribakk@online.no)

#### Styremedlem Per Skorge

Øvre Kirkeby gård  
Maridalsveien 500  
0890 Oslo  
e-post: [per.skorge@skog.no](mailto:per.skorge@skog.no)

#### Varamedlem Alv Reidar Dale

Bjørnemyrvegen 12  
2750 Gran  
e-post: [a.r.dale@apollon.uio.no](mailto:a.r.dale@apollon.uio.no)

#### Varamedlem Thor Amlie

Glads vei 17  
0489 Oslo  
e-post: [thor.amlie@gmail.com](mailto:thor.amlie@gmail.com)

#### Varamedlem

En representant fra styret i Maridalsspillet

### 2. Andre tillitsverv

Revisor: Hadeland Regnskap AS  
Regnskapsfører: Hadeland Regnskap AS  
Valgkomité: Nils Jørgen Brodin, Lars Flugsrud og Anne Keddy

### 3. Visjon for Maridalens Venner

Visjonen for Maridalens Venner er:

*"Maridalen skal være et kunnskapssenter for kulturlandskap, og ei levende og livskraftig kulturbygd!"*



#### 4. Mål for Maridalens Venner 2022

Maridalens Venner ble stiftet i 1970 for å hindre at dalens gårder skulle bli revet. På 80- og 90-tallet var det arbeidet for vern av Maridalen og kampen mot golfbaneanlegg som fikk mest oppmerksomhet. Maridalens Venner var med på å forhindre en kommunal rivningsplan og bidro til at det isteden ble utarbeidet en statlig verneplan. I dag jobber foreningen for å oppnå **formålet** med vernet av dalen, det å **ta vare på et historisk jord- og skogbrukslandskap**, og en viktig **industrihistorie**. Man kan si at Maridalens Venner har utviklet seg fra å bekjempe en **rivningsplan** på 70-tallet, via å få utarbeidet en **verneplan** på 90-tallet, til i dag å jobbe for å oppnå formålet med verneplanen gjennom å utarbeide konkrete **handlingsplaner**. Følgende oppgaver er derfor viktige: Tiltak mot gjengroing av landskapet, bevaring og oppgradering av bygningsmassen i Maridalen og tiltak for å fremme og tilrettelegge for friluftsliv i dalen.

Maridalens Venner jobber aktivt i samsvar med formålsparagrafen i *forskrift om Maridalen landskapsvernområde*: ”Formålet med vernet er å bevare det vakre og egenartede natur- og kulturlandskapet i Maridalen som en helhet, med særpreg fra tidligere tiders jordbrukslandskap, og med de biologiske, geologiske og kulturhistoriske elementer som bidrar til å gi området dets verdifulle karakter.” Vi tar del i arbeidet for å utvikle dalen til ei levende og livskraftig jord- og skogbruksbygd. Dette oppnår vi gjennom:

1. Skjøtselstiltak – kampen mot gjengroingen!
2. Kulturarrangementer
3. Årsskrift
4. Nettstedet [www.maridalensvenner.no](http://www.maridalensvenner.no)

*Mål 1) Skjøtselstiltak – kampen mot gjengroingen!*

Dagens utfordring er: **Hvordan forvalte vernevedtaket i praksis for å oppnå formålet med vernet?** Maridalen er et jord- og skogbrukslandskap, med dype historiske røtter. Vi vektlegger bevaring av *naturtyper, vegetasjonstyper og kulturmarkstyper*, og det *arts mangfoldet* og de *kulturminnene* som er knyttet til disse, og som sammen viser særpreg fra tidligere tiders jordbrukslandskap.

Maridalens Venner ønsker å samle alle gode krefter, private og offentlige aktører, organisasjoner, lokalbefolkning og gårdbrukere for å få realisert innholdet i verneplanen og for å oppnå formålet med vernet.

Etter at Maridalen ble vernet som landskapsvernområde, har vi fått mange oppgaver å ta tak i. Gammel kulturmark skal ryddes og restaureres. Verneverdige hus skal vedlikeholdes. Styvingstrær og andre trær skal beskjæres. Gamle ferdselsveier, vann- og elveanlegg og andre kulturminner skal restaureres og vedlikeholdes. Det skal tilrettelegges for friluftsliv. Kulturarrangementene skal videreutvikles. Dalen skal ha et levende bygdemiljø med aktive og sjølstendige bønder. Alt dette skal folkeopplyses. For at disse oppgavene skal kunne omsettes til aktiv handling i samsvar med målet for vern av Maridalen, kreves kompetanse, engasjement, arbeidskraft, evne til å prioritere og samarbeide, og tilstrekkelige bevilgninger.

Maridalens Venner har *sju delmål* når det gjelder *forvaltningen av landskapet* (se også tidligere årsmeldinger for Maridalens Venner).

Maridalens Venner skal:

- a) Fullføre restaureringen av de høyest prioriterte seminaturlige *slåttemarkene* i Maridalen. Årlig slått og raking vil bli gjennomført.
- b) Bidra til at de høyest prioriterte gjengrodde seminaturlige *beitemarkene* blir restaurert og tatt i bruk.

- c) Bidra til at de høyest prioriterte tilplantede og/eller gjengrodde områdene med *fulldyrka mark* blir restaurert og tilbakeført til fulldyrka mark.
- d) Bidra til at *skogbryn* (gradvis overgang mellom fulldyrka mark og skogsmark, også kalt randsoner) blir ryddet og restaurert, særlig mot sør, vest og øst og i områder med størst verneverdi.
- e) Bidra til at verneverdige forfalne *gårdsbygninger* og *andre bygninger* blir restaurert.
- f) Bidra til at *veikantene* langs hovedveiene i Maridalen blir ryddet i en forsvarlig bredde. Påse at veikantene blir slått med flere meters bredde hvert år og til riktig tidspunkt.
- g) Bidra til at byggingen av egne *turveier* til, i, gjennom og fra Maridalen blir fullført. På denne måten vil vi oppnå en helhetlig tilrettelegging, som vil fremme friluftslivet i dalen.

#### *Mål 2) Kulturarrangementer*

Maridalens Venner er medarrangør i forbindelse med kulturarrangementer ved kirkeruinene i pinsa. Dessuten arrangerer vi orkidétur på Slåttemyra i Nittedal.

Det årlige arrangementet ”Maridalsspillet” blir satt i scene av foreningen Maridalsspillet. Maridalsspillet er en egen medlemsorganisasjon med eget nettsted, [www.maridalsspillet.no](http://www.maridalsspillet.no). Medlemmene i Maridalens Venner er også medlemmer i Maridalsspillet.

#### *Mål 3) Årsskrift*

Hvert år gir vi ut et innholdsrikt årsskrift. Tema for årsskriftet 2023 blir: Bondekulturen i Maridalen. Forfatter er Stein Erik Kirkebøen.

#### *Mål 4) Nettstedet [www.maridalensvenner.no](http://www.maridalensvenner.no)*

En stor oppgave blir å videreutvikle nettstedet [www.maridalensvenner.no](http://www.maridalensvenner.no).

### **5. Måloppnåelse**

#### *Mål 1) Skjøtselstiltak – kampen mot gjengroingen!*

- *Delmål a) Restaurering og årlig pleie av seminaturlige slåttemarker*  
Her vises det til punkt 7.
- *Delmål b) Restaurering av seminaturlige beitemarker*  
De ryddete beitemarkene blir holdt i hevd i form av beiting. Ingen nye beitemarker er blitt ryddet.
- *Delmål c) Restaurering av fulldyrka mark*  
Her har det ikke skjedd noe nytt i 2022.
- *Delmål d) Skogbryn (gradvis overgang mellom fulldyrka mark og skogsmark, også kalt randsoner) blir restaurert*  
Ingen nye skogbryn er blitt restaurert i 2022.
- *Delmål e) Gårdsbygninger og andre bygninger blir restaurert*  
Oslo kommune har i 2022 startet med totalrenovering av hovedbygningen på Lille Brenningen pga. hussopp. Smia på Store Brenningen blir restaurert. Også noe oppussing på Øvre Kirkeby og Øvre Vaggstein.

- *Delmål f) Rydding av veikantene*  
Bymiljøetaten slo veikantene i en meters bredde på forsommeren. Seinere ble veikantene i dalen slått med flere meters bredde. Det er ikke foretatt noen restaurering av veikantene.
- *Delmål g) Fullføre byggingen av egne turveier til, i, gjennom og fra Maridalen*  
I forbindelse med bystyrets behandling av flerbruksplanen for Oslo kommunes skoger 2007–2015, fattet bystyret 20. juni 2007 følgende vedtak: ”Det anlegges en asfaltert sykkelvei på veiskulderen langs Maridalsveien.”

På møtet i den rådgivende gruppa for forvaltningen av Maridalen landskapsvernområde 14. september, ble det atter igjen orientert om gang- og sykkelveien langs Maridalsveien, som ble vedtatt i bystyret 20. juni 2007. Ifølge referatet fra dette møtet, er nå saksgangen som følger:

«Saken har tatt litt lengre tid enn forventet. Det har kommet inn flere krav i ettertid, blant annet krav om KU og om geologiske undersøkelser. Oslo kommune har sendt over et varsel om utvidet planområde for detaljreguleringsplanen for «Maridalsveien» 8. juni 2022 til Statsforvalteren. Formålet med denne utvidelsen var å rydde opp i reguleringsstatus, skape tilfredsstillende avkjørselsforhold, tilrettelegge for erosjonssikring og sikre nødvendige arealer under anleggsperioden og sikre at kulturminner og naturverdier er tilfredsstillende sikret.»

Se referat fra møtet i den rådgivende gruppa på nettsidene under knappen Forvaltningsplanen, og referat Rådgivende utvalg.

Gå inn på nettsidene. I navigeringen til venstre, under ”Kulturlandskap”, finner du knappen ”Ferdelsesveiplan”. Her kan du lese artikkelen ”Fylkesmannens og Oslo bystyres vedtak om gang- og sykkelvei i Maridalen”. Se også tidligere årsmeldinger fra Maridalens Venner og følg med på saksinnsyn hos Plan- og bygningsetaten. Søk på saksnummer ”200903491 Maridalsveien fra Brekke til Hammeren – Planprogram – Tilrettelegging for myke trafikanter”.

*Mål 2) Kulturarrangementer – se punkt 6. Se også egen årsmelding fra Maridalsspillet.*  
Kulturarrangementene ble sterkt preget av pandemien.

*Mål 3) Årsskrift*

Tittelen på årsskriftet 2023 er: BØNDER I BY’N. En beretning om Maridalen. Av Stein Erik Kirkebøen.

*Mål 4) Nettstedet [www.maridalensvenner.no](http://www.maridalensvenner.no)*

Arbeidet med å videreutvikle vårt eget nettsted pågår kontinuerlig. Nettstedet er et viktig redskap i arbeidet med å realisere Maridalens Venners visjon om at Maridalen skal være et kunnskapssenter for kulturlandskap.

## **6. Kulturarrangementer (se egen årsmelding fra Maridalsspillet)**

### **a) 2. pinsedag**

Årets prostigudstjeneste ble ledet av prost Elisabet Yrwing Guthus og Ketil Rosnes. Omkring 200 personer deltok under gudstjenesten. Etter gudstjenesten var det aktiviteter på Maridalen Bygdetun. Arrangementet er et samarbeid mellom Vestre Aker prosti, Maridalen menighet, Maridalens Venner og Maridalen Bygdetun. NRK Dagsrevyen lagde fin reportasje etterpå.

### **b) Orkidétur til Slåttemyra, Nittedal**

Søndag 26. juni deltok 20 personer på en vandring på Slåttemyra. Denne vandringen var et samarbeid mellom Nittedal Historielag, Turkameratene Nittedal Turlag og Maridalens Venner. Arrangementet ble åpnet av Øyvind Grandum med lur og bukkehorn. Deretter var det Prøysen-sang ved Hans Christian Høie, Torill Lund Born, Nathalie Andersen, Christine Synnøve Andersen og Øyvind Grandum. Det ble servert gratis skaukaffe. Tor Øystein Olsen ledet vandringen på myra.

### **c) Åpen dag på Martinhytta**

25. september var det åpen dag på Martinhytta. Rundt 25 personer deltok. Det ble servert bålcaffe fra den gamle kjelen til Martin Tranmæl, kokt på hans gamle bål plass. Det ble holdt en innledning ved Tor Øystein Olsen om historien til Martinhytta, fra da Martin Tranmæl fylte 70 år i 1949, og fram til i dag. Gro Røde fra Arbeidermuseet snakket om arbeiderbevegelsens friluftslivkultur, og om mulighetene for å formidle dette ved hjelp av Martinhytta. Venstres Ola Elvestuen snakket om kulturminneverdiene knyttet til Martinhytta, og veien framover ved en eventuell fredning etter kulturminneloven, og at Oslo kommune kan benytte seg av sin forkjøpsrett ved et eventuelt salg. Stein Øberg i Fellesrådet for historielagene i Oslo snakket om de kulturhistoriske kvalitetene rundt hytta. Arrangementet var et samarbeid mellom Maridalens Venner og Fellesrådet for historielagene i Oslo.

### **7. Restaurering og årlig pleie av seminaturlige slåttemarkar i 2022**

*Arbeid som er utført av Maridalens Venner:*

*Bjørkelunden – ei magereng*

Noen stavingstrær ble beskåret våren 2022.

I august/september, og noe i oktober, ble størstedelen av enga slått med ryddesag med krattkniv. Graset ble rakt og fjernet. Stammeskudd og rotskudd på stavingstrærne ble fjernet. Stubber og steiner ble fjernet for å lette framtidig slått.

*Rikenga*

Noen stavingstrær ble beskåret våren 2022.

Hele delen mot vest ble ryddet for trær, busker og kratt også vinter og vår 2021.

I hele Rikenga ble daugras og kratt slått med ryddesag med krattkniv i mars/april. Alt slåtteavfall ble rakt og fjernet.

*Løvenga*

I hele Løvenga ble daugras og kratt slått med ryddesag med krattkniv i april. Alt slåtteavfall ble rakt og fjernet.

*Bekkedalen*

Noe busker og kratt ble ryddet i nord og i midtre del vinteren 2022.

I den midtre delen ble daugras og kratt slått med ryddesag med krattkniv i april/mai. Alt slåtteavfall ble rakt og fjernet.

*Enga rundt Martinhytta* ble slått i juli med ryddesag med krattkniv. Graset ble raket og fjernet.

*Slåttemyra* i Nittedal har egen årsrapport, se nettsidene til Maridalens Venner.

Familien Dons takkes for raking, fjerning av gras, rydding av trær og busker og beskjæring av stavingstrær.

## **8. Statsforvalterens rådgivende gruppe**

Det har vært holdt ett møte (14. september), i den rådgivende gruppa for forvaltningen av Maridalen landskapsvernområde. Tema på møtet var gang- og sykkelveien langs Maridalsveien, skjøtsel i Maridalen ved Maridalen Vel, bøndene i Maridalen og Bymiljøetaten, og hogstmeldinger. Når det gjelder ny landbruksvei til småbruket Hagastua, har Statsforvalteren nå gitt dispensasjon til tiltaket og saken er ferdig hos Statsforvalteren.

I tillegg ble det avholdt en rundtur i Maridalen 27. oktober for alle deltakerne i den rådgivende gruppa.

## **9. Stortingsdebatt mandag 30. mai om vern av natur, der også Maridalens Venner ble diskutert**

Per Olaf Lundteigen (Sp): «... så ga representanten meg en lissepassing på vernede arealer, eksempelvis en slåttemyr i Nittedal som blir forbilledlig vernet og forvaltet av leder av Maridalens Venner, Tor Øystein Olsen. Men det som er det spesielle, er at det Tor Øystein Olsen gjør, er å sikre at det er en slåttemyr – det er en myr som kan slås. De aller fleste slåttemyrer i Norge gror igjen med trær, sånn at det er umulig å slå dem. Det blir altså ikke noen slåttemyr. Det er det mest elegante eksemplet på at formålet ikke er klart definert, og det er ikke en skjøtelsesplan som ivaretar formålet. Se til Tor Øystein Olsen. Da kan en lære mye.»

Ola Elvestuen (V): «Se til Tor Øystein Olsen, det kan jeg være helt enig i, så jeg håper regjeringen viderefører støtten til Maridalens Venner. Han trenger også å få den satt litt opp, fordi Oslo har kuttet såpass mye i den støtten tidligere.»

Per Olaf Lundteigen (Sp): «De fleste er enige om at hvis en skal verne en slåttemyr, må det være en myr som kan slås, da kan det ikke gro kjerr på myra. Derfor er det som skjer i Nittedal forbilledlig – det er ganske enestående.»

## **10. Søknad om ny landbruksvei til Hagastua**

Maridalens Venner støtter fullt ut søknaden fra Carsten Bakke og begrunner det med følgende:

Hagastua er den eneste gjenværende tidligere husmannsplassen av denne typen i Maridalen, som er bevart som en sjølstendig enhet, og som også er i privat eie, med fulldyrka mark med driveplikt, driftsbygninger og bolighus, litt skog, og med eget gårds- og bruksnummer (gnr. 69 bnr. 11). Hagastua får dermed en meget høy kulturhistorisk verneverdi innenfor Maridalen landskapsvernområde og må derfor bevares som en helhet, der en helt nødvendig gårdsvei (landbruksvei) fram til plassen inngår som en viktig del av denne helheten. Men for at vernekvallitetene skal bestå, er det en forutsetning at dyrkamarka drives, at det blir anlagt en gårdsvei helt fram, bygningene blir restaurert og tatt hånd om, og at de to bolighusene igjen får status som helårsboliger, slik at vi igjen får «liv på Hagastua».

Fylkesmannen i Oslo og Viken (nå Statsforvalteren) i vedtak 2. november 2020 om nødvendig landbruksvei til Hagastua: «Et pålegg om driveplikt er ikke hevet over verneforskriftens bestemmelser. Bygging av landbruksveien er i strid med verneforskriftens bestemmelser, jf. § 4 punkt 1. Fylkesmannen kan derfor ikke ta hensyn til at det er gitt pålegg om driveplikt. Avgjørende for Fylkesmannen er hvorvidt vilkårene for å gi dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48 er oppfylt. I denne saken har vi vurdert at det ikke er tilfelle.»

Dette vedtaket ble stadfestet av Miljødirektoratet 8. januar 2021: «Miljødirektoratet opprettholder vedtaket fra Fylkesmannen i Oslo og Viken. Det gis ikke tillatelse til ny adkomstvei til eiendom innenfor Maridalen landskapsvernområde. Tiltaket er i strid med verneforskriften og vilkårene for å gi dispensasjon er ikke oppfylt. Klager gis ikke medhold.»



16. desember 2021 sendte Statsforvalteren i Oslo og Viken søknaden om landbruksvei ut på høring, med frist 15. januar 2022.

10. februar 2022 fattet Statsforvalteren i Oslo og Viken følgende vedtak som konklusjon: «Uttalelser fra høringspartene gir utdypet bakgrunnsinformasjon om saken og om Hagastua sin betydning som kulturlandskapselement i Maridalen landskapsvernområde. Med disse uttalelsene som grunnlag vurderer vi at tiltakets betydning for å opprettholde kulturlandskapet og bygningsmassen veier opp for inngrepets konsekvenser. Tiltaket vurderes dermed til å ikke være i strid med verneformålet og vil ikke påvirke verneverdiene nevneverdig. Vilårene for å gi dispensasjon med hjemmel i nml. § 48 er oppfylt.»

Dokumenter er trykt som vedlegg etter årsmøtepapirene.

Les mer om saken ved å lese artikkelen om ny landbruksvei til Hagastua på nettsidene til Maridalens Venner.

## 11. Martinhytta

Martinhytta er hytta bak Øvre Vaggstein gård, som Martin Tranmæl fikk av Arbeiderpartiet, Landsorganisasjonen og Arbeiderbladet i forbindelse med at han fylte 70 år i 1949. Hytta ble ferdig i januar 1953, og 11. mai samme år, overførte han hytta til en stiftelse; "Martinhytta i Kroken i Maridalen", som skulle eie hytta når han selv falt bort. Stiftelsen skulle ha et styre som besto av "én mann utsett av sekretariatet i Arbeidernes faglige Landsorganisasjon, én utsett av sentralstyret i Det norske Arbeiderparti og én fra Arbeiderbladet. Jeg vil sette pris på om formannen i LO, og i Partiet og redaktøren i Arbeiderbladet ville sitte i styret." Denne stiftelsen er ikke registrert i Stiftelsesregisteret i Førde, og heller ikke med lovpålagt organisasjonsnummer i Brønnøysundregisteret.

Maridalens Venner har aktivt brukt Martinhytta siden 1991.

I 1995 fikk Maridalens Venner nøkkel til hytta, og fra dette år ble Martinhytta en fast base for foreningen.

20. mai 1998 ble det undertegnet en ny leieavtale mellom Oslo Arbeiderparti og Maridalens Venner. Da kunne vi få leie Martinhytta "gratis, mot å dekke alle utgifter til løpende vedlikehold, off. avgifter mv." og "Maridalens Venner står for vedlikehold og tilsyn av hytta. Ved behov for større investeringer, tas dette opp med Oslo Arbeiderparti." Fra denne dag har vi tatt det økonomiske ansvaret for at hytta er i den stand den er i dag.

12. november 2021 ble Maridalens Venner invitert til et møte med Oslo Arbeiderparti, ved partisekretær for lokalpartiet, Øyvind Slåke, vedrørende fremtidig eierskap og bruk av Martinhytta i Kroken. I e-post datert 20. november fra Øyvind Slåke til Maridalens Venner, står det blant annet følgende: «Som kjent eies hytta av Stiftelsen 'Martinhytta i Kroken i Maridalen' og forvaltes p.t. av Oslo Arbeiderparti. OAP inngikk avtale 20. mai 1998 med Maridalens Venner.» ... «Som redegjort for i møtet, ønsker OAP å avvikle sin forvaltning av hytta og bidra til avklaring av hyttas fremtidige eierforhold og forvaltning. I den forbindelse er det vesentlig å ha færrest mulige heftelser på hytta og det er derfor ikke mulig å videreføre en åremålsavtale som binder opp bruken av hytta i tre nye år. Leieavtalen mellom Oslo Arbeiderparti og Maridalens Venner om leie av Martinhytta sies derfor med dette opp, slik at ny åremålsperiode ikke fornyes fra 20. mai 2022.» ... «OAP vil nå ta kontakt med de som, ifølge stiftelsesdokumentet fra 11. mai 1953, er satt til å peke ut stiftelsens styre, for å drøfte fremtidig eierskap og forvaltning av hytta. Vi vil i den forbindelse også viderefremidle at

Maridalens Venner fortsatt er interessert i å leie hytta. Leie etter 20. mai 2022 forutsetter imidlertid at Maridalens Venner inngår ny avtale med eier av hytta.»

### **Dette har så skjedd i 2022:**

28. januar 2022: Montering av Cinderella forbrenningsdo. Pris: kr 43 000. For første gang godkjent do på Martinhytta.

19. mai 2022 (én dag før oppsigelsen) fikk vi en sms fra Oslo Arbeiderparti: "Arbeiderpartiet sentralt overtar nå håndteringen av Martinhytta. De sier at dersom dere ønsker det, kan dere disponere hytta til over sommeren."

30. juni 2022: Søknad fra Arbeiderpartiet og LO til Lotteri- og stiftelsestilsynet 30. juni 2022: **"Søknad om opphevelse av stiftelsen 'Martinhytta i Kroken i Maridalen'.**

Samarbeidskomiteen bestående av tillitsvalgte i Arbeiderpartiet og LO vedtok i sitt møte 13. juni 2022 å søke og oppheve stiftelsen 'Martinhytta i Kroken i Maridalen'. Juridisk vurdering fra Dæhlin Sand Advokatfirma AS for oppheving av stiftelsen finner dere vedlagt.

Samarbeidskomiteen foreslo i samme vedtak et avviklingsstyre bestående av Andre Nerheim (LO), Mari Aaby West (AP) samt Erik Hoff Lysholm (Dagsavisen) for videre håndtering av hytta, med et **mål om å selge hytta så raskt som mulig.**

**Inntektene fra salget vil gå til Arbeiderpartiet,** og vil deretter brukes etter stiftelsens formål om å '... skape et sted der arbeiderbevegelsens tillitsmenn kan komme sammen i ro og kameratslige former'. I dag finnes det ingen resterende midler i stiftelsen. Martin Tranmæl hadde ingen barn, og vi kjenner heller ikke til noen gjenlevende slektninger da Martin Tranmæl forble ugift og barnløs frem til sin død."

20. juli 2022: Brev fra Arbeiderpartiet til Oslo kommune – Eiendoms- og byfornyelsesetaten (EBY): Martinhytta – Øvre Vaggstein – gnr./bnr. 69/326 – Innløsning av festetomt "Jeg tar kontakt for å se på muligheter for å innløse gnr. 69 og bnr. 326. Dette er en tomt vi har hatt feste på siden 1952. Legger ved de opprinnelige festeavtalene, hvor det også fremgår at Oslo kommune har forkjøpsrett av tomta."

2. august 2022: Brev fra Knut Jarle Wiik og Rita Olsen Wiik til Stiftelsestilsynet.

31. august 2022: Brev fra EBY til stiftelsen *Martinhytta i Kroken i Maridalen*. Der informerte etaten om kommunens praksis for innløsning av festetomter og aktuelle lovbestemmelser.

3. september 2022: Gudmund Hernes på Facebook, etter innlegg i Klassekampen av Stein Øberg.

8. september 2022: Svar fra Stiftelsestilsynet til Arbeiderpartiet.

13. september 2022: Informasjon fra Bymiljøetaten til EBY om festekontrakt mellom Oslo kommune og Oslo Arbeiderparti fra 1989. Denne festekontrakten ble 21. september 1989 undertegnet av daværende partisekretær i Oslo Arbeiderparti, Rune Bjerke.

15. september 2022 sendte Byantikvaren en henvendelse til Riksantikvaren med forespørsel om å starte fredningssak.

18. september 2022: E-post fra Knut Jarle Wiik til EBY: "Vi kan ikke se i den utgaven som er fra 1996 (tomtefesteloven), at det i § 32 gis anledning til å kreve å få innløst ei festetomt til fritidshus hver gang det er gått to nye år etter at det er gått 30 år av festetiden."

31. august–23. september 2022: E-post fra assisterende partisekretær i Arbeiderpartiet, Mari Aaby West, til Maridalens Venner, angående tilbakelevering av nøkler. Svar fra Maridalens Venner.

25. september 2022: Åpen dag på Martinhytta.

26. september 2022: Svar fra EBY til Knut Jarle Wiik: "Det har dere rett i, for fritidsboliger er det tiårsintervaller. Her var vi unøyaktige. Takk for at dere gjorde oss oppmerksom på feilen. Vi sender et korrigerende brev til festeren."

5. oktober 2022: Orientering fra Stiftelsestilsynet angående registrering i Brønnøysund- og Stiftelsesregisteret for uregistrerte stiftelser. "Dersom vilkårene for å utvikle denne stiftelsen er til stede (noe vi vil ta stilling til når vi har mottatt all nødvendig dokumentasjon til søknaden) så kan stiftelsen avvikles uten at man går veien om å først registrere den."

6. oktober 2022: Brev til stiftelsen fra EBY: Innløsning av festetomt – Martinhytta – Øvre Vaggestein Gnr/bnr 69/326. "Vi må derfor konkludere med kommunen ikke er forpliktet til å samtykke til innløsning av tomten, om slikt krav skulle fremmes."

25. oktober 2022 ble det etablert et nytt **stiftelsesstyre** (første siden 1980) i stiftelsen *Martinhytta i Kroken i Maridalen*. Styret består av Eirik Lysholm (Dagsavisen), André Nerheim (LO) og Mari Aaby West (Arbeiderpartiet). Styret er også bekreftet av Lotteri- og stiftelsestilsynet.

1. desember 2022: E-post fra Stiftelsestilsynet til styret i stiftelsen.

12. desember 2022: Fra **Riksantikvaren**: Martinhytta – **vurdering av fredning** – forespørsel om tilbakemelding fra eier.

19. desember 2022: Brev fra styret i stiftelsen til Maridalens Venner om overlevering av nøkler innen 14. januar 2023.

Med dette brevet må Maridalens Venner flytte ut av Martinhytta, og levere tilbake nøkkelen innen 14. januar. Årsaken er at nå har styret i stiftelsen (første offisielle henvendelse fra styret i stiftelsen til Maridalens Venner) sendt oss et brev om dette, og ingen bestrider at stiftelsen "Martinhytta i Kroken i Maridalen", er eier av Martinhytta. Vårt argument for å ikke flytte ut, var at henvendelsene ikke kom fra eieren av hytta.

20. desember 2022: Stiftelsesstyrets tilbakemelding til Riksantikvaren.

31. desember 2022: Brev fra Gudmund Hernes til styret i stiftelsen.

Maridalens Venner har i 2022 brukt kr 180 000 på å bytte ut hele elanlegget i hytta og anskaffet godkjent do. Maridalens Venner er både overrasket og forundret over innholdet i brevet fra styret i stiftelsen 19. desember (det er den eneste henvendelsen vi har fått fra den rettmessige eieren av Martinhytta, siden vi begynte å leie hytta i 1991). De kunne i stedet ha valgt å takke Maridalens Venner for at vi har tatt ansvaret for å ta vare på og vedlikeholde den eneste bygningen etter kanskje den fremste arbeiderlederen i forrige århundre, Martin Tranmæl. Det at vi har tatt dette ansvaret først fra 1995, og så også det hele økonomiske ansvaret fra 1998, har ført til at Riksantikvaren i brev 12. desember har varslet om eventuell fredning etter kulturminneloven.

Riksantikvaren viser til: "Martinhytta vurderes som særlig verdifull i nasjonal sammenheng, både som et kulturminne etter en av Arbeiderpartiets mest betydningsfulle lederskikkelser, og for arbeiderbevegelsens posisjon og kultur i det 20. århundrets samfunnsliv og politikk."

"Riksantikvaren registrerer at hytta er velholdt, godt bevart og at den i stor grad fremstår slik den gjorde på Martin Tranmæls tid. Dette styrker hyttas verneverdi."

"Hytta har senere vært leid ut til Maridalens venner. De har hatt ansvaret for vedlikeholdet på hytta, og har arrangert også diverse kulturaktiviteter og omvisninger der."

Styret i stiftelsen kunne deretter ha varslet om at de nå ønsker å ta det fulle ansvaret sjøl i å ta vare på denne viktige kulturhistoriske bygningen, etter at styret i stiftelsen ble etablert 25. oktober.

Ellers er det påfallende at i alle uttalelser fra Arbeiderpartiet, så er ikke de kulturhistoriske kvalitetene nevnt med et eneste ord. Det er heller ikke nevnt at Byantikvaren har ført opp hytta på Gul liste i 2021, ikke at hytta ligger innenfor Maridalen landskapsvernområde, og nå sist at Riksantikvaren vurderer fredning.

Dokumenter er trykt som vedlegg etter årsmøtepapirene.

## **12. Bystyret i Oslo bevilget kr 250 000 til Maridalens Venner**

Bystyret i Oslo vedtok i desember 2021 budsjett for Oslo kommune for 2022. I dette budsjettvedtaket ble det bevilget kr 250 000.

## **13. Maridalens Venner med egen post på statsbudsjettet 2022**

11. mai 2021 la regjeringen Solberg frem sitt forslag til revidert nasjonalbudsjett for 2021.

I statsbudsjettet for 2022, ble denne posten videreført med kr 300 000, ferdigbehandlet i Stortinget 21. desember 2021:

«Maridalens venner (0,3 mill. kroner). Foreninga sitt formål er å bevare Maridalens noverande busetnad og miljø, og foreninga arbeider blant anna med å oppretthalde kulturlandskapet i Maridalen landskapsvernområde gjennom skjøtselstiltak. Foreninga har ein utfordrande finansiell situasjon på grunn av eit uventa inntektsbortfall. Tilskotet blir gjeve som ein mellombels overgangsstønad for at foreninga kan yte i skjøtelsarbeid i det statlege verneområdet.»

### **I statsbudsjettet for 2023 ble denne posten helt fjernet.**

12. desember 2022 ble statsbudsjettet for 2023 diskutert i Stortinget.

Ola Elvestuen (V): «Budsjettforslaget fra regjeringen prioriterer ikke natur. Det er kutt i stort sett alle poster som handler om å ta vare på natur. Det kuttes også til en del organisasjoner som jobber for å ta vare på kulturlandskap.

I 2021 la representanten Myhrvold fram et Dokument 8-forslag i Stortinget sammen med Per Olaf Lundteigen – det var vel tre stykker som la det fram – hvor man gikk inn for å øke støtten til Maridalens Venner, som tar vare på kulturlandskapet i Maridalen. Representanten Myhrvold gikk da inn for at denne støtten måtte økes til 1 mill. kr. I budsjettet som nå vedtas, fjernes all støtte. Mener representanten at det forslaget han la fram i 2021, var feil, og at Maridalens Venner ikke fortjener støtte for å ta vare på kulturlandskapet i Maridalen?»

Ole André Myhrvold (Sp): «Som jeg sa i min hovedinnledning, er dette et krevende budsjett hvor man har tatt ned utgiftssiden dramatisk. Jeg støtter fortsatt Maridalens Venner. Jeg synes Maridalens Venner gjør en utmerket innsats i det området de jobber i.

Selv om man har ryddet opp i organisasjonsstøtten i statsbudsjettet, kan disse organisasjonene fortsatt søke om midler i statsbudsjettet. Den oppryddingen tror jeg det var på tide at man tok, for støtten har lagt på seg år for år i statsbudsjettet. Da er det viktig at man heller har poster som er søknadsberettigede, hvor organisasjonene kan søke år for år, men Maridalens Venner gjør en fremragende innsats for å pleie kulturvernlandskapet i Maridalen.»

Ola Elvestuen (V): «Jeg synes ikke det er bra når regjeringen kutter disse mindre summene til folk som jobber med å ta vare på natur. Jeg nevnte Maridalens Venner tidligere, som Senterpartiet var veldig for i opposisjon.»

«Så, helt til slutt, må jeg si at det er en feil i forslag nr. 46 fra Venstre. Der skal det stå at det er et tilskudd til Maridalens Venner på 0,8 mill. kr.»

#### **14. Godtgjøring til leder av Maridalens Venner**

Brutto årslønn til leder i 2022 var kr 445 730 (eksklusiv arbeidsgiveravgift og administrering av lønn). I tillegg kommer lovpålagt innskuddspensjon og yrkesskadeforsikring.

## Regnskap for Maridalens Venner

Regnskapsåret fra 1. januar 2022 til 31. desember 2022

	Regnskap 2022		Regnskap 2021	
	Inntekter	Utgifter	Inntekter	Utgifter
Kontingenter og støttebeløp	127 080		88 600	
Støtte fra Oslo kommune	250 000		250 000	
Støtte Slåttemyra, Statsforvalteren	80 000		75 000	
Statsbudsjettet (kap. 1400, post 76)	300 000		400 000	
Spleis			74 658	
Privat støtte Martinhytta	136 000			
Privat støtte årsskrift			81 780	
Konsulentbidrag Hagastua	59 000			
Momskompensasjon	88 770		86 824	
Grasrotandelen	3 078		2 734	
Salg årsskrift			647	
Renter	2 260		513	
Årsskrift		157 283		250 340
Kulturarrangementer		23 147		3 000
Nettsted		7 362		7 533
Skjåtselstiltak		97 432		82 900
Andre kostnader		21 140		19 949
Styreweb		3 135		3 123
Vekstra Hadeland Regnskap AS		24 584		19 138
Hverven revisjon		32 894		28 042
Mobiltelefon og internett		37 146		33 325
Bruttolønn til leder		445 730		534 876
Konsulentbidrag Hagastua		50 096		
Refusjon av sjukepenger	33 466		262 522	
Arbeidsgiveravgift		77 066		45 874
Innskuddspensjon		13 267		12 826
Yrkesskadeforsikring		7 401		7 099
IT-kostnader		2 030		30 120
Martinhytta		219 825		31 474
Støtte til Maridalen Bygdetun		60 000		
<b>Sum</b>	<b>1 079 654</b>	<b>1 279 538</b>	<b>1 323 278</b>	<b>1 109 619</b>
Underskudd		(199 884)		213 659
<b>Sum</b>	<b>1 079 654</b>	<b>1 079 654</b>	<b>1 323 278</b>	<b>1 323 278</b>

<b>Balanse</b>	<b>31.12.2022</b>	<b>31.12.2021</b>
DNB, bedriftskonto	172 969,04	176 816,26
DNB, plasseringskonto	327 535,86	525 285,33
DNB, skattetrekkkonto	30 624,40	54 526,40
Skyldig skattetrekk	(30 523,00)	(54 425,00)
Skyldig arbeidsgiveravgift	(10 198,00)	(11 910,00)
<b>Sum netto beholdning</b>	<b>490 408,30</b>	<b>690 292,99</b>
Underskudd		(199 884,69)
<b>Sum</b>	<b>490 408,30</b>	<b>490 408,30</b>

<b>BEHOLDNING 31.12.2022</b>	<b>GJELD OG EGENKAPITAL 31.12.2022</b>
Bankinnskudd 31.12.22	Skyldige offentlige avgifter 40 721,00
	Egenkapital 490 408,30
Sum beholdning	Sum gjeld og egenkapital 531 129,30
Egenkapital 31.12.2021	690 292,99
Årets underskudd	- 199 884,69
Egenkapital 31.12.2022	490 408,30

Thor Furuholmen  
Kasserer

Tor Øystein Olsen  
Leder

Skjåtselstiltak, Hagastua og kulturarrangementer inneholder også lønnsutbetalinger i Maridalen og på Slåttemyra. Refusjon av sjukepenger er 50 prosent sjukemelding for lederen i 2021.



Maridalens Venner  
Konvallvegen 67

2742 GRUA

## Revisjonsberetning 2022 for Maridalens Venner, org.nr. 983 633 609

### Uttalelse om regnskapet

Jeg har revidert regnskapet for Maridalens Venner som består av balanse- og resultatregnskap pr 31. desember 2022. Regnskapet er ført etter kontantprinsippet og avgis av foreningens styre.

### Revisors oppgaver og plikter

Vår oppgave er å gi uttrykk for en mening om dette regnskapet på bakgrunn av vår revisjon. Revisjonen omfatter kontroll av utvalgte deler av materialet som underbygger informasjon i det ferdige regnskapet, vurdering av de benyttede regnskapsprinsipper, vurdering av innholdet i og presentasjonen av regnskapet. Revisjonen er i første rekke foretatt for å påse at lover og regler blir fulgt.

### Konklusjon

Etter min mening gir regnskapet et riktig bilde av foreningens stilling pr 31. desember 2022 og av driften i regnskapsåret.

Gran 27. januar 2023

Vekstra Hadeland Regnskap AS



Berit Sunnset  
Statsautorisert regnskapsfører



Vekstra  
HADELAND REGNSKAP AS  
Autorisert regnskapsførerselskap  
Org.nr. 999 166 962  
Postboks 28  
2711 Gran  
Telefon: 61 31 30 30  
hadeland@vekstra.no



Postboks 28, 2711 Gran, Tlf: 61 31 30 30  
Org.nr: 999 166 962 MVA. Bankgiro:1503.31.28980  
hadeland@vekstra.no      www.hadeland-regnskap.no

AUTORISERT REGNSKAPSFØRERSKAP - ARS

## PROTOKOLL FRA ÅRSMØTET I MARIDALEN VENNER 07.04.2022, MARIDALEN VELHUS

Lederen Tor Øystein Olsen ønsket velkomment til 29 fremmøtte.

Før årsmøtet holdt Knut-Jørgen Moen foredraget: «Fugler i Maridalen».

### 1. Valg av ordstyrer og referent

Alv Reidar Dale ble valgt til ordstyrer og Thor Amlie til referent.

### 2. Godkjenning av innkalling

Årsmøteinnkallingen for 2022 ble godkjent.

### 3. Godkjenning av dagsorden

Dagsorden ble godkjent.

### 4. Årsmelding

Tor Øystein Olsen orienterte kort om at leieavtalen Maridalen Venner har for «Martin-hytta» er sagt opp av Oslo Arbeiderparti. Maridalen Venner har leid hytta gratis av Oslo AP mot å stå for vedlikehold og driftsutgifter. Leieavtalen er gjenstand for revisjon fordi Oslo AP ønsker å få avklart eierskapet til hytta. Formelt sett eies hytta av en stiftelse som ikke er registrert. Årsmeldingen ble enstemmig godkjent.

### 5. Regnskap

Regnskapet og revisors beretning ble gjennomgått. Regnskapet for 2021 ble enstemmig godkjent.

### 6. Innkomne forslag

Ingen innkomne forslag.

### 7. Fastsettelse av kontingent for 2023

Kontingenten ble enstemmig vedtatt uendret dvs. kr 300. Det er p.t. registrert 660 medlemmer.

### 8. Valg

Nils Jørgen Brodin fremla valgkomiteens forslag. Følgende ble valgt ved akklamasjon:

#### Styret:

Tor Øystein Olsen, leder, valgt for 2 år

Thor Furuholmen, valgt for 2 år

Jon Ivar Bakke, ikke på valg

Otto Ullevålseter, ikke på valg

Per Skorge, ikke på valg

Varamedlemmer til styret, alle valgt for ett år:

Thor Amlie

Alv Reidar Dale

En representant fra styret i Maridalsspillet: Ronny Fagereng

Valg av revisor.

Hverven Revisjon AS ble valgt som revisor om det er krav om revisor for å få utbetalt offentlig støtte.

Valg av valgkomité.

Nils Jørgen Brodin, Lars Flugsrud og som nytt medlem etter Lasse Grønningsæter ble valgt Anne Keddy .

Valg av personer til å underskrive protokollen sammen med møteleder.

Torill Nedberge Klevmark og Birger Underdal

**9. Eventuelt**

Ordstyrer takket avslutningsvis styreleder Tor Øystein Olsen for innsatsen i året som har gått. Knut Jørgen Moen ble takket for arbeidet med årsskriftet 2022: «Fugleliv i Maridalen». Ståle Pinslie ble takket for Etterskrift av juni 2021 «En diskusjon om Gamle Hadelandsvei».

Thor Amlie

Referent

**Budsjett og regnskap for Maridalens Venner**  
**Regnskapsåret fra 1. januar 2023 til 31. desember 2023**

	Budsjett 2023		Regnskap 2022	
	Inntekter	Utgifter	Inntekter	Utgifter
Kontingenter og støttebeløp	130 000		127 080	
Støtte fra Oslo kommune	250 000		250 000	
Støtte Slåttemyra, Statsforvalteren	80 000		80 000	
Statsbudsjettet (kap. 1400, post 76)			300 000	
Spleis				
Privat støtte Martinhytta			136 000	
Privat støtte årsskrift				
Konsulentbidrag Hagastua			59 000	
Momskompensasjon	85 000		88 770	
Grasrotandelen	3 000		3 078	
Salg årsskrift				
Renter	2 000		2 260	
Årsskrift		180 000		157 283
Kulturarrangementer		25 000		23 147
Nettsted		9 000		7 362
Skjøtselstiltak		100 000		97 432
Andre kostnader		22 000		21 140
Styreweb		4 000		3 135
Vekstra Hadeland Regnskap AS		25 000		24 584
Hverven revisjon				32 894
Mobiletelefon og internett		38 000		37 146
Bruttolønn til leder, vedtatt av styret		90 000		445 730
Konsulentbidrag Hagastua				50 096
Refusjon av sjukepengene			33 466	
Arbeidsgiveravgift		15 000		77 066
Innskuddspensjon		10 000		13 267
Yrkesskadeforsikring		7 500		7 401
IT-kostnader		20 000		2 030
Martinhytta		5 000		219 825
Støtte til Maridalen Bygdetun				60 000
<b>Sum</b>	<b>550 000</b>	<b>550 500</b>	<b>1 079 654</b>	<b>1 279 538</b>
Underskudd		(500)		(199 884)
<b>Sum</b>	<b>550 000</b>	<b>550 000</b>	<b>1 079 654</b>	<b>1 079 654</b>

<b>Balanse</b>	<b>31.12.2022</b>	<b>31.12.2021</b>
DNB, bedriftskonto	172 969,04	176 816,26
DNB, plasseringskonto	327 535,86	525 285,33
DNB, skattetrekkkonto	30 624,40	54 526,40
Skyldig skattetrekk	(30 523,00)	(54 425,00)
Skyldig arbeidsgiveravgift	(10 198,00)	(11 910,00)
<b>Sum netto beholdning</b>	<b>490 408,30</b>	<b>690 292,99</b>
Underskudd		(199 884,69)
<b>Sum</b>	<b>490 408,30</b>	<b>490 408,30</b>

<b>BEHOOLDNING 31.12.2022</b>		<b>GJELD OG EGENKAPITAL 31.12.2022</b>	
Bankinnskudd 31.12.22	531 129,30	Skyldige offentlige avgifter	40 721,00
		Egenkapital	490 408,30
Sum beholdning	531 129,30	Sum gjeld og egenkapital	531 129,30
Egenkapital 31.12.2021	690 292,99		
Årets underskudd	- 199 884,69		
Egenkapital 31.12.2022	490 408,30		

Thor Furuholmen                      Tor Øystein Olsen  
Kasserer                                      Leder

Skjøtselstiltak, Hagastua og kulturarrangementer inneholder også lønnsutbetalinger i Maridalen og på Slåttemyra. Refusjon av sjukepengene er 50 prosent sjukemelding for lederen i 2021.



Lotteri- og stiftelsestilsynet  
Storehagen 1B, Postboks 800  
6805 Førde

Oslo 31.juni 2022

## Søknad om opphevelse av stiftelsen «Martinhytta i Kroken i Maridalen»

Samarbeidskomiteen bestående av tillitsvalgte i Arbeiderpartiet og LO vedtok i sitt møte 13.juni 2022 å søke og oppheve stiftelsen «Martinhytta i Kroken i Maridalen»

Juridisk vurdering fra Dæhlin Sand Advokatfirma AS for oppheving av stiftelsen finner dere vedlagt.

Samarbeidskomiteen foreslo i samme vedtak et avviklingsstyre bestående av André Nerheim (LO), Mari Aaby West (AP) samt Erik Hoff Lysholm (Dagsavisen) for videre håndtering av hytta, med et mål om å selge hytta så raskt som mulig.

Inntektene fra salget vil gå til Arbeiderpartiet, og vil deretter brukes etter stiftelsens formål om å « (...) skape et sted der arbeiderbevegelsens tillitsmenn kan komme sammen i ro og kameratslige former».

I dag finnes det ingen resterende midler i stiftelsen.

Martin Tranmæl hadde ingen barn, og vi kjenner heller ikke til noen gjenlevende slektninger da Martin Tranmæl forble ugift og barnløs frem til sin død.

Jonas Gahr Støre  
Partileder Arbeiderpartiet

Peggy Hessen Følsvik  
LO-leder

Vedlegg:

- Referat fra Samarbeidskomiteens møte 13.juni
- Notat til Samarbeidskomiteen 10.06.2022
- Juridisk vurdering fra Dæhlin Sand Advokatfirma AS
- Opprinnelig stiftelsesdokument fra 1953

Fra: Arbeiderpartiet  
Til: Samarbeidskomiteen  
Dato: 10.06.2022

---

**Tittel: Opphevelse av stiftelsen «Martinhytta i Kroken i Maridalen»**

**Innhold i dette notatet:**

1. Bakgrunn og formål
  2. Generelt om oppheving av stiftelser
  3. Omdanning av stiftelsen «Martinhytta i Kroken i Maridalen»
  4. Prosess
  5. Anbefaling for veien videre
- 

## 1. Bakgrunn og formål

Martin Tranmæl fikk hytta i gave av Arbeiderpartiet (AP), Arbeidernes faglige landsorganisasjon (LO) og Arbeiderbladet i 1949. Tranmæl opprettet stiftelsen «Martinhytta i Kroken i Maridalen» i 1953 med formålet å «(...) skape et sted der arbeiderbevegelsens tillitsmenn kan komme sammen i ro og kameratslige former», jf. stiftelsesdokument 11. mai 1953.

I dokumentet fremgår det at styret skal bestå av én person utpekt fra sekretariatet i LO, én fra sentralstyret i AP og én fra Arbeiderbladet. Det er ikke kjent at slike representanter noen gang er utpekt og Samarbeidskomiteen er i realiteten stiftelsens styre.

I 1979 besluttet Samarbeidskomiteen å overføre forvaltningen av hytta til Oslo Arbeiderparti. Oslo Arbeiderparti påtok seg da ansvaret for å holde hytta i forsvarlig stand og å dekke løpende driftsutgifter. Utover 80- og 90-tallet ble hytta imidlertid lite brukt og Oslo Arbeiderparti inngikk i 1998 en avtale med Maridalens venner om vederlagsfri leie av hytta mot at Maridalens venner dekket alle utgifter til løpende vedlikehold. Det er Maridalens venner som har brukt hytta siden den gang.

Nå har det kommet krav fra Oslo kommune om å etablere et nytt avløpsanlegg på eiendommen fordi eksisterende avløpsanlegg på hytta ikke tilfredsstillers dagens renskrav. I tillegg kommer andre pålagte oppgraderinger knyttet til det elektriske anlegget og ordinært løpende vedlikehold. Stiftelsen har ingen økonomiske midler utover selve eiendommen, og kan følgelig ikke gjennomføre disse oppgraderingene.

Med dette som bakgrunn har vi fått Dæhlin Sand Advokatfirma AS til å se på våre muligheter til å oppheve dagens stiftelse. Punkt 2 til 4 i notatet er basert på deres vurderinger.

## 2. Generelt om oppheving av stiftelser

Stiftelser er selveiende rettssubjekter som drives i tråd med et nedfelt formål og vedtekter. I stiftelsesloven defineres stiftelser slik, jf. § 2:



*«Med stiftelse forstås en formuesverdi som ved testament, gave eller annen rettslig disposisjon selvstendig er stilt til rådighet for et bestemt formål av ideell, humanitær, kulturell, sosial, utdanningsmessig, økonomisk eller annen art.»*

Stiftelsene er i utgangspunktet uforanderlige, men stiftelsesloven åpner for omdanning under visse vilkår.

Det er Stiftelsestilsynet som fatter vedtak om omdanning, etter søknad fra stiftelsens styre. Adgangen til å omdanne/oppheve en stiftelse er snever, og det kreves at ett av vilkårene i lovens § 46 første ledd er oppfylt for at omdanning skal kunne skje:

*«Omdanning kan foretas når en bestemmelse i vedtektene eller den rettslige disposisjonen som danner grunnlaget for stiftelsen*

- a) ikke lar seg etterleve, for eksempel fordi stiftelsens kapital er utilstrekkelig til å tilgodese dens formål på en rimelig måte,*
- b) er åpenbart unyttig,*
- c) er i strid med hensikten i den disposisjonen som danner grunnlaget for stiftelsen, for eksempel fordi oppretterens forutsetninger for bestemmelsen har sviktet, eller*
- d) er åpenbart uheldig eller åpenbart ufornuftig.»*

### **3. Omdanning av stiftelsen «Martinhytta i Kroken i Maridalen»**

Vi anser omdanning av stiftelsen «Martinhytta i Kroken i Maridalen» som nødvendig fordi formålet med stiftelsen ikke lenger oppfylles. Det er ikke lenger «arbeiderbevegelsens tillitsmenn» som bruker hytta. Videre har stiftelsen ingen økonomiske midler utover selve eiendommen, og kan følgelig ikke gjennomføre verken pålagte oppgraderinger knyttet til vann, avløp og elektrisk anlegg eller ordinært løpende vedlikehold.

Det er alternativene a) og b) i § 46 som er mest aktuelle som rettslig grunnlag for opphevelse.

Stiftelsesdokumentet fra 1953 inneholder også en bestemmelse om opphevelse ved «uforutsette forhold», men det legges til grunn at denne bestemmelsen verken utvider eller innsnevrer opphevelsesadgangen ifht. stiftelseslovens vilkår.

#### **a) Omdanning etter stiftelsesloven § 46 første ledd bokstav a**

Vilkåret for omdanning etter bokstav a er at stiftelsesdokumentet «ikke lar seg etterleve». Som et eksempel på dette nevner lovbestemmelsen at stiftelsens kapital er blitt utilstrekkelig til å tilgodese dens formål på en rimelig måte. Dette alternativet kan blant annet komme til anvendelse der «formålet er knyttet til en bygning eller en fast eiendom som stiftelsen ikke (lenger) har midler til å vedlikeholde, eller hvor en aktivitetsstiftelse, f.eks et museum, ikke (lenger) har midler til å drive den formålsbestemte aktiviteten».

Etter vår vurdering er vilkåret i stiftelsesloven § 46 første ledd bokstav a oppfylt for stiftelsen Martinhytta i Kroken i Maridalen.

For det første har ikke stiftelsen midler til å gjennomføre nødvendige oppgraderinger av vann/avløpsanlegg og elektrisk anlegg og heller ikke drive normalt vedlikehold. Styrets vedtak i 1979 om å overlate forvaltningen av hytta til Oslo AP, innebærer ikke at Oslo AP har forpliktet seg til å forvalte eiendommen om de ikke lenger ønsker dette. Det er heller ingen andre som er rettslig forpliktet til å yte økonomiske bidrag til stiftelsen. Når det ikke er midler i stiftelsen til å gjøre nødvendig oppgradering og vedlikehold, må vilkåret i § 46 anses oppfylt.

Videre kan det i vår sak brukes som tilleggsargument at det mangler midler til å dekke utgifter til regnskap og revisjon. Dersom stiftelsen «*Martinhytta i Kroken i Maridalen*» skal fortsette å eksistere, må lovpålagte krav til revisjon og regnskap være oppfylt. Stiftelser har regnskaps- og revisjonsplikt, jf. regnskapsloven § 1-2 nr. 10, revisorloven § 2-1 annet ledd fjerde punktum nr. 5 og stiftelseslovens særregler (kapittel 5). Også av den grunn er stiftelsens kapital utilstrekkelig til å tilgodese dens formål.

I tillegg til manglende kapital, lar ikke formålet seg etterleve fordi behovet stiftelsen skal dekke, i praksis har falt bort. Formålet om at Martinhytta skal være «*et sted der arbeiderbevegelsens tillitsmenn kan komme sammen i ro og kameratslige former*» ble oppfylt i årene etter opprettelsen av stiftelsen, men ettersom årene gikk, ble ikke hytta lenger brukt av «*arbeiderbevegelsens tillitsmenn*». Det var andre og bedre egnede lokaliteter, bl.a. Sørmarka, Utøya og konferansehoteller som ble foretrukket. Stiftelsens formål kan derfor også anses å være oppfylt eller ha utspilt sin rolle, sml. bl.a. vedtak 07.10.2019 om oppheving av stiftelsen Varemessen i Porsgrunn.

#### **b) Omdanning etter stiftelsesloven § 46 første ledd bokstav b**

Vilkåret for omdanning etter alternativ b, er at formålet med stiftelsen er «åpenbart unyttig». Formuleringen *åpenbart*, tyder på at det er en høy terskel for å anvende bestemmelsen.

Det må altså være klart at formålet ikke lenger er nyttig. Når Martinhytta ikke har blitt brukt av Arbeiderbevegelsens tillitsvalgte på flere tiår, kan det også argumenteres for at formålet åpenbart er unyttig, jf. argumentasjonen i punkt 3.1 over.

#### **c) Annet om omdanning**

Selv om vilkåret for omdanning er til stede, står ikke stiftelsens styre fritt til å beslutte at stiftelsen skal oppheves. Handlingsrommet er begrenset av § 47 hvor det er fastsatt at en omdanning som gjelder stiftelsens formål så langt som mulig skal tilpasses det opprinnelige formålet. I praksis betyr dette at avvikling ikke kan skje dersom det finnes andre og mindre inngripende former for omdanning av stiftelsen.

Det er Stiftelsestilsynet som til syvende og sist avgjør hvorvidt omdanning og eventuelt avvikling skal tillates, se nærmere om dette under. Vurderingen vil bero på hva som er best i tråd med stiftelsens formål.

I stiftelsesdokumentets punkt 4 har Tranmæl selv redegjort for hvordan eiendommen skal disponeres dersom «*det skulle inntrre uforutsette forhold*»:

*«... skal styret treffe de bestemmelser som forholdet tilsier med sikte på å disponere hytta – eller den kapital som måtte tre istedenfor den – på en måte som best svarer til mitt formål med stiftelsen»*

Bestemmelsen tilsier at Tranmæl hadde stor tillit til at Arbeiderbevegelsens organisasjoner i et slikt tilfelle selv ville gjøre de disposisjoner som best samsvarer med formålet om å legge til rette for samlinger for tillitsvalgte mv. En overføring av eiendommen til AP eller LO må derfor anses å samsvare godt med stiftelsens formål og Tranmæls ønsker. Viktige sider ved disse organisasjonenes drift er nettopp å arrangere møter, seminarer og andre samlinger for sine medlemmer. Å gjøre stiftelsen om til en avkastningsstiftelse til utdeling av penger e.l. vil antakelig ligge fjernere fra stiftelsens formål enn en overføring til AP/LO.

En overføring til AP/LO vil dermed også være en løsning i samsvar med stiftelsesloven § 47 annet ledd. Ettersom Arbeiderbladet ikke lenger eksisterer og Dagsavisen ikke er en integrert del av Arbeiderbevegelsen, vil en overføring til dem i mindre grad ivareta stiftelsens formål.

#### 4. Prosess

Vedtak om opphevelse skjer etter søknad fra styret. I vårt tilfelle vil et styrevedtak innebære at AP, LO og Dagsavisen samlet beslutter å søke om opphevelse av stiftelsen. Deretter sendes en søknad fra stiftelsens styre til Stiftelsestilsynet.

Søknaden må inneholde:

- Vedtak fra styret – signert styreprotokoll
- Styrets begrunnelse for oppheving
- Styrets vurdering av om stiftelsen kan fortsette i endret form/endrede vedtekter
- Eventuelle uttalelser fra oppretters slektninger og andre berørte
- Vedtak fra styret om bruk av resterende midler
- Forslag til avviklingsstyre
- Opplysninger om kreditorer

Når Stiftelsestilsynet har truffet vedtak om omdanning, skal prosessen følge reglene i § 52 dersom stiftelsen skal oppheves. Ved oppheving skal det opprettes et avviklingsstyre som har ansvaret for å gjøre opp en balanse med henblikk på avvikling av stiftelsen. Avviklingsstyret velges av Stiftelsestilsynet og kan, men må ikke, være det sittende styret. Avviklingsstyret må i praksis sørge for den formelle overføringen av eiendommen til ny eier. Etter dette, skal revidert oppgjør fremlegges og godkjennes av Stiftelsestilsynet, som også registrerer at stiftelsen er opphevet.

#### 5. Anbefaling for veien videre

Dæhlin Sand Advokatfirma AS vurderer saken dithen at stiftelseslovens vilkår om oppheving av stiftelser i §§ 46 og 47 oppfylt for stiftelsen «*Martinhytta i Kroken i Maridalen*».

Arbeiderpartiet anser omdanning av stiftelsen «*Martinhytta i Kroken i Maridalen*» som nødvendig ettersom formålet med stiftelsen ikke lenger oppfylles. Hytta har ikke blitt brukt av tillitsvalgte i arbeiderbevegelsen siden tidlig 90-tall, og det finnes ingen midler i stiftelsen som kan brukes til nødvendig vedlikehold av hytten.

Vi anbefaler derfor følgende vedtak:

- Stiftelsen søkes lagt ned.
- Samarbeidskomiteen setter ned et avviklingsstyre bestående av André Nerheim (LO), Mari Aaby West (AP) samt en representant fra Dagsavisen for videre håndtering av hytta, med et mål om å selge hytta så raskt som mulig.



SAKSBEHANDLER  
Monica Bache

VÅR REF.  
22/04430-1

DERES REF.

VÅR DATO  
12.12.2022

DERES DATO

postmottak@ra.no  
www.riksantikvaren.no

Se mottakerliste

## **Martinhytta - vurdering av fredning – forespørsel om tilbakemelding fra eier**

Vi er kjent med at Martinhytta er planlagt solgt. 15. september 2022 sendte Byantikvaren en henvendelse til Riksantikvaren med forespørsel om å starte fredningssak, noe som er vanlig praksis ved ønske om fredning.

**Riksantikvaren har startet en vurdering av Martinhytta med tanke på fredning. Martinhytta vurderes som særlig verdifull i nasjonal sammenheng, både som et kulturminne etter en av Arbeiderpartiets mest betydningsfulle lederskikkelser, og for arbeiderbevegelsens posisjon og kultur i det 20. århundrets samfunnsliv og politikk.**

De fleste forhold ligger til rette for å starte en fredningsprosess. Før vi tar en endelig beslutning ønsker vi vurdere saken grundigere, og ber om svar på denne henvendelsen.

Riksantikvaren vektlegger godt samarbeid med eierne i fredningsprosesser. Eierne er vesentlig for bruk, vedlikehold og bevaring av kulturminner. Vi er derfor opptatt av å undersøke eiers holdning og synspunkter på en eventuell fredningssak, før arbeidet med fredning eventuelt starter opp. Dette gjelder uansett om dere planlegger å beholde eiendommen selv eller å selge den.

**Riksantikvaren ønsker synspunkter fra eierne på oppstart av fredningssak for Martinhytta**

### **Bakgrunn for saken**

Martinhytta er eid av en stiftelse; Martinhytta i Kroken i Maridalen. Partene i stiftelsen har et ønske om å oppheve stiftelsen, og har fått en juridisk vurdering av dette av Dæhlin Sand Advokatfirma.

Bakgrunnen for ønsket er at formålet har falt bort. Formålet om at Martinhytta skal være «*et sted der arbeiderbevegelsens tillitsmenn kan komme sammen i ro og kameratslige former*» ble oppfylt i årene etter opprettelsen av stiftelsen. Med årene er bruken av hytta imidlertid erstattet av andre lokaler som arbeiderbevegelsen har funnet mer egnet. Stiftelsen har heller ingen kapital til det den anser som nødvendige oppgraderinger. I vedtaket fra Samarbeidskomiteen 31. juni 2022 fremgår det at etter stiftelsen er lagt ned, vil et avviklingsstyre håndtere hytta videre, med et mål om å selge hytta så raskt som mulig.

Riksantikvaren registrerer at hytta er velholdt, godt bevart og at den i stor grad fremstår slik den gjorde på Martin Tranmæls tid. Dette styrker hyttas verneverdi. Riksantikvaren vil uttrykke bekymring for at et salg kan føre til store endringsønsker og endringsbehov fra nye eiere.

Riksantikvaren ønsker derfor tilbakemelding fra stiftelsens styre (Arbeiderpartiet, LO og Dagsavisen) på om beslutningen om salg fremdeles står ved lag. Et salg vil trolig medføre at hytta ikke lenger vil ha eiertilknytning til den organiserte arbeiderbevegelsen.

Martinhytta er ført opp på Byantikvarens gule liste, og er utvilsomt et viktig kulturminne. En eventuell fredning vil innebære et (sterkt) juridisk vern. Før kulturmiljømyndighetene bestemmer seg for en fredningsprosess, er det viktig å utrede vesentlige forhold som kan ha betydning for saken; som tilstand, tilgjengelighet og hvordan eier stiller seg til bevaring.

### **Historien om Martinhytta**

Martinhytta ligger i Maridalen i Oslo, litt nord for Dausjøen. Den ble gitt i æresgave til Martin Tranmæl av LO, Arbeiderpartiet og Arbeiderbladet da Tranmæl fylte 70 år i 1949. Hytta er tegnet av arkitekt Knut Knutsen og overrekkelsen skjedde i 1953 på Oslo kommunes grunn på Nedre Vaggstein gård, med alle sentrale ledere i arbeiderbevegelsen til stede. Tranmæl ønsket ikke å eie hytta selv, derfor opprettet han stiftelsen «Martinhytta i Kroken i Maridalen». Formålet med stiftelsen var å ha hytta som skjermet samlingssted til politiske møter, og mange ledere fra inn- og utland har vært gjester på hytta. Hytta ble også et ettertraktet møtested for ledelsen i Arbeiderpartiet og fagbevegelsen, både for politiske samtaler, og for å følge Tranmæl på hans vandring i marka. I stiftelsens styre ønsket Tranmæl lederne av Ap og LO og redaktøren av Arbeiderbladet. Tranmæl var en del av styret, frem til hans død, og styret ble videreført av de tre topplederne. Hytta har senere vært leid ut til Maridalens venner. De har hatt ansvaret for vedlikeholdet på hytta, og har arrangert også diverse kulturaktiviteter og omvisninger der.

### **Riksantikvarens vurdering**

#### *Kulturminneverdien*

Martin Tranmæl er en av de sentrale aktørene i utviklingen av norsk arbeiderbevegelse i første halvdel av det 20. århundre. Som mangeårig redaktør i Arbeiderbladet og medlem av partiets sentralstyre hadde han stor innflytelse på utformingen av partiets politikk der samarbeidet med LO var sentralt. Dette samarbeidet der Tranmæl var en viktig skikkelse var vesentlig i omforming av det norske samfunnet til en industri- og velferdsstat de første tiårene etter siste verdenskrig. Tranmæl hadde ingen formelle posisjoner utenfor arbeiderbevegelsen, men var like fullt svært innflytelsesrik bl.a. som viktig rådgiver for Einar Gerhardsen. Det er karakteristisk for datidas arbeiderbevegelse at gaven var en hytte – og at mottakeren ikke ønsket å eie den personlig. Friluftsliv som rekreasjon var en viktig ramme for politikutforming i arbeiderbevegelsen. Martin Tranmæls hytte har svært høy grad av arkitektonisk og kulturhistorisk verdi, og hytta er unik både i regional og nasjonal sammenheng. Det kulturhistoriske verdien i denne sammenheng knyttes opp til den samfunnshistoriske og personalhistoriske tilknytningen. Med Tranmæls betydelige rolle som politiker og hytta som sted for mange avgjørelser med store konsekvenser for Norges utvikling, står den kulturhistoriske verdien sterkt.

Den arkitektoniske verdien er også høy. Hytta ble tegnet av Knut Knutsen, som var en av Norges viktigste etterkrigsarkitekter. Hytta preges av hans moderne tilnærming til den tradisjonelle lafteteknikken.

Hytta har en sterk symbolverdi for arbeiderbevegelsens hyttekultur.

Martin Tranmæls hytte er svært autentisk. I tillegg til hyttas eksteriør er også en del av det opprinnelige interiøret, samt en del møbler, bevart. Hytta fremstår i stor grad slik den gjorde da Tranmæl og hans partifeller brukte den.

Riksantikvarens fredningsstrategi gir retning for hvilke kulturmiljøer som skal prioriteres for fredning etter Kulturminneloven. Martin Tranmæls hytte vurderes i tråd med fredningsstrategiens tema 5 *Felleskap og demokrati* med undertemaet *Historiske steder/ utvikling av demokratiet*.

Arbeiderbevegelsens historie har en sentral plass i dette bildet.

#### *Tilstand*

Maridalens venner har gjennom årene vedlikeholdt og brukt hytta, noe som gjør at den fremstår i god stand. I de senere årene har også avvik på el-anlegget blitt tilfredsstillende oppgradert. Riksantikvaren registrerer at det foreligger et pålegg om nytt avløpsanlegg, men i all hovedsak er bygningen godt bevart.

#### *Bruk og tilgjengelighet*

Kulturmiljøer er felleskapets goder som i størst mulig grad bør kunne oppleves av allmenheten. Formålet til stiftelsen var at hytta skulle være et sted der arbeiderbevegelsens tillitsmenn kunne komme sammen. I de senere årene har Maridalens venner brukt hytta som møteplass og gjort den tilgjengelig for diverse foredrag og arrangementer. Sist i september 2022 ble det holdt et åpent arrangement for å markere hyttas historie. Riksantikvaren vurderer videre at det er stort potensial for videre bruk og formidling.

#### *Eiers innstilling*

Vi regner med at eierne allerede er innforstått med at eiendommen er oppført på Gul liste av Byantikvaren. Riksantikvaren ønsker å høre eierens synspunkter på en eventuell fredning og dette brevet.

### **Konklusjon**

Riksantikvaren vurderer Martinhytta som særlig verdifull i nasjonal sammenheng. Hytta er et viktig kulturminne etter en av arbeiderbevegelsens mest betydningsfulle lederskikkelser og står også som et symbol for den faglige og politiske arbeiderbevegelsens posisjon og kultur i etterkrigstiden. De fleste forhold ligger til rette for å starte en fredningsprosess, men før vi tar en endelig beslutning ønsker vi en tilbakemelding fra eier om hvilke synspunkter eier har på forslaget om å starte en fredningsprosess.



Vennlig hilsen

Turid Kolstadløkken  
avdelingsdirektør

Monica Bache  
seniorrådgiver

**Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift**

Kopi til:

Rita Olsen

Maridalens venner

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Are Tomasgard - LO			
Eirik Hoff Lysholm - Dagsavisen			
LO - Landsorganisasjonen i Norge		Torggata 12	0181 OSLO
Mari West - Arbeiderpartiet			

Riksantikvaren  
v/ Monica Bache

Oslo 20. desember

### **Stiftelsesstyrets tilbakemelding til Riksantikvaren, ref 22/04430-1**

Styret bekrefter med dette å ha mottatt brev fra Riksantikvaren hva gjelder vurdering av fredning av Martin-hytta i Maridalen, og ønsker med dette å komme med en tilbakemelding til Riksantikvaren.

Etter kulturminneloven § 15 kan departementet fatte vedtak om fredning av byggverk og anlegg av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Fullmakt er gitt fra departementet til Riksantikvaren. Ifølge brev 12. desember 2022 til Stiftelsen Martinhytta i Kroken i Maridalen informerer Riksantikvaren om at de vurderer fredning av eiendommen. Riksantikvaren viser i den forbindelse til sin fredningsstrategi tema 5 *Felleskap og demokrati* og særlig undertemaet *Historiske steder/utvikling av demokratiet*. Stiftelsen kan ikke se at eiendommen oppfyller de kriterier som tilsier at eiendommen skal fredes med henvisning til fredningsstrategien og vil underbygge dette i det følgende.

I fredningsstrategiens tema 5 heter det at:

*«Dette er type kulturminner som har hatt stor betydning for samfunnsbygging, for felleskapet og utvikling av demokratiet. Meld. St. 35 viser til at når det gjelder den sosiale bredden, er det særlig felleskapets kulturminner og kulturminner som har betydd mye for mange som er underrepresentert.»*

Om undertemaet Historiske steder/utvikling av demokratiet heter det bl.a:

*«Dette kan omfatte bygninger/steder som eksempelvis ikke nødvendigvis har høy arkitektonisk verdi, men som er viktige for å kunne fortelle historien vår. Derfor er det behov for å vurdere objekter i denne kategorien. Eksempel på objekter kan være etterreformatoriske tingsteder, kirkebakken, rettersteder, galgebakker, bygninger og anlegg knyttet til viktige historiske personer (eks. kunstnerhjem) og begivenheter eller utviklingen av demokratiet.»*

Beskrivelsene i fredningsstrategiens tema 5 er ikke treffende for Martinhytta. Stiftelsen mener Riksantikvarens foreløpige beskrivelse av eiendommen må korrigeres på vesentlige punkter.

### **Hyttas historie**

Det må skilles mellom Martin Tranmæls to hytter. Fram til han gikk av med pensjon, eide han hytta «Golas», eller «Tranmælytta», i Bærumsmarka. Denne lå i nærheten av Einar Gerhardsens hytte «Kristi Rolighet», og disse to hyttene ble brukt som både formelle og uformelle møteplasser for arbeiderbevegelsens ledere, før og etter andre verdenskrig.

«Martinhytta» i Maridalen ble gitt i gave til Tranmæl da han ved fylte 70 år pensjonerte seg som ansvarlig redaktør i Arbeiderbladet, den offisielle stillingen han hadde innenfor arbeiderbevegelsen. «Tranmælytta» eller «Golas», som han selv kalte den, i Bærumsmarka ble samtidig gitt i arv til

Tranmæls niese og hennes familie. Også Einar Gerhardsens hytte «Kristi Rolighet» har gått i arv i familien Gerhardsen.

Når det vises til betydningen hytter har hatt i å samle arbeiderbevegelsens ledere, er det liten tvil om at det er hyttene i Bærumsmarka som har vært de sentrale møteplassene. Selv om Martin Tranmæl beholdt sitt politiske og journalistiske engasjement, og også flere verv, fram til sin dødsdag, vil det være historisk feil å peke på «Martinhytta» i Maridalen som åsted for diskusjoner som i virkeligheten fant sted på «Tranmælytta» i Bærumsmarka. På sistnevnte hytte var det utstrakt møtevirksomhet med partiets ledelse og uformelle møter og skiturer med hyttenabo Gerhardsen. Det var også vanlig for Tranmæl å samle Arbeiderbladets ledere og redaktører til seminar og møter i Bærumsmarka. Så vidt vi kjenner til, ble tradisjonen opprettholdt fram til han fratrådte som ansvarlig redaktør i 1949.

Hytta i Maridalen, som Tranmæl først fikk nøklene til noen år senere, er først og fremst åsted for Martin Tranmæls pensjonistår og ikke et minne om hans mest aktive år som redaktør, politisk agitator og strategisk kraft innenfor norsk arbeiderbevegelse.

Da Martin Tranmæl fikk i Maridalen i gave av Arbeiderpartiet (AP), Arbeidernes faglige landsorganisasjon (LO) og Arbeiderbladet opprettet Tranmæl etter 4 måneder en stiftelse, «Martinhytta i Kroken i Maridalen», med formålet å «(...) skape et sted der arbeiderbevegelsens tillitsmenn kan komme sammen i ro og kameratslige former», jf. stiftelsesdokument 11. mai 1953. Dette ga hytta i praksis tilbake til arbeiderbevegelsen.

Mens Tranmæl enda levde er det riktig at det var noen politiske sammenkomster på hytta i Maridalen, men de siste 7 årene han levde var det først og fremst et feriested for han noen uker i året.

Allerede i 1979 besluttet Samarbeidskomiteen å overføre forvaltningen av hytta til Oslo Arbeiderparti. Årsaken til overføringen til Oslo Arbeiderparti kjenner ikke styret godt til, men det er grunn til å tro at hytta ble lite brukt i bevegelsen. Styret kjenner til at det på tidlig 70-tall ble gjort vurderinger om å flytte hele hytta til LO-skolen på Sørmarka for å gjenreises der som et minne om Martin Tranmæl. Dette ble avslått på grunn av store omkostninger.

Da Oslo Arbeiderparti i 1979 påtok seg forvaltningen av hytta tok de også over ansvaret for å holde hytta i forsvarlig stand og å dekke løpende driftsutgifter. Utover 80- og 90-tallet ble hytta imidlertid svært lite brukt av partiets medlemmer, og Oslo Arbeiderparti inngikk i 1998 en avtale med Maridalens venner om vederlagsfri leie av hytta mot at Maridalens venner dekket alle utgifter til løpende vedlikehold. Det er Maridalens venner som har brukt hytta siden den gang.

### **Nåsituasjonen**

Siden 1998 har hytta altså ikke blitt brukt i henhold til formålet i stiftelsesdokumentet, og dette ønsker dagens styre å rydde opp i.

Vi har i tillegg krav fra Oslo kommune om å etablere et nytt avløpsanlegg på eiendommen fordi eksisterende avløpsanlegg på hytta ikke tilfredsstiller dagens rensekra. I tillegg kommer andre pålagte oppgraderinger knyttet til det elektriske anlegget og ordinært løpende vedlikehold. Stiftelsen har ingen økonomiske midler utover selve eiendommen, og kan følgelig ikke gjennomføre disse oppgraderingene.

Hytta er i dag ført opp på byantikvarens gule liste. Dette innebærer at ethvert forsøk på å iverksette tiltak på eiendommen vil være gjenstand for uttalelse fra byantikvaren. Eiendommen ligger også i marka, noe som innebærer at tiltak på eiendommen også er omfattet av Markaloven. Markaloven § 5 oppstiller et generelt byggeforbud for alle eiendommer i marka. Eiendommen er således allerede i dag underlagt et sterkt vern som sikrer at eiendommens uttrykk og historie vil ivaretas for ettertiden, uavhengig av et fredningsvedtak etter kulturminneloven og uavhengig av hvem som eier eiendommen.

### **Styrets vurdering**

Formålet med Stiftelsen Tranmæl opprettet var at det skulle være aktivitet på eiendommen og at den skulle komme arbeiderbevegelsen til gode. Det er mange tiår siden hytta ble aktivt brukt av tillitsvalgte i arbeiderbevegelsen. Et fredningsvedtak vil kunne bidra til å snevre inn bruksmulighetene i fremtiden og hindre at et salg til f.eks. friluftsansjoner som kunne tatt vare på eiendommen og tatt den mer i bruk, vil vanskeliggjøres. Et salg vil også i seg selv bidra til å oppfylle Tranmæls ønske med stiftelsen, ettersom overskuddet etter et slikt salg planlegges å kanaliseres nettopp til samlingssteder for tillitsvalgte i arbeiderbevegelsen, f.eks. Utøya eller andre samlingssteder.

Styret ber Riksantikvaren om et møte på nyåret for å diskutere saken mer inngående.

Med vennlig hilsen,

Styret i Stiftelsen Martin-hytta i Kroken i Maridalen

André Nerheim

Eirik Lysholm

Mari Aaby West

LO

Dagsavisen

Arbeiderpartiet

Her kan det leses mer om hyttene i Bærumsmarka:

<https://barumhistorie.no/Lommedalen/golas%20tranmelhytta.html>

<https://barumhistorie.no/Haslum%20web/Kristi%20rolighet.html>

Til

Maridalens Venner v/ leder Tor Øystein Olsen

Oslo, 19.desember 2022

## **OVERLEVERING AV NØKLER TIL MARTINHYTTA**

Leieforholdet mellom Maridalens Venner og Oslo Arbeiderparti om Martin-hytta ble avsluttet i henhold til avtalen 20.mai 2022. Senere ble Maridalens Venner tilbudt å forvalte hytta til over sommeren. Etter at denne perioden utgikk har Maridalens Venner valgt å ikke forholde seg til oppsigelsen, og nekter å levere eiendommen tilbake til eier.

25.oktober ble det etablert et nytt stiftelsesstyre i stiftelsen Martin-hytta i Kroken i Maridalen. Styret består av Eirik Lysholm (Dagsavisen), André Nerheim (LO) og Mari Aaby West (Arbeiderpartiet). Styret er også bekreftet av Lotteri- og stiftelsestilsynet.

Styret er bekymret for at Maridalens Venner nå har adgang til hytta uten gyldig avtale. Dette medfører bl.a. vanskeligheter knyttet til forvaltningen av eiendommen, herunder håndtering av potensielt tidskritiske forhold knyttet til vann- og avløpsanlegget, samt hyttas pipe, som styret ikke har hatt mulighet til å adressere.

Styret ber, på vegne av Stiftelsen som eier av hytta, Maridalens venner å forholde seg til oppsigelsen og at nøklene nå overleveres til sin rettmessige eier. Nøklene kan overleveres til resepsjonen i LO sine lokaler på Youngstorget senest 14.januar og merkes «André Nerheim»

Hvis Maridalens Venner ikke forholder seg til ovennevnte, vil styret måtte vurdere rettslige skritt. Styret varsler også at de vil kunne holde Maridalens Venner erstatningsrettslig ansvarlig for eventuelle skader og tap som oppstår om eiendommen ikke leveres tilbake som forutsatt.

På vegne av styret i Stiftelsen Martin-hytta i Kroken i Maridalen.

André Nerheim

# Kommentarer til innsendt søknad om oppheving av stiftelsen "Martinhytta i Kroken i Maridalen"

Av Rita Olsen Wiik og Knut Jarle Wiik, 2. august 2022

Til Stiftelsestilsynet

Vi er to personer som – gjennom vår tilknytning til Maridalens Venner – har vært med på å ta vare på Martin Tranmæls hytte i Maridalen, og på denne måten bidratt til å bevare et levende minne etter en av Norges mest betydningsfulle politikere i forrige århundre. Hytta, som sto ferdig oppført i 1953, var opprinnelig en gave til Martin Tranmæl fra Arbeiderpartiet, LO og Arbeiderbladet. Maridalens Venner har helt siden 1991 hatt tilgang til hytta, og fra 1998 og fram til mai i år har vi vært tilknyttet hytta gjennom et leieforhold. Da ble dette leieforholdet – etter Oslo Arbeiderpartis ønske – avsluttet. I forbindelse med leieforholdet har vi hatt det hele og fulle ansvaret for at hytta er blitt holdt ved like, samtidig som vi har hatt ansvaret for å dekke samtlige utgifter.

Da leieavtalen ble inngått, var det Oslo Arbeiderparti som framsto som eier av hytta. For ett års tid siden kom det imidlertid for en dag at Oslo Arbeiderparti aldri har innehatt eierskap til Martin Tranmæls hytte. Da Martin ikke ønsket å eie hytta selv, valgte han å opprette en stiftelse og overføre eierskapet til denne stiftelsen. Stiftelsen fikk navnet *Martinhytta i Kroken i Maridalen* (se vedlagte stiftelsesdokument av 1953). I 1979 ble Oslo Arbeiderparti – på vegne av stiftelsen – satt til å forvalte hytta, hvilket er noe helt annet enn å inneha eierskap. Den tomte som hytta står på, har hele tiden vært eid av Oslo kommune. Selv om Martin ga fra seg eierskapet til hytta, beholdt han festeretten til tomte (se vedlagte festekontrakt av 1952). Festeretten ble faktisk ikke overført til stiftelsen før i 1980, 13 år etter Martins død (se vedlagte festedokument av 1980). Festeretten ble altså overført til stiftelsen – ikke til Arbeiderpartiet eller Samarbeidskomitéen. Et søk i Kartverkets grunnboksinformasjon viser at stiftelsen fremdeles står oppført som hjemmelshaver til festeretten – ikke Arbeiderpartiet eller Samarbeidskomitéen (se vedlagte utskrift av grunnboksinformasjon).

Via omveier har vi nå fått vite at Arbeiderpartiet sentralt og LO i fellesskap har [kontaktet Stiftelsestilsynet](#) og bedt om at stiftelsen *Martinhytta i Kroken i Maridalen* blir opphevet. Dette for å kunne overføre hyttas eierskap til Arbeiderpartiet sentralt, for deretter – snarest mulig – å få anledning til å kvitte seg med hytta ved å selge den. Via omveier har vi også fått vite at Arbeiderpartiet sentralt har henvendt seg til Eiendoms- og byfornyelsesetaten med forespørsel om de har anledning til å innløse festetomta som hytta står på.

I sin søknad til Stiftelsestilsynet legger Arbeiderpartiet og LO ved et notat hvor de skriver følgende: "I dokumentet (Martin Tranmæls stiftelsesdokument) fremgår det at styret skal bestå av én person utpekt fra sekretariatet i LO, én fra sentralstyret i AP og én fra Arbeiderbladet. Det er ikke kjent at slike representanter noen gang er utpekt og Samarbeidskomiteen er i realiteten stiftelsens styre." Når Arbeiderpartiet og LO her skriver at det ikke er kjent at slike representanter er utpekt, medfører ikke dette riktighet. Dette framgår av Arbeiderpartiets egen beretning for 1953 hvor de skriver følgende: "Styret for stiftelsen er Martin Tranmæl, Einar Gerhardsen, Konrad Nordahl og Olav Larssen, med Jens Chr. Hauge som sekreter." (se vedlagte *Beretning 1953*). Det framgår også av det faktum at den fornyede festekontrakten fra 1980 ble undertegnet av Reulf Steen (leder Arbeiderpartiet), Tor



Halvorsen (leder LO) og Per Brunvand (redaktør Arbeiderbladet) – på vegne av stiftelsen, ikke Samarbeidskomiteen (se vedlagte festedokument av 1980).

I notatet som er vedlagt søknaden til Stiftelsestilsynet, skriver Arbeiderpartiet og LO videre følgende: "Nå har det kommet krav fra Oslo kommune om å etablere et nytt avløpsanlegg på eiendommen fordi eksisterende avløpsanlegg på hytta ikke tilfredsstillt dagens renskrav. I tillegg kommer andre pålagte oppgraderinger knyttet til det elektriske anlegget og ordinært løpende vedlikehold. Stiftelsen har ingen økonomiske midler utover selve eiendommen, og kan følgelig ikke gjennomføre disse oppgraderingene." Til tross for at de aldri har innehatt eierskap til Martin Tranmæls hytte, er det altså Oslo Arbeiderparti som av en eller annen grunn mottar samtlige krav fra offentlige instanser. Vi registrerer at Arbeiderpartiet og LO i notatet unnlater å informere om at Maridalens Venner på eget initiativ har tatt ansvaret for å imøtekomme en god del av ovennevnte krav. Vi har blant annet sørget for – og bekostet – nytt elektrisk anlegg og nytt elektrisk forbrenningstoalett. De ordinære løpende utgiftene er det også Maridalens Venner som i alle år har tatt seg av.

Det er også en del annen informasjon vi savner i søknaden som Stiftelsestilsynet har mottatt fra Arbeiderpartiet og LO. Blant annet mener vi at søknaden burde ha inneholdt informasjon om at Oslo kommune har forkjøpsrett i forbindelse med salg av hytta. Vi mener også at det burde ha vært informert om at overdragelse av festeretten skal godkjennes av grunneier, som er Oslo kommune.

Vi har forstått det slik at en søknad om opphevelse av en stiftelse skal inneholde uttalelser fra eventuelle berørte parter. Dette er også noe vi savner i søknaden. Selv om Oslo Arbeiderparti har sørget for å avslutte det mangeårige leieforholdet med Maridalens Venner, anser vi oss i høyeste grad berørt av det som Arbeiderpartiet nå foretar seg. Det at vi i mer enn tretti år har hatt tilgang til og tatt vare på Martinhytta, har naturligvis bidratt til at vi har opparbeidet oss sterke bånd til dette klenodiet. Dette i tillegg til at vi har hatt stor nytte av hytta i forbindelse med virksomheten vår.

I fjor tok Maridalens Venner ved undertegnede kontakt med Byantikvaren for å undersøke hvorvidt det var interesse for å verne Martin Tranmæls hytte. Byantikvaren viste umiddelbar interesse for hytta, og det endte med at den – sammen med inventaret – ble ført opp på Gul liste. I tillegg ble hytta ført inn i Byantikvarens fredningsstrategi. Heller ikke dette forholdet – som vi i Maridalens Venner anser for å være av svært stor betydning – har Arbeiderpartiet og LO nevnt i søknaden til Stiftelsestilsynet.

Bakgrunnen for at Maridalens Venner nå henvender seg til Stiftelsestilsynet, er at vi er bekymret for Martinhyttas skjebne dersom den skulle havne i hendene på noen som ikke føler det samme ansvaret for vern og ivaretagelse som det vi har gjort – og fortsatt gjør. For oss betyr det svært mye at denne kulturarven og dette levende kulturminnet etter Martin Tranmæl fortsatt blir heget om og tatt vare på. Vi ber derfor Stiftelsestilsynet ta hensyn til ovennevnte momenter når Arbeiderpartiets og LOs søknad blir behandlet.

Rita Olsen Wiik og Knut Jarle Wiik

## Til Stiftelsestilsynet

Etter vår første henvendelse til Stiftelsestilsynet i august i fjor har også Riksantikvaren fått interesse for Martin Tranmæls hytte i Maridalen – hytta som stiftelsen *Martinhytta i Kroken i Maridalen* ønsker å kvitte seg med ved salg. Riksantikvaren vurderer nå fredning av Martin Tranmæls hytte. Vi har fått tilgang til den korrespondansen som i den forbindelse har funnet sted mellom Riksantikvaren og stiftelsens nyopprettede styre. I denne korrespondansen framkommer det flere momenter som vi anser som vesentlige ved behandling av en eventuell ny søknad om opphevelse av stiftelsen. Riksantikvaren skriver blant annet følgende: "Martinhytta vurderes som særlig verdifull i nasjonal sammenheng, både som et kulturminne etter en av Arbeiderpartiets mest betydningsfulle lederskikkelser, og for arbeiderbevegelsens posisjon og kultur i det 20. århundrets samfunnsliv og politikk."

Da Martin Tranmæl i 1953 opprettet stiftelsen *Martinhytta i Kroken i Maridalen*, var formålet med stiftelsen å "skape et sted der arbeiderbevegelsens tillitsmenn kan komme sammen i ro og kameratslige former". Når en stiftelse er opprettet, plikter styremedlemmene å overholde stiftelsens formål. Stiftelsesstyret skriver selv at formålet med stiftelsen *Martinhytta i Kroken i Maridalen* var at det skulle være aktivitet på eiendommen, og at den skulle komme arbeiderbevegelsen til gode. Videre skriver de at det er mange tiår siden hytta ble aktivt brukt av tillitsvalgte i arbeiderbevegelsen. Stiftelsen innrømmer altså at de ikke har etterlevet sine egne formål. Stiftelsen anvender videre sin egen forsømmelse som begrunnelse for at stiftelsens formål ikke er blitt oppfylt og benytter deretter denne kjensgjerningen som argument for å selge hytta og oppheve stiftelsen.

Stiftelsesstyret skriver at et salg av Martinhytta vil bidra til å oppfylle Martin Tranmæls formål med stiftelsen fordi overskuddet av salget vil kunne gå til Utøya eller arbeiderbevegelsens kurs- og konferansesenter på Sørmarka som samlingssteder for tillitsvalgte i arbeiderbevegelsen. Det ser ut til at stiftelsesstyret her har tatt utgangspunkt i punkt 4 i Martin Tranmæls stiftelsesdokument, for deretter å "rekonstruere" innholdet i punktet, slik at det tjener til å rettferdiggjøre deres eget ønske om å bli kvitt Martin Tranmæls hytte – samtidig som de får økt sin egen kapital. Punkt 4 i Martin Tranmæls stiftelsesdokument lyder som følger: "Dersom det skulle inntre uforutsette forhold – for eksempel påtvunget riving av hytta eller lignende – som medfører at formålet med stiftelsen ikke kan oppnås, skal styret treffe de bestemmelser som forholdet tilsier med sikte på å disponere hytta – eller den kapital som måtte tre istedenfor den – på en måte som best svarer til mitt formål med Stiftelsen."

Martin Tranmæls forutsetning for en eventuell omgjøring av eiendommen til kapital var altså at det måtte inntreffe "uforutsette forhold". "Uforutsette forhold" innebærer i denne sammenheng påtvungne, eksterne omstendigheter. Det forholdet at stiftelsen ikke har sørget for å etterleve sine egne formål, kan ikke regnes som "uforutsette forhold" og kan derfor ikke rettferdiggjøre salg av hytta og overføring av kapitalen til Utøya eller kurs- og konferansesenteret på Sørmarka. Et annet viktig poeng er at begge disse samlingsstedene for tillitsvalgte i arbeiderbevegelsen eksisterte på det tidspunktet Martin Tranmæl opprettet stiftelsen *Martinhytta i Kroken i Maridalen*. Dersom Tranmæl hadde ansett Utøya og kurs- og konferansesenteret på Sørmarka som velegnede samlingssteder for det formålet han hadde,

ville han sannsynligvis ha valgt å satse på et av disse stedene og tilført kapital der framfor å opprette en egen stiftelse. Konklusjonen må bli at stiftelsesstyrets påstand om at salg av Martinhytta vil bidra til å oppfylle Martin Tranmæls formål med stiftelsen ikke er basert på faktiske forhold og derfor ikke holder mål.

I forbindelse med behandling av en eventuell ny søknad om opphevelse av stiftelsen *Martinhytta i Kroken i Maridalen* ser vi det som svært vesentlig at grunnleggeren, Martin Tranmæls opprinnelige formål og ønsker med stiftelsen blir lagt til grunn. Vi ber derfor Stiftelsestilsynet hensynta også ovennevnte momenter ved en eventuell ny søknad.

Rita Olsen Wiik og Knut Jarle Wiik

## **Innspill til Riksantikvaren** fra Rita Olsen Wiik, 23. januar 2023:

Vi som engasjerer oss i Martinhyttas ve og vel og som mener at ivaretagelse av hyttas autentisitet er avhengig av et fredningsvedtak, merker oss at stiftelsesstyret i sin tilbakemelding ikke med et eneste punkt nevner hyttas arkitektoniske og kulturhistoriske verdi. Etter å ha lest tilbakemeldingen, sitter vi igjen med inntrykk av at den eneste verdien stiftelsesstyret ser i hytta, er den verdien den vil kunne ha som et salgsobjekt.

Når en stiftelse er opprettet, plikter styremedlemmene å overholde stiftelsens formål. Stiftelsesstyret skriver selv i tilbakemeldingen at formålet med stiftelsen "Martinhytta i Kroken i Maridalen" var at det skulle være aktivitet på eiendommen, og at den skulle komme arbeiderbevegelsen til gode. Videre skriver de at det er mange tiår siden hytta ble aktivt brukt av tillitsvalgte i arbeiderbevegelsen. Stiftelsen innrømmer altså at de ikke har etterlevet sine egne formål. For oss framstår det som lite oppvakt når stiftelsen anvender sin egen forsømmelse som begrunnelse for at stiftelsens formål ikke er blitt oppfylt, og deretter benytter denne kjensgjerningen som argument for å selge hytta og oppheve stiftelsen.

Stiftelsesstyret skriver i tilbakemeldingen at et salg av Martinhytta vil bidra til å oppfylle Martin Trammæls formål med stiftelsen fordi overskuddet av salget vil gå til samlingssteder for tillitsvalgte i arbeiderbevegelsen. Det ser ut til at stiftelsesstyret her har tatt utgangspunkt i punkt 4 i Martin Trammæls stiftelsesdokument, for deretter å "rekonstruere" innholdet i punktet, slik at det tjener til å rettferdiggjøre deres eget ønske om å bli kvitt ei verdiløs hytte – samtidig som de får økt sin egen kapital. For ordens skyld gjengir jeg punkt 4 her: "Dersom det skulle inntre uforutsette forhold – for eksempel påtvunget riving av hytta eller lignende – som medfører at formålet med stiftelsen ikke kan oppnås, skal styret treffe de bestemmelser som forholdet tilsier med sikte på å disponere hytta – eller den kapital som måtte tre istedenfor den – på en måte som best svarer til mitt formål med Stiftelsen."

Som nevnt gir stiftelsesstyret i tilbakemeldingen inntrykk av at de ikke ser verdien av å bevare Martinhytta som et minne etter Martin Trammæl. Allikevel informerer faktisk stiftelsesstyret selv i den samme tilbakemeldingen om at det på 70-tallet ble vurdert å flytte hytta til LO-skolen på Sørmarka for å gjenreise den der "som et minne om Martin Trammæl". I denne sammenheng kan det være på sin plass å også nevne arbeiderpartihovdingen Haakon Lies holdning til ivaretagelse av Martinhytta. I sin biografi om Martin Trammæl skriver han følgende: "Einar Linderud, som er den fremste kjenner av Trammæls daglige liv gjennom tre tiår, har også vært til uvurderlig hjelp. Han skal i tillegg ha varm takk fordi han har tatt hånd om 'Martinhytta i Maridalen', slik at den er bevart som et vakkert og levende minnesmerke." Jeg vil også minne om ordlyden i det første punktet, "Leieavtalens formål", i avtalen mellom Maridalens Venner og Oslo Arbeiderparti, som ble inngått i 1998: "Maridalens Venner og Oslo Arbeiderparti har som mål å ivareta Martinhytta m/eiendeler, som et levende minne etter Martin Trammæl." Tidligere generasjoner innen arbeiderbevegelsen hadde utvilsomt et helt annet verdisyn med hensyn til Martinhytta enn det nåværende stiftelsesstyre har. Allikevel ser altså heller ikke dette forholdet ut til å affisere nåværende stiftelsesstyre.

Stiftelsesstyret skriver i tilbakemeldingen at de ikke har økonomiske midler til å gjennomføre de påleggene som kommunen har gitt dem. De nevner i denne sammenheng oppgradering av det elektriske anlegget og etablering av nytt avløpsanlegg. Stiftelsesstyret bør være kjent med at Maridalens Venner i fjor vinter på eget initiativ sørget for full oppgradering av det elektriske anlegget – og at de økonomiske midlene til dette ble hentet fra vår egen organisasjon. Stiftelsesstyret bør likeledes være kjent med at det også er Maridalens Venner

som har tatt initiativet til – og bekostet – nytt elektrisk toalett på Martinhytta. Dette valgte vi å gjøre fordi vi anser det som viktig at hyttas kloakk blir håndtert i henhold til kommunens krav.

Når det gjelder etablering av nytt avløpsanlegg, var Maridalens Venner klar til å gå i gang med også dette prosjektet. En del av søknadsprosessen i forbindelse med utslippstillatelse består i å utarbeide en fagrapport. Maridalens Venner engasjerte derfor Guro Hensel fra Norsk institutt for bioøkonomi og Knut-Jørgen Moen, Martinhyttas mangeårige rørlegger. De gjennomførte en befaring på hytta 26. mars 2021, slik at de fikk innhentet nødvendig informasjon for å kunne utarbeide en fagrapport. Denne fagrapporten ble imidlertid aldri utarbeidet fordi Oslo Arbeiderparti satte foten ned for Maridalens Venners initiativ. Tor Øystein Olsen, leder i Maridalens Venner, sendte 24. juni 2021 en henvendelse til Bymiljøetaten, hvor han ba om fullmakt til å gjennomføre søknadsprosessen – og dermed ta det økonomiske ansvaret for å få utslippstillatelse fra Martinhytta. To dager seinere kom følgende svar fra Bymiljøetaten: "Vi har vært i kontakt med Oslo Arbeiderparti som er registrert som fester i vårt kontakregister. De har bedt om at all formell korrespondanse om leieforholdet går gjennom de."

Stiftelsesstyret skriver i tilbakemeldingen at et fredningsvedtak vil kunne bidra til å snevre inn bruksmulighetene. For oss framstår det som snodig at stiftelsesstyret først nå gir uttrykk for bekymring for Martinhyttas bruksmuligheter. Og samtidig som de gir uttrykk for bekymring for at Martinhytta kan komme til å bli stående ubenyttet, har de sørget for oppsigelse av leieavtalen med Maridalens Venner – som siden 1995 både har tatt vare på hytta som om den var vår egen, og benyttet hytta på en slik måte at slitassen har vært minimal.

Hilsen Rita Olsen Wiik



Carsten Bakke  
Ringsvegen 207  
2390 MOELV

Trondheim, 08.01.2021

Deres ref.:

Vår ref. (bes oppgitt ved svar):  
2020/14062

Saksbehandler:  
Tone Lise Alstad Eid

## **Avgjørelse i klagesak – søknad om ny adkomstvei til eiendom innenfor Maridalen landskapsvernområde**

**Miljødirektoratet opprettholder vedtaket fra Fylkesmannen i Oslo og Viken. Det gis ikke tillatelse til ny adkomstvei til eiendom innenfor Maridalen landskapsvernområde. Tiltaket er i strid med verneforskriften og vilkårene for å gi dispensasjon er ikke oppfylt. Klager gis ikke medhold.**

Vi viser til klage 18.09.2020 fra grunneier Carsten Bakke på avslag fra Fylkesmannen i Oslo og Viken 03.09.2020 på søknad om adkomstvei til eiendom innenfor Maridalen landskapsvernområde. Klagesaken ble oversendt til direktoratet fra Fylkesmannen i Oslo og Viken i brev 02.11.2020.

### **Sakens bakgrunn**

Fylkesmannen i Oslo og Viken har i brev 03.09.2020 avslått søknad om dispensasjon fra verneforskriften for Maridalen landskapsvernområde for adkomstvei til eiendommen gnr./bnr. 69/11.

Søknad om å bygge ny landbruksvei klasse 3 over eiendommen gnr./bnr. 69/11 i Oslo kommune ble sendt Regionkontor Landbruk 08.03.2020. Da eiendommen ligger innenfor Maridalen landskapsvernområde ble søknaden videresendt Fylkesmannen i Oslo og Viken for behandling etter verneforskriften.

Fylkesmannen avlo søknaden med den begrunnelse at verneforskriften ikke åpner for å gi tillatelse til tiltaket, og at vilkårene for å gi dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48 ikke er oppfylt.

Fylkesmannen viser til oversendelsen fra Landbrukskontoret, og har sendt saken på høring til Byantikvaren og Bymiljøetaten i Oslo kommune. Lengde på omsøkt vei er ca. 300 meter, hvorav de første 175 meter er opparbeidet til noe som minner om en traktorvei. Formålet med veien er adkomst til småbruket Hagastua, som består av 8 daa jordbruksareal og 14 daa produktiv skog. Det er driveplikt på eiendommen, og landbrukskontoret konkluderer i sin saksfremstilling med at en ny landbruksvei klasse 3 er positivt for landbruket og at det er nødvendig med adkomstvei for å drive rasjonelt. Byantikvaren viser til at det er nødvendig med arkeologisk registrering av områdene som berøres, jf. kulturminneloven § 9. Bymiljøetaten viser til at omsøkt vei vil medføre et betydelig



naturinngrep og være negativt for friluftslivet. Bymiljøetaten mener nytteverdien for husene på Hagastua er større enn landbruksnyttene av veien, og vurderer derfor at veien ikke kan bygges etter reglene om landbruksvei, men må søkes etter plan- og bygningsloven og markaloven i tillegg til landskapsvernforskriften.

Fylkesmannen viser til at småbruket står uten adkomstvei på grunn av en avgjørelse i jordskifteretten. Eiendommen har driveplikt, men er registrert som fritidseiendom. Tiltaket vil gi fare for presedens i andre saker hvor det er ønske om adkomstvei til fritidseiendommer. Fylkesmannen har forståelse for ønske om å drive eiendommen og sette i stand bygningsmassen, men mener tiltaket er for omfattende for landskapsvernområdet. Verneområdet har høy samlet belastning, og store terrenginngrep vil være med på å øke belastningen.

#### **Klagers anførsler**

Vedtaket er påklaget i brev til Fylkesmannen i Oslo og Viken 18.09.2020. Klager er uenig i forståelsen og vektleggingen av verneforskriften for Maridalen landskapsvernområde. Det vises til formålet og verneforskriften § 4 nr. 2 om at oppdyrking av naturlig beitemark og voller, og tilplanting av dyrka mark, beitemark og voller ikke er tillatt. Eiendommen er underlagt driveplikt, noe som også er i tråd med verneforskriften. Det er derfor søkt om en helt nødvendig landbruksvei for å drive jorda, som er det er gitt pålegg om. Landbrukssjefen skriver i sin konklusjon at nybygging av landbruksvei i veiklasse 3 i omsøkt trasé anses positivt for landbruket. Landbruksnyttene med adkomstvei anses høy, da det er nødvendig med adkomstvei for å drive rasjonelt. Jordbruksnyttene anses som god, og veien vil kunne gjøre det lettere å forvalte eiendommen. Det går allerede noe opparbeidet vei i omsøkt trasé, og inngrepet vurderes til ikke å være omfattende eller skade landskapsverdiene i stor grad. Landbrukssjefens tillatelse inneholder vilkår for etablering av landbruksvegen, noe som begrenser anleggets omfang med hensyn til beliggenheten innenfor landskapsvernområdet. Fylkesmannen viser også til at det ikke er registrert spesielle naturverdier i området hvor traseen er planlagt. Fylkesmannen skriver også at de har forståelse for ønske om å drive eiendommen og sette i stand bygningsmassen, og at dette er i tråd med føringen i verneformålet som sier at kulturlandskapet med de kulturhistoriske elementene skal bevares. Det er derfor vanskelig å forstå Fylkesmannens konklusjon om avslag på søknad om dispensasjon for landbruksvei.

Etablering av landbruksveien kan utføres på en skånsom måte. Den omsøkte veitraseen eksisterer allerede, og utførelsen kan foretas ved utlegging av duk på terrenget med påfylling av rene masser. Det er ikke behov for verken sprenging, skjæring eller fyllinger, og veien vil følge de naturlige terrenglinjene. Det eksisterer i dag ikke tilsvarende landbrukseieendommer med driveplikt i landskapsvernområdet, og det vil derfor ikke være en fare for at denne saken vil kunne skape presedens i lignende saker.

#### **Fylkesmannens vurderinger**

Fylkesmannen viser i sin forberedende klagebehandling til at et pålegg om driveplikt ikke er hevet over verneforskriftens bestemmelser. Bygging av landbruksvei er i strid med verneforskriften § 4 punkt 1. Fylkesmannen kan derfor ikke ta hensyn til at det er gitt pålegg om driveplikt. Avgjørende for Fylkesmannen er hvorvidt vilkårene for å gi dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48 er oppfylt, noe Fylkesmannen vurderer ikke er tilfelle.

Fylkesmannen vurderer at tiltaket er for omfattende til å kunne godkjennes etter verneforskriftens bestemmelser, og har derfor kommet til en annen konklusjon enn Landbrukskontoret. Fylkesmannen vurderer at det er fullt mulig å utføre vedlikehold på bygningsmassen uten adkomstvei, og viser til at eiendommen Haugastua er registrert som en fritidseiendom. Selv om adkomstvei forenkler vedlikehold av byggene på eiendommen, og istandsetting av bygningsmassen i seg selv er i samsvar med føringene i verneformålet, er ikke dette tilstrekkelig for å gi tillatelse til et såpass omfattende inngrep i et landskapsvernområde. Etter naturmangfoldloven § 48 skal Fylkesmannen, i tillegg til å vurdere verneformålet, vurdere om tiltaket vil "*føre til nevneverdige virkninger for verneverdiene*". Fylkesmannen viser til at det er riktig at tiltaket ikke medfører inngrep i registrerte naturverdier, det er imidlertid verneverdiene som er avgjørende for denne vurderingen. Fylkesmannen har lagt vekt på den samlede belastningen for verneverdiene, og vurdert at bygging av landbruksveien vil medføre betydelige terrenginngrep, som ikke er forenlig med verken verneverdiene eller verneformålet.

Veitraseen fra Grinda til Sognsvann er en turveitrasé, og har dermed et helt annet formål enn en privat adkomstvei. I vedtaket vises til at første del av traseen er delvis opparbeidet. Den siste delen er i dag en sti og vil kreve relativt store inngrep for å tilfredsstille kravene til landbruksvei klasse 3. Fylkesmannen viser videre til at en tillatelse vil kunne skape presedens for andre fritidsboliger. Fylkesmannen viser til at det ikke er kommet inn nye momenter i klagen som tilsier at vedtaket må omgjøres, og oversender saken til Miljødirektoratet for endelig avgjørelse.

#### **Lovgrunnlaget**

Maridalen landskapsvernområde er vernet ved kgl.res. 31.08.2001. Landskapsvernområdet dekker et areal på ca. 28 000 daa. Formålet med vernet er å bevare det vakre og egenartede natur- og kulturlandskapet i Maridalen som en helhet, med særpreg fra tidligere tiders jordbrukslandskap, og med de biologiske, geologiske og kulturhistoriske elementer som bidrar til å gi området dets verdifulle karakter.

Det følger av verneforskriften punkt IV nr. 1 at alle inngrep som vesentlig kan endre naturmiljøet eller landskapets art eller karakter er forbudt, herunder bla. oppføring av bygninger, anlegg og faste innretninger, fjerning eller inngrep i kulturminner som gamle hustufter, hageanlegg, rydningsrøyser, steingjerder, heste- og kjerreveier, stier m.m., drenering og annen form for tørrlegging, graving, uttak, utfylling, planer eller lagring av masse.

Det er gjort unntak fra vernebestemmelsene for vanlig jordbruksdrift på eksisterende dyrkede arealer, vedlikehold av eksisterende hus, veier og anlegg, grøfter og kanaler og eksisterende stier og løyper.

Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra et vernevedtak dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig.

#### **Miljødirektoratets vurdering**

Miljødirektoratet er klageinstans i saken, og kan etter forvaltningsloven § 34 andre ledd prøve alle sider ved saken. Miljødirektoratet finner at vilkårene for å ta saken til behandling er oppfylt.

Saken gjelder etablering av landbruksvei for adkomst til småbruket Hagastua, som består av 8 daa jordbruksareal og 14 daa produktiv skog. Det fremgår av sakens dokumenter at det er driveplikt på eiendommen, men at denne er registrert som fritidseiendom. Regionkontor Landbruk for Lørenskog, Oslo og Rælingen har gitt tillatelse etter forskrift om planlegging og godkjenning av landbruksveier. Siden eiendommen ligger innenfor Maridalen landskapsvernområde kreves i tillegg at tiltaket er tillatt etter vernebestemmelsene for landskapsvernområdet.

Verneforskriften har forbud mot å iverksette inngrep som vesentlig kan endre naturmiljøet eller landskapets art eller karakter. Etablering av en landbruksvei faller inn under dette forbudet. Verneforskriften har ingen egne bestemmelser som åpner for å gi tillatelse til etablering av veier, og spørsmålet om dispensasjon må derfor vurderes etter naturmangfoldloven § 48. Denne bestemmelsen åpner for å gi dispensasjon dersom tiltaket ikke er i strid med verneformålet og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig. Selv om vilkårene er oppfylt har søker likevel ikke krav på å få en tillatelse, det må foretas en skjønnsmessig vurdering av om dispensasjon skal gis. Et viktig hensyn i vurderingen er at dispensasjonsbestemmelsen ikke skal brukes til å utvide rammene som er trukket opp i vernevedtaket. Bestemmelsen er ment som sikkerhetsventil som skal fange opp spesielle tilfeller som ikke ble vurdert på vernetidspunktet.

Selv om deler av traseen er noe opparbeidet, krever det store inngrep for å etablere en landbruksvei klasse 3. For at det skal kunne vurderes en dispensasjon må vilkårene i § 48 være oppfylt. Vurderingen er knyttet opp mot formålet med vern av landskapsvernområdet og de verneverdier som finnes i området, og har sånn sett et annet vurderingstema enn vurderingen etter landbruksveiforskriften.

Formålet med vern av Maridalen landskapsvernområde er å bevare et egenartet natur- og kulturlandskap, med særpreg fra tidligere tiders jordbrukslandskap, og med de biologiske, geologiske og kulturhistoriske elementer som bidrar til å gi området dets verdifulle karakter. Fylkesmannen i Oslo og Viken som forvaltningsmyndighet for landskapsvernområdet har vist til at etablering av en landbruksvei i området vil medføre betydelige terrenginngrep, og at dette ikke er forenlig med verken verneformålet eller verneverdiene.

Miljødirektoratet finner ikke grunnlag for å overprøve Fylkesmannens vurdering. Fylkesmannen viser til at det ikke er registrert spesielle naturverdier i den omsøkte traseen, men at tiltaket vil medføre et stort terrenginngrep over en strekning på ca. 300 meter. Miljødirektoratet er enig i at tiltaket vil påvirke verneverdiene og at det er i strid med verneformålet for landskapsvernområdet. Deler av den aktuelle strekningen er i dag en sti, og etablering av en vei vil innebære en vesentlig endring av landskapet. Opparbeidelse av vei vil også kreve graving, drenering og oppfylling av masser som er forbudt etter vernebestemmelsene. Miljødirektoratet er også enig i Fylkesmannens vurdering av at en eventuell tillatelse til adkomstvei vil gi en uheldig presedens for andre verneområder med fritidsboliger.

Miljødirektoratet tar ikke klagen på avslag etter vernebestemmelsene for landskapsvernområdet til følge.

**Vedtak**

Miljødirektoratet opprettholder vedtak fra Fylkesmannen i Oslo og Viken, jf. forvaltningsloven § 34 fjerde ledd.

Direktoratets vedtak er endelig og kan ikke påklages, jf. forvaltningsloven § 28 tredje ledd.

Hilsen

**Miljødirektoratet**

*Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur*

Knut Fossum  
seksjonsleder

Tone Lise Alstad Eid  
seniorrådgiver

Kopi til:

Fylkesmannen i Oslo og Viken

Regionkontor Landbruk Oslo, Rælingen og Lørenskog



# Maridalens Venner

[www.maridalensvenner.no](http://www.maridalensvenner.no)

Leder: Tor Øystein Olsen  
[maridalensvenner@mobilpost.no](mailto:maridalensvenner@mobilpost.no)  
Konvallvn. 67, 2742 Grua  
Organisasjonsnummer: 983 633 609  
Bankgiro: 0530 58 56349  
Telefon: 906 84 145

Statsforvalteren i Oslo og Viken  
Klima- og miljøvernavdelingen

Oslo 14. januar 2022

## Høringsuttalelse vedrørende ny søknad om landbruksvei til Hagastua

**Maridalens Venner støtter fullt ut søknaden fra Carsten Bakke, datert 12. desember 2021, og begrunner det med følgende:**

*Småbruket Hagastua har en meget høy kulturhistorisk verneverdi innenfor Maridalen landskapsvernområde og må derfor bevares som en helhet, der en helt nødvendig gårdsvei fram til småbruket inngår som en viktig del av denne helheten. Men for at vernekvallitetene skal bestå, er det en forutsetning at dyrkamarka drives, at det blir anlagt en gårdsvei helt fram, bygningene blir restaurert og tatt hånd om, og at de to bolighusene igjen får status som helårsboliger.*

Maridalens Venner ble stiftet i 1970 for å [hindre at dalens gårder skulle bli revet](#). På 80- og 90-tallet var det arbeidet for vern av Maridalen og kampen mot golfbaneanlegg som fikk mest oppmerksomhet. Maridalens Venner var med på å forhindre en kommunal rivningsplan og bidro til at det isteden ble utarbeidet en statlig verneplan. I dag jobber foreningen for å oppnå **formålet** med vernet av dalen, det å **ta vare på et historisk jord- og skogbrukslandskap**, og en viktig **industrihistorie**. Man kan si at Maridalens Venner har utviklet seg fra å bekjempe en **rivningsplan** på 70-tallet, via å få utarbeidet en **verneplan** på 90-tallet, til i dag å jobbe for å oppnå formålet med verneplanen gjennom å utarbeide konkrete **handlingsplaner**.

### **Hagastua (Hagalokka ifølge Kartverket)**

Kilde: Jahn Børe Jahnsen, fra "[Kom til den fagre Maridal](#)", 1972.

"Skrånende ned mot Movannsbekken ligger [Hagastua](#). Opprinnelig var dette stedet en husmannsplass under [Sørbråten gård](#), og den ble sannsynligvis ryddet en gang på begynnelsen av 1800-tallet. Da Sørbråten ble kjøpt av kommunen i 1918, fikk den siste eier, Wessel-Berg, beholde Hagastua. Kjernen i det røde huset er fra omkring 1850. Huset, som ligger nydelig til midt i en grønn eng, har senere fått to etasjer og flere tilbygg. Innvendig er den gamle stilen beholdt og huset har en udefinert atmosfære av gamle dager. Nordligst på den grønne enga ligger også en liten stue, bygget omkring 1900, og ved siden av et fjøs. Hagastua er en av Maridalens mange idyller."

[Hagastua](#) er den eneste gjenværende tidligere husmannsplassen av denne typen i Maridalen, som er bevart som en sjølstendig enhet, og som også er i privat eie, med [fulldyrka mark med driveplikt, driftsbygninger og bolighus](#), litt skog, og med eget gårds- og bruksnummer (gnr. 69 bnr. 11). Hagastua får dermed en **meget høy verneverdi** innenfor Maridalen

landskapsvernområde og må derfor **bevares som en helhet**, der en helt nødvendig **gårdsvei** (landbruksvei) fram til plassen inngår som en viktig del av denne helheten. Men for at vernekvallitetene skal bestå, er det en forutsetning at **dyrkamarka** drives, at det blir anlagt en gårdsvei helt fram, bygningene blir **restaurert** og tatt hånd om, og at de to bolighusene igjen får status som **helårsboliger**, slik at vi igjen får "[liv på Hagastua](#)".

Ifølge skjøte av [6. juni og 5. desember 1873](#), har den tidligere husmannsplassen Hagastua tinglyst veirett fra Sørbråten gård (gnr. 69 bnr. 9) og over dens grunn (grunneier siden 1918 er Oslo kommune). Den omsøkte landbruksveien er langs den opprinnelige traséen til Hagastua fra Sørbråten gård, og etter [avtale med grunneier](#) – Bymiljøetaten, Oslo kommune, benyttes den i dag som adkomstvei ved drift av eiendommen i forbindelse med [driveplikten](#).

[I rettsbok av 14. august 2015](#), Akershus og Oslo jordskifterett, står det følgende: "Det er på det rene at bnr. 11 fikk veirett over hovedbølet bnr. 9 da eiendommen ble etablert i 1873. Dette framgår av framlagte kopi av skjøte der det er inntatt bestemmelser om gjensidig veirett for de to eiendommene. Veiretten er tinglyst som servitutt slik det framgår av grunnboksbladet til bnr. 9. **Denne veiretten er ikke bestridt.**" (Vår utheving.)

**Byantikvaren** vil vurdere å føre opp Hagastua med kulturlandskap og bygninger på Byantikvarens gule liste som bevaringsverdig. "Den planlagte landbruksveien er tenkt fra Sørbråten til Hagastua. Hagastua var tidligere en husmannsplass under Sørbråten gård. I forbindelse med at Oslo kommune kjøpte Sørbråten i 1918 beholdt tidligere eier Hagastua og den er fortsatt i privat eie. Første del av veien følger eksisterende skogsbilvei, mens siste del inn til Hagastua er sti. Det er ingen konflikter med nyere tids kulturminner langs den foreslåtte traséen. Men vi vil vurdere å føre opp Hagastua med kulturlandskap og bygninger på Byantikvarens gule liste som bevaringsverdig. Plassen er dessverre preget av forfall, men har en interessant bygningsmasse i et åpent jordbrukslandskap."

### **Maridalen ble vernet som landskapsvernområde i 2001**

Maridalen ble vernet som landskapsvernområde med tilhørende [forskrifter ved kgl.res. 31. august 2001](#), under navnet Maridalen landskapsvernområde. "**Formålet med vernet** er å bevare det vakre og egenartede natur- og kulturlandskapet i Maridalen som en helhet, med særpreg fra tidligere tiders jordbrukslandskap, og med de biologiske, geologiske og kulturhistoriske elementer som bidrar til å gi området dets verdifulle karakter." Bygd på verneforskriftene ble det av Fylkesmannen i Oslo og Akershus 16. januar 2002 vedtatt en forvaltningsplan som inneholder nærmere retningslinjer for forvaltningen av området.

### **Utdrag fra den statlige vedtatte forvaltningsplanen**

Utdrag fra innledningen:

"Kulturlandskapet er en helhet som er oppstått i samspill mellom mennesker og natur, og avspeiler forholdet mellom naturgrunnlaget og de økonomiske og sosiale systemer mennesker har anvendt i kampen for tilværelsen. Menneskers omforming av naturen gjennom beitebruk, åkerbruk, skogbruk, anleggs- og industrivirksomhet m.v. danner kulturlandskapet.

Målet for forvaltningen av Maridalen landskapsvernområde er først og fremst å bevare og utvikle Maridalens rike kulturlandskap. Dermed er det av betydning å bygge opp under menneskelig virksomhet gjennom dagens landbruksdrift, slik at kulturlandskapet holdes i hevd.

Det er også et mål å tydeliggjøre spor etter menneskelig virksomhet, som har medvirket til landskapets utvikling. Et bredt spekter av rester og elementer fra tidligere tiders bruk av dalen

er med og forklarer hvordan kulturlandskapet har utviklet seg under påvirkning av mennesker og husdyr. Prosessen kan synliggjøres gjennom at en del enkeltelementer settes i stand som eksempel på en bestemt tidsperiode, eller gjennom planmessig skjøtsel av utvalgte arealer.

Videre vil et delmål være å tilrettelegge muligheten for variert bruk av dalen til kunnskapsformidling. Ikke minst vil dette være kunnskap om landbrukets og kulturlandskapets gjensidige vilkår og utvikling. Av dette følger en varsom tilrettelegging for ferdsel, for å kunne lære og forstå gjennom å oppleve dette området."

"En forutsetning for et vellykket vern er at skogen og jorda blir drevet, og at landbruket i området er levedyktig."

### **Beskrivelse av planområdet. Dagens bruk. 5.4 Jord- og skogbruk.**

"Hensynet til drikkevannet har i perioder truet jordbruket i Maridalen med avvikling og nedbygging. Kommunen nedla forbud mot husdyrhold på sine eiendommer i 1967. Etter 1970-tallet er anslagsvis 1000–1200 daa dyrket mark tilplantet med barskog. I 1970 vedtok formannskapet en [rivingsplan for Maridalen](#), som innebar riving av ca. en tredel av kommunens 25 bebygde eiendommer, deriblant gårdsbrukene Store og Lille Brennenga, Stubberudgårdene, Låkeberget, Kirkebygårdene, Turter og hele Neskroken med plassene Brenners, Sittpå, Vestby, Vårnhus, Nordby og Bakken foruten Bernsberg og Sanderberget. Noe av dette utgjør kjernen i det kulturlandskap som i dag oppfattes som særlig verneverdig. Rivingsplanen utløste stor motstand både innenfor og utenfor dalen, og førte bl.a. til etablering av støtteforeningen Maridalens Venner. Først etter at flere gårdsbruk og bygninger var revet, ble store deler av planen skrinlagt."

### **6. Skjøtselsplan. 6.1 Jordbruk**

"Kulturlandskapet fremstår som et uttrykk for samspillet mellom naturgrunnet og menneskers virksomhet gjennom tidene. Kulturlandskapet er dynamisk. Dersom bruken endres eller opphører, endres landskapet. Verneverdiene i Maridalen beror på at landskapet holdes i hevd gjennom bruk av jord og skog. Jordbruket er den viktigste former og bruker av landskapet og har bidratt til at kulturlandskapet i Maridalen fremstår som verneverdig. Det er nødvendig med fortsatt jordbruk for å oppfylle verneformålet. Verneforskriften tillater 'Vanlig jord-bruksdrift på eksisterende dyrkede arealer, herunder nødvendig grøfting.', jf. kap. V, pkt. 3."

### **6.3 Kulturminner**

#### **Om ferdselsveier, gårdsveier og gamle veifar**

"Mange kulturminner som ikke er fredet, er verdifulle minner om menneskers liv og virke. Det gjelder bl.a. spor etter gårdsdrift, sagdrift og gamle veifar. Dette er kulturminner vi må forsøke å ta vare på og bringe videre til kommende generasjoner. Det er av betydning for verneverdiene i landskapet i Maridalen at kulturminnene ikke ødelegges, men ivaretas i den grad det er mulig. Jf. verneforskriftens kap. IV, pkt. 1, hvor det er forbud mot: '– fjerning eller inngrep i kulturminner som gamle hustuffer, hageanlegg, rydningsrøyser, steingjerder, heste- og kjerreveier, stier m.m. ...'."

#### **6.3.5 Kulturminner tilknyttet ferdsel**

"Dette er oldtidsveier, gårdsveier, skogs- og seterveier, samt tidligere veier, gamle stier og tråkk, og spor etter ferdsel til vanns. Mange av dagens ferdselsårer følger de samme traseene som de forhistoriske. Av kjente veier kan nevnes Ankerveien og Greveveien. Ved jord- og skogbruksdrift og andre tiltak, må ikke gamle veifar skades eller fjernes. Jf. verneforskriften kap. IV, pkt. 1, og se [vedlagt kart](#). Det er ønskelig at det gamle ferdselsnett holdes mest



mulig i hevd. Deler som er fjernet bør reetableres, mens andre deler bør opprustes til den standard de hadde da de var i bruk, jf. 6.5.9. og 7.2. Gårdsveier og gamle ferdsselsveier som er i bruk kan vedlikeholdes som grusveier i 3 m bredde. Vedlikehold omfatter tiltak som rensking av gamle grøfter og stikkledninger, samt grusing. Veienes bæreevne kan økes for å tåle større belastninger, men bredde og trasé skal ikke endres. Ved grusing skal det benyttes naturgrus eller maskingrus, av materiale med liknende sammensetning som i Maridalen, jf. verneforskriften kap. V pkt 4. Andre gamle veifar kan settes i stand eller rustes opp etter tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. Ved reetablering fjernes vekstjorda og nytt bærelag av grus påføres. Tidligere trasé følges og traseen må ligge i riktig høyde med sideterrenget. Veikanten og eventuelle gamle forbygninger etableres. Ved opprusting eller rekonstruksjon av bruer bør disse bygges i opprinnelig stil med trematerialer og natursteinsblokker. Jf. verneforskriften kap. VI pkt. 3. Nødvendig vedlikehold av gamle veifar som er i bruk, er eiers ansvar. Istandsetting og opprusting av gamle veifar, stier og bruer utføres i samråd med, eller mellom, forvaltningsmyndighet, antikvarisk myndighet og eier."

### **Regionkontor landbruk**

[Godkjenning om søknad om landbruksvei til Hagastua, 08.07.2021](#): "Veien er å regne som en landbruksvei." "Dette er en tillatelse etter landbruksveiforskriften. Før tiltaket kan settes i gang, må det foreligge tillatelse etter vern av Maridalen landskapsvernområde og etter markaloven."

"Landbrukskontoret ser med denne planen den samfunnsmessige nytten utover landbruksnytt, som spesielt stor med en vei til denne plassen. For å utøve den ønskede skjøtsel for området trengs det vei for tilkomst. Uten skjøtsel vil plassen gro igjen og det er neppe den ønskede utvikling for plassen."

### **"Friluftsliv**

Landbruksveien er planlagt i et eksisterende tømmerlepp. Området ellers brukt til friluftsliv. Dette kan innebære økt ferdsel i området til fots og med sykkel, men antas å ha positive konsekvenser for friluftslivet."

### **"Konklusjon**

Nybygging av landbruksvei i veiklasse 3 innenfor omsøkte trasé anses positivt for landbruket og for forvaltningsplanen i landskapsvernområdet. Landbruksnytt med ordentlig adkomstvei anses som spesielt høy, da det er nødvendig med adkomstvei for å drive rasjonelt. Jordbruksnytt anses som god, og veien vil kunne gjøre det lettere å forvalte eiendommen i tråd med forvaltningsplanen for Maridalen. Det går allerede noe opparbeidet vei i omsøkt trasé, og inngrepet vurderes til å ikke være omfattende eller skade landskapsverdiene i stor grad."

### **Godkjenning etter markaloven**

Saken ble sendt fra Regionkontor landbruk til **Plan- og bygningsetaten** for behandling etter markaloven i brev datert 03.05.2021 og har i brev 05.07.2021 fått [godkjenning etter markaloven](#) om etablering av landbruksvei.

### **Formålet med vern av Maridalen landskapsvernområde**

[III 3 i Forskrift om vern av Maridalen landskapsvernområde](#): "Formålet med vernet er å bevare det vakre og egenartede natur- og kulturlandskapet i Maridalen som en helhet, med særpreg fra tidligere tiders jordbrukslandskap, og med de biologiske, geologiske og kulturhistoriske elementer som bidrar til å gi området dets verdifulle karakter."

For at diskusjonen skal være fruktbar, må **formålet med vernet** være et helt sentralt begrep. Alt formelt statlig vern av norsk natur (og kulturminner/-miljø) må ha et klart formål. Dette formålet vil styre prinsippene for hvordan vi skal forvalte verneområdene. Formålet vil variere avhengig av hva vi ønsker å ta vare på og hva vi på sikt vil oppnå med vernet.

Vi pleier grovt sett å skille mellom **to ulike hovedformål** (som i noen tilfeller kan kombineres):

1. Forvaltning av natur i naturtilstand
2. Forvaltning av kulturbetinget (hevdpåvirka) natur, der forvaltningsmotive er en bestemt kulturtilstand, f.eks. ei historisk slåttemyr, eller et helhetlig kulturhistorisk landskap som Maridalen

Forvaltning av biologisk (og kulturelt mangfold) forutsetter derfor ikke bare forvaltning av såkalt uberørt natur, men også forvaltning av kulturpåvirka natur (og kulturminner/-miljø), samt kunnskaper om hvordan vi skal forvalte disse to typene av natur.

### **Maridalen og Mellomkollen har ulike type vern**

Det er åpenbart at formålet med vern av Maridalens historiske jord- og skogbrukslandskap – inklusive spor etter forhistorisk produksjon, jernproduksjon, sagbruk, fløting og moderne industri – er et annet enn formålet med vern av gammelskogen i Mellomkollen naturreservat nord for dalen. I Maridalen er det formålstjenlig med et "aktivt" vern, fordi vi gjennom en målretta kultivering vil fremme ei levende og livskraftig bygd der folk også skal leve og bo.

I Mellomkollen, derimot, er det formålstjenlig med et "passivt" vern der naturen skal få utvikle seg fritt, uten noen form for menneskelig påvirkning.

Den viktigste forutsetningen for at vern av Maridalen skal lykkes, er at bygda får utvikle seg i samsvar med verneformålet. Da blir tiltak mot gjengroingen av de historiske kulturmarkene en viktig oppgave. Likedan bevaring og videreutvikling av bygningsmassen og det å fremme og tilrettelegge for friluftslivet.

Man kan også lese mer om saken her: <https://www.maridalensvenner.no/manglende-samsvar-mellom-den-statlige-vedtatte-forvaltningsplanen-fra-16-januar-2002-og-miljoemyndighetenes-forvaltning-av-maridalen-i-2021.6363623-15236.html>

Vennlig hilsen

Tor Øystein Olsen  
Leder Maridalens Venner



Carsten Bakke  
Ringsvegen 207  
2390 MOELV

Saksbehandler, innvalgstelefon  
Håvard Kristoffersen, 22003653

## Dispensasjon til oppgradering av landbruksvei til Hagastua - eiendom gbnr. 69/11 i Maridalen landskapsvernområde

**Statsforvalteren gir dispensasjon til oppgradering av landbruksvei til Hagastua på eiendom gbnr. 69/11 i Maridalen landskapsvernområde med hjemmel i naturmangfoldloven § 48. Det er stilt vilkår til vedtaket.**

### Bakgrunn for saken

Vi viser til søknad mottatt 12.12.2021. Grunneier Carsten Bakke har søkt om tillatelse til oppgradering av landbruksvei til småbruket Hagastua på eiendom 69/11 i Maridalen landskapsvernområde i Oslo kommune.

Det ble søkt om tilsvarende tiltak 29.5.2020. Statsforvalteren avsto søknaden i vedtak datert 3.9.2020 med bakgrunn i at terrenginngrepet ville blitt for stort, og at tiltaket derfor var i strid med verneformålet for Maridalen landskapsvernområde. Bakke klagde på vedtaket i brev datert 18.9.2020 og saken ble sendt til Miljødirektoratet for endelig behandling. Miljødirektoratet tok ikke klagen til følge og opprettholdt vedtaket.

Bakke søker nå på nytt om oppgradering av landbruksvei til småbruket Hagastua med driveplikt og med tinglyst veirett fra 1873. Det har kommet nye opplysninger som søker ønsker å legge vekt på for å komme frem til en løsning for oppgradering av den historiske landbruksveien til småbruket Hagastua i Maridalen:

- Regionkontor landbruk v/ landbrukssjefen godkjente i brev datert 8.7.2021 tiltaket med hjemmel i skogbruksloven og jordloven. Veien defineres som en landbruksvei. Landbrukssjefen gir sin godkjenning med forutsetninger om blant annet å følge den historiske tinglyste veitraseen i fra 1873, ikke overdimensjonere veien, begrense inngrepets omfang og med byantikvarens registrering og godkjenning.
- Plan- og bygningsetaten har behandlet veiltaket etter markaloven som landbrukstiltak.
- Eksisterende veitrase trenger oppgradering for å begrense omfanget av kjørespor i terrenget og for å tåle belastningen av dagens landbruksdrift på eiendommen.



- De to boligene på landbrukseiendommen var registrert som bolighus under boligregistreringen i 1975. Hjemmelshaver vil søke om boligstatus for disse bygningene så snart det er gjenopprettet landbruksvei til Hagastua, som ikke er bebodd siden 2016 da vegretten opphørte fra Sandermosveien i august 2015.

I tillegg viser Bakke til at sykkeltraseer i Maridalen har i 2021 fått tillatelse til å anlegge og tilrettelegge for egne traseer ved blant annet å tilføre fyllmasser og utbedre strekninger. Det har også blitt gitt tillatelse til etablering av skogsbilvei ved skogsdrift i Oslo kommune på østsiden av Maridalsvannet høsten 2021.



*Kjørespor i traseen. Bilde fra juli 2021 hentet fra søknaden.*



*Omsøkt trasé i oransje hentet fra søknaden.*



## Høring

Saken ble tatt opp i møtet i det rådgivende utvalget for Maridalen landskapsvernområde i september 2021. Det ble vurdert behov for ytterligere bakgrunnsinformasjon om saken. Etter avtale i møtet ble derfor saken sendt på en kort høring blant medlemmene i rådet. Nedenfor følger en oppsummering av innspillene.

### Maridalen Vel:

Maridalen vel ønsker å støtte søknaden om veitrasé fra Sørbråten gård og til Hagastua. Dette med bakgrunn i at den foreslåtte traseen er en tinglyst veirett fra 1873. Forutsetter at det bygges en klasse 3 vei og ser positivt på at Hagastua blir tatt vare på. Bra at tilgjengelig dyrka mark/ skog blir drevet og høstet, og at yngre krefter fra Maridalen ønsker å bruke stedet. Maridalen Vel forutsetter at krav fra kulturminnemyndighetene og gjeldene lovverk blir fulgt.

### Maridalen forpakterlag:

Tiltaket er godkjent etter annet lovverk og andre veitiltak har fått dispensasjon fra verneforskriften. Maridalen forpakterforening kan derfor ikke se at det kan være noen rimelig grunn til å avslå oppgradering av landbruksvei til småbruket Hagastua. Mener oppgraderingen er i tråd med overordnede formål for både verneplan og markaloven, og vil styrke og opprettholde det klassiske jord- og kulturlandskapet i Maridalen landskapsvernområde. Det er viktig at det som er igjen av småbruk og gårdsbruk tas vare på. Uten gårdsbrukene og husmannsplassene vil Maridalen miste sin karakter som verneplanen nettopp har til hensikt å beskytte.

### Private landbrukseiendommer i Maridalen:

Det å kunne forvalte en eiendom enten det er en bolig eller et gårdsbruk krever hele tiden vedlikehold og oppgradering. Tolkning av paragrafer ut av sammenhengen kommer fort i strid med hovedintensjonen for vernet. Det er marginal økonomi i landbruket og alle kostnader og vedtak som gjør det tungvint å drive fører til et langsamt forfall i Maridalen. Hagastua er en historisk husmannsplass i Maridalen, og så fremt Statsforvalteren ønsker at husmannsplassene skal beholdes/vedlikeholdes, må det legges til rette for dette. Hagastua som plass har en mye større verdi for kulturlandskapet enn de hundre meter med skogsterreng. Veien er jo offentlig tilgjengelig og sådan ikke til hinder for friluftsliv og andre brukere. Å pålegge arkeologiske undersøkelser for et så lite tiltak er uhørt, da kostnaden på legges eier mens tilsvarende undersøkelser ikke kreves av f.eks. kommunen i forbindelse med skogsdrift. Veien må selvsagt ha en standard tilsvarende andre plasser i dalen slik som f.eks. plassene i Neskroken. De private gårdene støtter anken til Carsten Bakke, og mener at det er en opplagt plikt for Statsforvalteren å tillate vei til plassen Hagastua da dette er i tråd med det overordnede formål med verneplanen fra 2001.

### Maridalens Venner:

Maridalens Venner støtter fullt ut søknaden fra Carsten Bakke og begrunner det med følgende: Småbruket Hagastua har en meget høy kulturhistorisk verneverdi innenfor Maridalen landskapsvernområde og må derfor bevares som en helhet, der en helt nødvendig gårdsvei fram til småbruket inngår som en viktig del av denne helheten. Men for at verne kvalitetene skal bestå, er det en forutsetning at dyrkamarka drives, at det blir anlagt en gårdsvei helt fram, bygningene blir restaurert og tatt hånd om, og at de to bolighusene igjen får status som helårsboliger. Hagastua er den eneste gjenværende tidligere husmannsplassen i Maridalen som er bevart som en sjølstendig enhet, og som også er i privat eie, med fulldyrka mark med driveplikt, driftsbygninger og bolighus, litt skog, og med eget gårds- og bruksnummer. Hagastua får dermed en meget høy verneverdi innenfor Maridalen og må derfor bevares som en helhet, der en helt nødvendig gårdsvei fram til plassen inngår som en viktig del av denne helheten. Men for at verne kvalitetene skal bestå, er det en forutsetning at dyrkamarka drives, at det blir anlagt en



gårdsvei helt fram, bygningene blir restaurert og tatt hånd om, og at de to bolighusene igjen får status som helårsboliger.

Ifølge skjøte av 6. juni og 5. desember 1873, har den tidligere husmannsplassen Hagastua tinglyst veirett fra Sørååten gård (gnr. 69 bnr. 9) og over dens grunn. Den omsøkte landbruksveien er langs den opprinnelige traséen til Hagastua fra Sørbråten gård, og etter avtale med grunneier – Bymiljøetaten, Oslo kommune, benyttes den i dag som adkomstvei ved drift av eiendommen i forbindelse med driveplikten. I rettsbok av 14. august 2015, Akershus og Oslo jordskifterett, står det følgende: "Det er på det rene at bnr. 11 fikk veirett over hovedbølet bnr. 9 da eiendommen ble etablert i 1873. Maridalens Venner viser til at Byantikvaren vil vurdere å føre opp Hagastua med kulturlandskap og bygninger på Byantikvarens gule liste som bevaringsverdig, og at målet for forvaltningen av Maridalen landskapsvernområde er først og fremst å bevare og utvikle Maridalens rike kulturlandskap. Viser til utdrag fra forvaltningsplanen som støtter opp under bevaring av kulturlandskapet og kulturminnene i Maridalen, spesielt knyttet til ferdsel. Det vises også til godkjenning av søknaden fra Regionkontor Landbruk og fra Oslo kommune etter Markaloven. Forvaltningen av Maridalen forutsetter også forvaltning av kulturpåvirket natur. Det er viktig at utviklingen skjer i samsvar med verneformålet. Da blir tiltak mot gjengroing av de historiske kulturmarkene viktig, i tillegg til bevaring og videreutvikling av bygningsmassen.

### **Lovgrunnlag**

Statsforvalteren er forvaltningsmyndighet for Maridalen landskapsvernområde. Vi forvalter verneområdet etter en egen forskrift med bestemmelser som sier noe om formålet med vernet, og hvilke tiltak og aktiviteter som er tillatt, forbudt eller som krever tillatelse. Forskrift om vern av Maridalen landskapsvernområde ble fastsatt ved kongelig resolusjon av 31.8.2001. Formålet med vernet er å bevare det vakre og egenartede natur- og kulturlandskapet i Maridalen som en helhet, med særpreg fra tidligere tiders jordbrukslandskap, og med de biologiske, geologiske og kulturhistoriske elementer som bidrar til å gi området dets verdifulle karakter.

Verneforskriften § 4 punkt 1 sier at alle inngrep som vesentlig kan endre naturmiljøet eller landskapets art eller karakter er forbudt, herunder blant annet oppføring av bygninger, anlegg og faste innretninger, fjerning eller inngrep i kulturminner som gamle hustufter, hageanlegg, rydningsrøyer, steingjerder, heste- og kjerreveier, stier m.m., plassering av midlertidige eller transportable campingvogner, skur, opplag m.m., drenering og annen form for tørrlegging, graving, uttak, utfylling, planering eller lagring av masse, lukking av bekker og kanaler. Det omsøkte tiltaket omfattes ikke av en spesifisert dispensasjonsbestemmelse i verneforskriften. Statsforvalteren kan imidlertid gi dispensasjon etter naturmangfoldloven (nml) § 48 dersom tiltaket ikke er i strid med verneformålet og ikke vil påvirke verneverdiene nevneverdig.

Det følger av nml. § 7 at saken skal vurderes i henhold til prinsippene i lovens §§ 8-12 angående kunnskapsgrunnlaget (§ 8), føre-var-prinsippet (§ 9), samlet belastning på økosystemet (§ 10), kostnader ved miljøforringelse (§ 11) og miljøforsvarlige driftsmetoder (§ 12).

### **Statsforvalterens vurdering**

Søknaden er ikke endret siden grunneier søkte om tiltaket i brev datert 29.5.2020. Det er fortsatt foreslått opparbeidet landbruksvei i klasse 3 i samme trasé fra Sørbråten gård til Hagastua. Det er imidlertid gjort kjent ny bakgrunnsinformasjon i saken etter innspill fra Maridalens Venner, Maridalen Vel, private landbrukseieendommer i Maridalen og Maridalen Forpakterlag. I tillegg har Regionkontor Landbruk v/ landbrukssjefen og Oslo kommune v/ Plan- og bygningsetaten gitt



tiltattelse til tiltaket, med hjemmel i henholdsvis skogbruksloven, jordbruksloven og markaloven. Høringsinnspillene som har kommet inn viser til disse vedtakene, i tillegg til at landbruksveien er nødvendig for at kulturlandskapet og bygningsmassen på Hagastua skal kunne opprettholdes. Dette er ifølge høringspartene i henhold til verneformålet for Maridalen landskapsvernområde og i tråd med forvaltningsplanens retningslinjer. Med ny bakgrunnsinformasjon om saken, kunnskap fra Naturbase, forvaltningsplanen for Maridalen landskapsvernområde samt befarings i området 30.7.2020 og 2.2.2022, vurderer Statsforvalteren at kunnskapsgrunnlaget er oppfylt og at føre-var-prinsippet dermed tillegges lite vekt i saken.

Statsforvalteren er enig i at det bør legges mer vekt på kulturlandskapselementene i denne saken enn det ble gjort i vårt avslag. Verneforskriften har unntaksbestemmelser for landbruket og de kulturhistoriske elementene er en del av verneformålet. Det spesielle med Hagastua, som Maridalens Venner påpeker i sitt innspill, er at det er den eneste gjenværende selvstendige husmannsplassen i Maridalen med fulldyrka mark og driveplikt. For at Hagastua skal kunne ivaretas som et viktig kulturhistorisk element vil det derfor være behov for en adkomstvei. Landbrukskontoret skriver i sitt vedtak at landbruksnyttene med ordentlig adkomstvei anses som spesielt høyt siden det er nødvendig med adkomst for å kunne drive rasjonelt. Opplysninger fra Maridalens Venner viser at Hagastua har en tinglyst veirett over Sørbråten gård fra 1873, selv om det ble opprettet adkomst fra Sandermsveien. Veiretten over Sørbråten ble påvist igjen i 2015.

Forvaltningsplanen sier om kulturminner tilknyttet ferdsel blant annet at: *gårdsveier og gamle ferdselsveier som er i bruk kan vedlikeholdes som grusveier i 3 meter bredde. Veienes bæreevne kan økes for å tåle større belastninger, men bredde og trasé skal ikke endres. Ved grusing skal det benyttes naturgrus eller maskingrus, av materiale med liknende sammensetning som i Maridalen, jf. verneforskriften kap. V punkt 4. Andre gamle veifar kan settes i stand eller rustes opp etter tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. Ved reetablering fjernes vekstjorda og nytt bærelag av grus påføres. Tidligere trasé følges og traséen må ligge i riktig høyde med sideterrenget.* I vårt avslag la vi ikke avgjørende vekt på retningslinjene i forvaltningsplanen fordi traséen ble sett på som et traktorlep og ikke en gårdsvei eller annet gammelt veifar. Med bakgrunn i påvist veirett og verdien av Hagastua som husmannsplass, vurderer vi at den omsøkte traséen faller inn under retningslinjene i forvaltningsplanen.

Bilder vedlagt søknaden viser utfordringene med traséen i dag, med store kjørespor og sår i terrenget som følge av dagens landbruksdrift på Hagastua. I en slik sak må vi veie fordeler og ulemper ved å gi dispensasjon opp mot hverandre. En fordel ved å gi dispensasjon er at det blir en opparbeidet adkomstvei som ikke vil gi slike kjørespor. Ulempen er inngrepet i terrenget som det ble vist til i vårt avslag. Vi er enige i at den første delen av traséen fra Sørbråten allerede er opparbeidet slik at inngrepet ikke blir vesentlig. Den siste biten blir et større inngrep i terrenget da dette er mer som en sti å regne i dag. Selv om terrenginngrepet er stort, så er landskapsvirkningen liten, ettersom traséen ligger i relativt flatt skogsterrang som er lite eksponert fra omkringliggende områder. Skogen i området er også yngre granskog uten registrerte naturverdier.

I henhold til Byantikvarens uttalelse til søknaden i 2020 ble det sagt at det er nødvendig med arkeologisk registrering av områdene som berøres, jf. undersøkelsesplikten i kulturminneloven § 9. Byantikvaren vurderer å føre opp Hagastua med kulturlandskap og bygninger på gul liste som bevaringsverdig. Bebyggelsen er for øvrig SEFRAK-registrert.

Det er mye aktivitet i Maridalen landskapsvernområde, både når det gjelder byggetiltak, tiltak for friluftslivet og skogbruk. Verneområdet har derfor en høy samlet belastning og større terrenginngrep, som den omsøkte veien, vil kunne være med på å øke denne. Konsekvensene av at





Hagastua ikke får opparbeidet adkomstvei vil være at det blir problematisk å drive et småbruk som er et viktig kulturhistorisk element i landskapet, og at adkomsten til småbruket slik den er i dag vil få store terrengskader. Når dette veies mot hverandre vurderer vi at den samlede belastningen i sum ikke vil øke nevneverdig som følge av en dispensasjon. Når det gjelder eventuell presedensvirkning av å gi dispensasjon til tiltaket, vurderer vi at den er liten. Det er få tilsvarende eiendommer i Maridalen, og som husmannsplass med driveplikt på egen grunn er den unik.

For å unngå eller begrense skader på naturmangfoldet skal miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder tas i bruk. Det er stilt vilkår om at det kun skal tilføres rene masser i området og at tiltaket skal utføres utenom sårbare perioder for dyre- og fuglelivet.

### **Konklusjon**

Uttalelser fra høringspartene gir utdypet bakgrunnsinformasjon om saken og om Hagastua sin betydning som kulturlandskapselement i Maridalen landskapsvernområde. Med disse uttalelsene som grunnlag vurderer vi at tiltakets betydning for å opprettholde kulturlandskapet og bygningsmassen veier opp for inngreps konsekvenser. Tiltaket vurderes dermed til å ikke være i strid med verneformålet og vil ikke påvirke verneverdiene nevneverdig. Vilkårene for å gi dispensasjon med hjemmel i nml. § 48 er oppfylt.

### **Vedtak**

Statsforvalteren gir dispensasjon til oppgradering av landbruksvei til Hagastua på eiendom gbnr. 69/11 i Maridalen landskapsvernområde med hjemmel i naturmangfoldloven § 48.

Tillatelsen gis på følgende vilkår:

- Tiltaket skal gjennomføres så skånsomt som mulig og ta hensyn til naturverdiene.
- Det skal kun tilføres rene masser uten fremmede arter.
- Tiltaket skal utføres utenom den sårbare perioden for dyre- og fuglelivet fra 15. april til 15. juni.
- Det skal utføres arkeologisk registrering av områdene som berøres, jf. undersøkelsesplikten i kulturminneloven § 9.
- Veien skal oppgraderes som landbruksvei klasse 3 og følge planlagt trasé.
- I henhold til forvaltningsplanens retningslinjer skal det brukes naturgrus eller maskingrus av lignende sammensetning som i Maridalen.
- Inngrepet i terrenget og eventuell hogst skal begrenses til det mest nødvendige.
- Tiltakene skal være fullført innen tre år etter dette vedtakets dato. Dersom arbeidet ikke er ferdigstilt innen dette, må tiltaket omsøkes på nytt.
- Det kreves tillatelse fra grunneier på eiendom gbnr. 69/9 før arbeidene kan starte opp.
- Dokumentasjon på utført tiltak skal sendes Statsforvalteren i Oslo og Viken.
- Denne tillatelsen skal være tilgjengelig i felt, og kunne forevises oppsyn og politi.

Statsforvalteren har bare vurdert søknaden etter verneforskriften. Vi forutsetter at det innhentes tillatelser etter annet lovverk om nødvendig. Statsforvalteren vil eventuelt kunne komme inn igjen i saken i den forbindelse.

### **Klageadgang**

Du kan klage på dette vedtaket til Miljødirektoratet innen tre uker, jf. forvaltningsloven §§ 28 og 29. Klagen skal sendes til Statsforvalteren. Klagen må inneholde opplysninger om hvilket vedtak som påklages, årsaken til klagen, hvilke endringer som ønskes og eventuelt andre opplysninger som kan



ha betydning for vurdering av klagen. Partene i saken har adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter. Den som klager kan be om at iverksettelsen av vedtaket utsettes.

Med hilsen

Ellen Lien  
seksjonssjef  
Klima- og miljøvernavdelingen

Håvard Kristoffersen  
seniorrådgiver

*Dokumentet er elektronisk godkjent*

Kopi til:  
Maridalen Vel v/ Jan-Edvard  
Monsrud  
Regionkontor Landbruk  
Statens naturoppsyn v/ Egil Strøm  
Maridalens Venner v/ Tor Øystein  
Olsen  
Maridalen Forpakterlag v/ Per  
Skorge  
Private landbrukseiendommer i  
Maridalen v/ Erik Brodin  
Oslo kommune Bymiljøetaten  
Oslo kommune Byantikvaren

---

E-postadresse:  
[sfovpost@statsforvalteren.no](mailto:sfovpost@statsforvalteren.no)  
Sikker melding:  
[www.statsforvalteren.no/melding](http://www.statsforvalteren.no/melding)

Postadresse:  
Pb 325  
1502 Moss

Besøksadresse:  
Moss: Vogts gate 17  
Drammen: Dr. Hansteinsgate 9  
Oslo: Stensberggata 27

Telefon: 69 24 70 00  
[www.statsforvalteren.no/ov](http://www.statsforvalteren.no/ov)  
Org.nr. 974 761 319

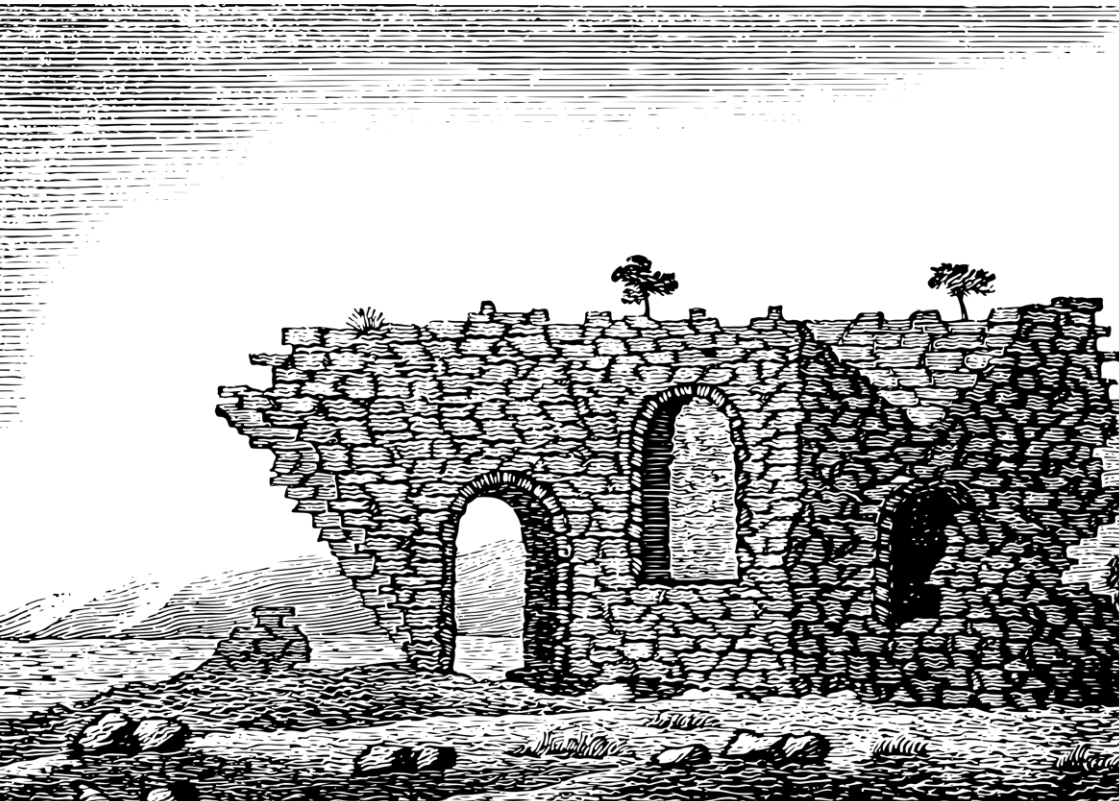




# Maridalsspillet

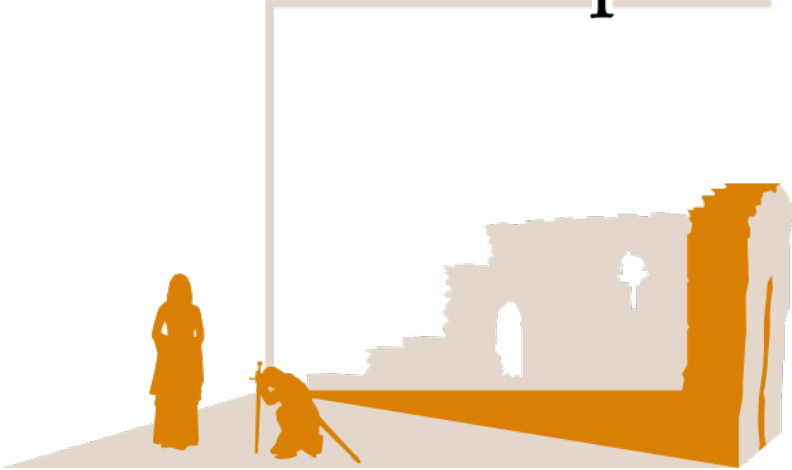
## 2023

*Illustrasjon: Digital bearbeidelse av tresnitt «Maridalen Kirke» (CC PDM) av Andreas Flinch (1813-1872).*





# Maridalsspillet



## Maridalsspilletts årsmøte i 2023

Følgende dokumenter utgjør Maridalsspilletts innrapportering i årsskriftet:

- Årsberetning 2022
- Referat fra Årsmøte 2022
- Resultatregnskap 2021
- Balanse 2021
- Revisors beretning 2021
- Resultatregnskap 2022
- Balanse 2022
- Revisors beretning 2022

Årsmøtet 2023 vil behandle:

- Valg av møteleder og referent
- Godkjenning av innkalling og dagsorden
- Regnskap og balanse 2021
- Årsberetning 2022
- Regnskap og balanse 2022
- Innkomne forslag
- Valg av styremedlemmer



## Maridalsspillet 2022 – Tilbake etter pandemien med *tidenes oppsetning.*

Endelig er vi tilbake etter to år med pandemi. Maridalsspillet ble direkte berørt av pandemien i 2020 og 2021. I *tifold øde* lå kirkeruinen, hvor spill og toner, glede, tårer og samhold har løftet frem det tradisjonsrike Maridalsspillet, -- og nå er vi tilbake med pandemien *Svartedauen*.

*“Dette var tidenes beste Svartedauen”, begeistret og erfaren publikummer.*



Aktørene i Maridalsspillet 2022. Foto: Olav Helland

Maridalsspillet er Oslos mest tradisjonsrike historiske friluftspill, arrangert og spilt ved ruinen av St. Margaretakirken i Maridalen. Maridalsspillet tilfører Oslo og bydel Nordre Aker et viktig kulturelt mangfold som formidler av historisk spill. Helt siden 1974 bærer vi en sterk norsk kulturarv. C. F. Engelstads middelalder triologi ble skrevet spesielt til Maridalsspillet. Spillet er tuftet på et spekter av frivillig engasjement og involverer barn, unge og voksne i scenekunst, samt alle praktiske oppgaver som skal utføres gjennom denne sterke lokale kulturbegivenheten.

Pandemien *Svartedauen* herjer i landet og nærmer seg Margaretadalen. Folks tillit til hverandre er tynnslikt, det er svik og forræderi. Midt i noen av de vanskeligste tidene landet vårt har kjent er det likevel noen som finner sammen, som ønsker å hjelpe på tross av risikoene det innebærer for eget liv og helse. Unge elskende og forbudt kjærlighet. Bønder beskattes stadig hardere. Med pesten hengende som en mørk horisont i sør, ulmer det opp til konflikt og opprør i dalen.

Mari Mehus (kunstnerisk leder) og Henrik Bøe Larsen var regissører i Maridalsspillet for første gang. Mari Mehus er godt kjent med Maridalsspillet og har innehatt flere ulike funksjoner i spillet, blant annet som produksjonsleder og inspisient.

Under kunstnerisk ledelse av Mari Mehus har hovedfokus i produksjonen vært på samarbeid mellom profesjonelle og frivillige utøvere, som sammen har laget en fantastisk opplevelse for publikum. Med solide erfaringer om hva som skal til for å lede en stor mengde frivillige, og få dem til å samles om en felles historiefortelling, har hennes motto vært: *“Trivsel først, deretter teaterfaget”*.



Regissørene Henrik Bøe Larsen og Mari Mehus (kunstnerisk leder). Foto: Nina Skramstad

Mari Mehus og Henrik Bøe Larsen bearbeidet manuset *Svartedauen* til 2022-oppsetningen med ny dialog, tilspissede problemstillinger, ny dramaturgi og nyskrevne tablåscener. De kvinnelige karakterene ble gitt en sterkere posisjon i historien enn i originalmanuset.

Hovedkarakteren bonden Ogmund ble i 2022-oppsetningen endret til den kvinnelig bonden Dagny. En uredd og sta enke som tok opp kampen mot myndighetene på vegne av alle bøndene i Maridalen. Karakteren Jon blir skrevet om til å bli Marit, og den tidligere karakteren Marit ble skrevet om til å bli Jon. Ved bytte av kjønnsrollemønster bevisstgjorde Mari Mehus hvor maktesløse kvinnelige karakterer har blitt skapt av mannlige forfattere opp gjennom tidene. Endringene tydeliggjorde hvor sterk tidligere herrekarakterer opprinnelig var skrevet, med mot og kloke ord, og hvor lite selvstendighet, initiativ og handlingskraft det lå de kvinnelige karakterene.

Målet med endringene var å få alle karakterene, uavhengig av kjønn, alder, bakgrunn og stand, til å bli psykologisk realistiske med en dybde og et følelsesliv man kunne kjenne seg igjen i idag. Med sterke prestasjoner av skuespillere i de bærende roller, ble endringene talende til vår egen tid, og meget godt mottatt av et grepet publikum, som fikk nytt grep om skjebnene i *Svartedauen*.



I bærende roller fra venstre Vera Holte, Christoffer Masters, Arnar Bjørøy, June Elisabeth Baltzersen, Roger Opdal Paulsen, Turid Rivertz Vatne og Jakob Ekmann. Foto: Miriam Jacobsen Sollie

## Produksjon

Årets spill ble satt opp foran kirkeruinen i perioden 16. – 20. august. Oslos ordfører Marianne Borgen holdt en flott åpningstale på premieren. Det ble spilt fem kveldsforestillinger for nær fulle tribuner, som tilsammen utgjorde om lag 1250 publikummere, hvorav 958 utgjorde solgte billetter.

I forkant av forestillingen ble det vist stemningsskapende tablåspill langs skogstien fra parkeringsplassen på Hønefoten og ned til spillplassen. Henrik Bøe Larsen utarbeidet nytt tablåmanus og stod for regien.

I årets spill deltok om lag 110 person, hvorav 22 personer var honorerte kunstnere og produksjonsleder, og om lag 90 personer var frivillige som bidro til å gjøre første forestilling etter pandemien til en suksess og fantastisk opplevelse for både nye og gamle publikummere.

## Kunstnerisk og produksjonsstab

Kunstnerisk leder og regi	Mari Medhus
Regi	Henrik Bøe Larsen
Prosjektleder	Miriam Jacobsen Sollie
Inspisient	Audun Krüger
Kostyme	Vera Mokhova
Sminke	Cecilie Hilsen
	Marie-Thérèse Cappello
Rekvisitør	Joakim T. Dalen
Koreograf	Tiril Marie Olsen
Lys og lyd	Jon Anders Aagaard
Musikalsleder og fiolin	Ingeborg Tollefsen
Lutt og gitar	Steinar Amundsen
Perkusjon og munnharpe	Birger Mistereggen
Gitar og lutt	Trym Tollefsen Stenerud
Vokal	Sofie Bøttger Bratberg
Rittmester	Marte Bakke



## Frivillighet og annen støtte

Frivillige i alle aldre stilte opp og var sammen om å skape et fantastisk spill. Både på og rundt scenen bygges det samhold som varte gjennom hele produksjonen, men som for noen også varer over flere produksjoner, og sågar livet ut som del av en livsstil ☺ Det er denne sterke drivkraften som omsetter finanser, ressurser, kompetanse og omsorg til et Maridalsspill som kan feire 50 år i 2024.

I årets spill deltok om lag 90 personer med frivillig innsats, hvorav 32 personer bidro som skuespillere på scenen og i tablået. Om lag 60 personer utførte oppgaver rundt scenen i styre og administrasjon, produksjon, scenearbeid, arbeidslag på spillplassen, markedsførings- og velferdsguppe, samt som trafikkvakter, brann-/nattvakter, billettører og hestepassere.

Maridalsspillet er meget takknemlig og ydmyk for alle de frivillige som bidro i årets spill med seg selv og sin tid. Tusen takk!



Tablå-spill. Foto: Nina Skramstad

## Styresammensetning, årsmøte og styreaktivitet

Ved inngangen av 2022 besto styret av Ronny Fagereng (leder), Rubi Eidås (nestleder), Bård B. Løvvig (styremedlem og kasserer), Joakim T. Dalen (styremedlem og sekretær), Anka Repe (styremedlem), Randi Beate Bjørvinnsdatter Berg (første varamedlem). Plassen som andre varamedlem stod ledig etter fratreden sommeren 2021.

Etter årsmøte i Maridalsspillet den 7. april 2022 bestod styret av: Ronny Fagereng (styreleder) og styremedlemmene Rubi Eidås, Bård Brinchmann Løvvig, Joakim T. Dalen og Anka Reppe, samt varamedlemmene Randi Beate Bjørvinnsdatter Berg og Lill Tove Vøje Skorge.

Styret jobber på frivillig basis og det er gjennomført 12 styremøter, samt et antall ulike arbeidsmøter fysisk, digitalt og pr. telefon. Styremedlem Joakim T. Dalen er nettredaktør for [www.maridalsspillet.no](http://www.maridalsspillet.no)

Maridalsspillet deltok på andre arrangementer som Frivillighetens dag og Fellesrådet for historielagene i Oslo sin etablering av Oslo kulturarv-nettverk, og var tilstede under Middelalderfestivalen i Oslo.

## Ressurser og økonomi

Maridalsspillet er fortsatt i hovedsak tuftet på frivillighet og samhold i et langsiktig samarbeid. Styrets målsetting er å opprettholde eller øke det frivillige engasjementet.

Takket være Oslo kommune, Nordre Aker bydel, Kulturrådet (Historiske spel) og andre støttespillere, har Maridalsspillet også i 2022 hatt tilstrekkelige med ressurser til å omsette frivillighet og kompetanse til en meget vellykket oppsetning.



Myndighetene gjør loven gjeldende. Foto: Nina Skramstad

Kombinasjonen godt frivillig arbeid sammen med profesjonelle aktører i produksjon, kunstnerisk ledelse og som hovedskuespillere, gir fortsatt gode kunstneriske oppsetninger. Entusiasmen, og ikke minst gjensynsgleden, blant aktører og publikum under årets oppsetning vitner om dette.

Spillet ble også støttet av gårder i Maridalen og av næringsliv i Nydalen.

Flere kulturaktiviteter hatt utfordringer med å trekke publikum etter to å med pandemi. Maridalsspillet kan si seg godt fornøyd med publikumsoppslutningen til årets oppsetning. Takket være vårt flotte publikum, er Maridalsspillet sikret et godt utgangspunkt for flere gode oppsetninger i Maridalen.

*Svartedauen* gjør seg godt i både solskinnsvær og regnvær. Men som andre utendørsarrangementer vil været påvirke billettsalget. Det regnet på premieren og enkelte andre forestillinger, men de fleste forestillingene ble gjennomført i oppholdsvær. Det er også registrert en generell økning i kostnader sammenlignet med tilsvarende kostnader før pandemien.

Maridalsspillet hadde i 2022 et lite merforbruk på kr. 21 461,-.

Likviditeten er fremdeles meget god, bedre enn noen gang. Styret vil opprettholde budsjettdisiplin der utgifter til produksjon og forventede inntekter balanseres. Egenkapitalen sikres mot ev. justering i fremtidig støtte, samtidig som styret forsetter planleggingen og investeringen i jubileumsforestilling i 2024.

## Aktivitet i 2022

Utover gjennomføringen av *Svartedaune* 2022, er planleggingen av *Svartedauen* 2023 godt i gang med Mari Mehus (kunstnerisk leder) og Henrik Bøe Larsen som regissører.

Styret har videreført lagerprosjektet med å rydde og organisere Maridalsspillet lagerkapasitet på Ødegården (Øgården) sydøst for Maridalen kirke. Det planlegges med at alle kostymer og rekvisitter skal sorteres i en oversikt. Denne innsatsen vil hjelpe mye på kommende års opp- og nedrigg, og være til stor hjelp for planlegging av kommende produksjoner. Som planlagt i 2021, har Maridalsspillet startet opp utleie av kostymer, rekvisitter og utstyr til andre.



Ryttere og hestepassere. Foto: Nina Skramstad

Som planlagt i 2021 implementerte styret i 2022: 1) *Etiske retningslinjer for Maridalsspillet*, 2) *Retningslinjer mot seksuell trakassering* og 3) *Rutiner for varsling i Maridalsspillet*, som nå ligger på vår hjemmeside. For oppsetningen i 2022 innførte styret for første gang en ordning med *Tillitsperson* - et ombud ("tredje person") som alle utøvere kunne kontakte om noe skulle være ugreit. Ordningen blir videreført i fremtidige produksjoner.

Styret har fortsatt arbeidet med å forenkle og dokumentere rutiner og praksiser som grunnlag for å bedre organisasjonsdriften og fremtidig produksjonsapparat.



Sminkekurs. Foto: Nina Skramstad

## Planer for 2023 og 2024

For 2023 planlegger vi å sette opp *Svartedauen*, med Mari Mehus som kunstnerisk leder, som vil videreføre arbeidet med å bearbeide manuset med nye tilpasninger til vår tids utfordringer.

2024 blir et jubileumsår for både Maridalsspillet og Oslo by. Styret har startet planleggingen av Maridalsspillet 50-årsjubileum, og vil søke samarbeid med bl.a. Foreningen Middelalder-Oslo om mulig byjubileum 2024, for markeringene 400 år siden Christiania ble grunnlagt, 100 år siden Oslo fikk navnet sitt tilbake, og 750 år siden Norge fikk et lovverk for hele landet – et lovverk som står sentralt i konflikten mellom myndighetene og bøndene i Maridalen.

Tusen takk til støttespillere, publikum, samtlige i Maridalsspillet for en fantastisk innsats under årets spill – og velkommen til nye forestillinger på Oslos mest spektakulære scene, plassen vi elsker og beundrer: vakre Maridalen!

På vegne av spillstyret,

Ronny Fagereng  
Styreleder Maridalsspillet

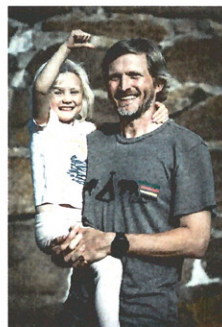


Foto: Nina Skramstad



1. Godkjenning av innkalling: Godkjent.
2. Godkjenning av dagsorden. Godkjent.
3. Valg av møteleder: Alf Reidar Dale.
4. Valg av referent: Bård Brinchmann Løvvig
5. Valg av en person til å undertegne protokoll ved siden av møteleder: Stein Øberg.
6. Årsmelding 2021. Vedlagt i Maridalens årsskrift 2021. Godkjent, ingen innvendinger.
7. Regnskap 2021. Gjennomgått, godkjennes på neste årsmøte.
8. Revisjon 2021. Gjennomgått, godkjennes på neste årsmøte.
9. Innkomne forslag: Ingen
10. Valg av styreleder og styremedlemmer:

Styrets innstilling til valg av nye styremedlemmer og varamedlemmer var enstemmig vedtatt av årsmøtet ved akklamasjon.

Styreleder:	Ronny Fagereng	(valgt for 1 år
Styremedlem:	Bård Brinchmann Løvvig	(valgt for 2 år)
Styremedlem:	Rubi Eidås	(valgt for 2 år)
Styremedlem:	Joakim T. Dalen	(valgt for 2 år)
Styremedlem:	Anka Reppe	(valgt for 1 år)
Varamedlem:	Randi Beate	(valgt for 1 år)
Varamedlem:	Lill-Tove Voje Skorge	(valgt for 1 år)

Maridalen, 7. april 2022

---

Møteleder  
Alf Reidar Dale

---

Referent  
Bård Brinchmann Løvvig

---

Representant møtedeltager  
Stein Øberg

### Dokumentet er signert digitalt av følgende undertegnere:

- Dale, Alf Reidar (24.09.1952), signert 08.03.2023 med Signicat Sign BANKID
- Løvvig, Bård Brinchmann Michelet (30.11.1964), signert 06.03.2023 med Signicat Sign BANKID
- Øberg, Stein (29.04.1952), signert 04.03.2023 med Signicat Sign BANKID\_MOBILE



# Maridalsspillet

## Resultatregnskap

<b>Driftsinntekter og driftskostnader</b>	<b>Note</b>	<b>2021</b>	<b>2020</b>
Tilskudd	2	<u>571 865</u>	<u>749 011</u>
Sum driftsinntekter		<u>571 865</u>	<u>749 011</u>
Annen driftskostnad		<u>231 715</u>	<u>80 661</u>
Sum driftskostnader		<u>231 715</u>	<u>80 661</u>
Driftsresultat		<u>340 150</u>	<u>668 350</u>
<b>Finansinntekter og finanskostnader</b>			
Annen renteinntekt		0	90
Annen finanskostnad		<u>0</u>	<u>17</u>
Resultat av finansposter		<u>0</u>	<u>74</u>
<b>Årsresultat</b>		<b>340 150</b>	<b>668 423</b>
<b>Overføringer</b>			
Avsatt til annen egenkapital		<u>340 150</u>	<u>668 423</u>
Sum overføringer		<u>340 150</u>	<u>668 423</u>

## Maridalsspillet

---

### Balanse

Eiendeler	Note	2021	2020
<b>Omløpsmidler</b>			
<b>Fordringer</b>			
Andre kortsiktige fordringer		<u>0</u>	<u>50 000</u>
Sum fordringer		<u>0</u>	<u>50 000</u>
Bankinnskudd, kontanter o.l.		1 194 300	804 151
Sum omløpsmidler		<u>1 194 300</u>	<u>854 151</u>
<b>Sum eiendeler</b>		<b>1 194 300</b>	<b>854 151</b>

## Maridalsspillet

---

### Balanse

Egenkapital og gjeld	Note	2021	2020
<b>Opptjent egenkapital</b>			
Annen egenkapital		<u>1 194 300</u>	<u>854 151</u>
Sum opptjent egenkapital		<u>1 194 300</u>	<u>854 151</u>
Sum egenkapital		<u>1 194 300</u>	<u>854 151</u>
<b>Kortsiktig gjeld</b>			
<b>Sum egenkapital og gjeld</b>		<b>1 194 300</b>	<b>854 151</b>

Oslo, 11.05.2022  
Styret i Maridalsspillet

\_\_\_\_\_  
Jan Ronny Fagereng  
styreleder

\_\_\_\_\_  
Rubi Lisbeth Hansen Eidås  
nestleder

\_\_\_\_\_  
Bård Brinchmann Michelet Løvvig  
styremedlem

\_\_\_\_\_  
Ann Kristin Reppe  
styremedlem

\_\_\_\_\_  
Joakim Thorsen Dalen  
styremedlem

# Maridalsspillet

---

## Noter til årsregnskapet 2021

### Note 1 - Regnskapsprinsipper

Årsregnskapet er satt opp i samsvar med regnskapslovens bestemmelser og god regnskapskikk for små foretak.

### Note 2 - Tilskudd

Mottatt tilskudd 2021:

Støtte Oslo Kommune	500 000
NATF - Momoskompensasjon	18 740
Støtte Norsk Kultrurråd	51 500
Grasrotandel	1 625
Norsk Kultrurråd	571 865

**Returneres til:**

Unic Revisjon AS  
Postboks 150 Oppsal  
0619 Oslo

Oslo, 11.05.2022

**Uttalelse fra ledelsen**

Dette brevet sendes i forbindelse med deres revisjon av regnskapet for Maridalsspillet for året som ble avsluttet den 31. desember 2021 med det formål å kunne konkludere om hvorvidt regnskapet i det alt vesentlige gir et rettviseende bilde i samsvar med det rammeverk for finansiell rapportering som angis i regnskapet.

Vi bekrefter etter beste evne og overbevisning at:

*Regnskap*

- Vi har oppfylt vårt ansvar for å påse at Maridalsspillet regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll, herunder slik intern kontroll som vi finner nødvendig for å muliggjøre utarbeidelsen av et regnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil. Vi har videre oppfylt vårt ansvar for utarbeidelsen av regnskapet, og mener at regnskapet gir et rettviseende bilde i samsvar med det rammeverk for finansiell rapportering som angis i regnskapet.
- Viktige forutsetninger som er brukt av oss ved utarbeidelsen av regnskapsestimater, herunder regnskapsestimater målt til virkelig verdi, er rimelige.
- Vi har tatt tilstrekkelig hensyn til og opplyst om forhold til nærstående parter og transaksjoner med disse i overensstemmelse med kravene det rammeverk for finansiell rapportering som angis i regnskapet.
- Alle hendelser etter datoen for regnskapet og forhold som medfører korrigerende eller omtale, er korrigert eller omtalt.
- Vi mener virkningen av ikke-korrigert feilinformasjon er uvesentlig, både enkeltvis og samlet for regnskapet sett som helhet. En liste over ikke-korrigert feilinformasjon følger som vedlegg.

*Opplysninger som er gitt*

- Vi har gitt revisor:*
  - Tilgang til alle opplysninger, som vi har kjennskap til, som er relevante for utarbeidelsen av regnskapet, som regnskapsregistreringer, dokumentasjon og andre saker,
  - tilleggsopplysninger som revisor har bedt om fra oss for revisjonsformål, og
  - ubegrenset tilgang til personer i Maridalsspillet som det etter revisors vurdering er nødvendig å innhente revisjonsbevis fra
- Alle transaksjoner er registrert i regnskapsposter og reflektert i regnskapet.
- Vi har gitt revisor opplysninger om resultatene av vår vurdering av risikoen for at regnskapet kan inneholde vesentlig feilinformasjon som følge av misligheter.

- Vi har gitt revisor alle opplysninger om eventuelle misligheter eller mistanker om misligheter som vi er kjent med og som kan ha påvirket Maridalsspillet, og som involverer:
  - ledelsen,
  - ansatte som har en betydningsfull rolle i intern kontroll, eller
  - andre hvor misligheten kunne hatt en vesentlig virkning på regnskapet
- Vi har gitt revisor alle opplysninger om eventuelle påstander om misligheter eller mistanke om misligheter som kan ha påvirket Maridalsspillet regnskap og som er kommunisert av ansatte, tidligere ansatte, analytikere, tilsynsmyndigheter eller andre.
- Vi har gitt revisor opplysninger om alle kjente tilfeller av manglende overholdelse eller mistanke om manglende overholdelse av lover og forskrifter som kan ha betydning for utarbeidelsen av regnskapet.
- Vi har gitt revisor opplysninger om identiteten til Maridalsspillet nærstående parter og alle forhold til nærstående parter og transaksjoner med disse som vi er kjent med.
- Vi har på tilbørlig måte regnskapsført eller opplyst om alle forpliktelser, herunder rettstvister, både aktuelle og latente, og har i notene til regnskapet gitt opplysninger om alle garantier avgitt til tredjeparter
- Maridalsspillet har tilfredsstillende hjemmel til alle eiendeler, og det er ingen pantsettelse av eller heftelser på selskapets eiendeler, med unntak av dem som fremgår av notene til regnskapet.

---

Jan Ronny Fagereng  
styreleder

## Resultatrapport

Periode: 2021-01-01 - 2021-12-31  
 Kunde (Alle)  
 Leverandør (Alle)  
 Budsjett (Ikke valgt)

Resultat (2021)				
Regnskapskonto	2021	2020		
		Periode	Endring	
<b>Driftsresultat</b>				
<b>Driftsinntekter</b>				
<b>Annen driftsinntekt</b>				
3441 Oslo kommune - Driftstilskudd til kunst- og ku	500 000	500 000		
3444 Sparebankstiftelsen - Prosjektmidler		50 000		-50 000
3449 NATF - Momskompensasjonsordningen		74 011		-74 011
3450 Norsk kulturråd - Historiske spel		125 000		-125 000
3451 Norsk Kulturrådet - Svartedaen	51 500			51 500
3452 Kompensasjon fra Norsk Amatørteat forbund	6 453			6 453
3900 Annen driftsrelatert inntekt	13 912			13 912
<b>Annen driftsinntekt</b>	<b>571 865</b>	<b>749 011</b>		<b>-177 146</b>
<b>Driftsinntekter</b>	<b>571 865</b>	<b>749 011</b>		<b>-177 146</b>
<b>Driftskostnader</b>				
<b>Annen driftskostnad</b>				
6301 Leie lager	9 000	4 500		4 500
6340 Lys, varme, strøm	3 656	2 222		1 434
6420 Leie datasystemer	1 954	2 533		-579
6540 Inventar	44 708			44 708
6560 Rekvista	238			238
6701 Honorar revisjon	8 750	9 125		-375
6705 Honorar regnskap		7 944		-7 944
6790 Annen fremmed tjeneste	153 323	5 000		148 323
6791 Honorar regi og manus		40 000		-40 000
7140 Reisekostnad, ikke oppgavepliktig	413			413
7350 Representasjon, fradragsberettiget	1 094			1 094
7400 Kontingent, fradragsberettiget	3 500	3 500		
7500 Forsikringspremie	4 040	4 030		10
7770 Bank og kortgebyrer	1 040	1 242		-203
7790 Annen kostnad, fradragsberettiget		565		-565
<b>Annen driftskostnad</b>	<b>231 715</b>	<b>80 661</b>		<b>151 054</b>
<b>Driftskostnader</b>	<b>231 715</b>	<b>80 661</b>		<b>151 054</b>
<b>Driftsresultat</b>	<b>340 150</b>	<b>668 350</b>		<b>-328 200</b>



<b>Finansinntekter og finanskostnader</b>			
<b>Finansinntekter</b>			
<b>Annen finansinntekt</b>			
8050 Annen renteinntekt		90	-90
<b>Annen finansinntekt</b>		<b>90</b>	<b>-90</b>
<b>Finansinntekter</b>		<b>90</b>	<b>-90</b>
<b>Finanskostnader</b>			
<b>Annen finanskostnad</b>			

<b>Resultat (2021)</b>			
Regnskapskonto	2021	2020	
		Periode	Endring
8160 Valutatap (disagio)		17	-17
<b>Annen finanskostnad</b>		<b>17</b>	<b>-17</b>
<b>Finanskostnader</b>		<b>17</b>	<b>-17</b>
<b>Netto finansresultat</b>		<b>74</b>	<b>-74</b>
<b>Ordinært resultat før skattekostnad</b>	<b>340 150</b>	<b>668 423</b>	<b>-328 274</b>
<b>Ordinært resultat</b>	<b>340 150</b>	<b>668 423</b>	<b>-328 274</b>
<b>Arsresultat</b>	<b>340 150</b>	<b>668 423</b>	<b>-328 274</b>
<b>Overføringer</b>			
8960 Overføringer annen egenkapital		668 423	-668 423
<b>Sum overføringer</b>		<b>668 423</b>	<b>-668 423</b>

Til generalforsamlingen i Maridalsspillet

## Uavhengig revisors beretning

### Konklusjon

Vi har revidert Maridalsspillet sitt årsregnskap som viser et overskudd på kr 340 150. Årsregnskapet består av balanse per 31. desember 2021, resultatregnskap for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter til årsregnskapet, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper.

Etter vår mening

- oppfyller årsregnskapet gjeldende lovkrav, og
- gir årsregnskapet et rettviseende bilde av foreningens finansielle stilling per 31. desember 2021 og av dets resultat for regnskapsåret avsluttet per denne datoen i samsvar med regnskapslovens regler og god regnskapsskikk i Norge.

### Grunnlag for konklusjonen

Vi har gjennomført revisjonen i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene International Standards on Auditing (ISA-ene). Våre oppgaver og plikter i henhold til disse standardene er beskrevet nedenfor under "Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet". Vi er uavhengige av foreningen slik det kreves i lov, forskrift og International Code of Ethics for Professional Accountants (inkludert internasjonale uavhengighetsstandarder) utstedt av the International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA-reglene), og vi har overholdt våre øvrige etiske forpliktelser i samsvar med disse kravene. Innhentet revisjonsbevis er etter vår vurdering tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon.

### Ledelsens ansvar for årsregnskapet

Ledelsen (styret) er ansvarlig for å utarbeide årsregnskapet og for at det gir et rettviseende bilde i samsvar med regnskapslovens regler og god regnskapsskikk i Norge. Ledelsen er også ansvarlig for slik intern kontroll som den finner nødvendig for å kunne utarbeide et årsregnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil.

Ved utarbeidelsen av årsregnskapet må ledelsen ta standpunkt til foreningens evne til fortsatt drift og opplyse om forhold av betydning for fortsatt drift. Forutsetningen om fortsatt drift skal legges til grunn for årsregnskapet så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten vil bli avviklet.

### Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet

Vårt mål er å oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil, og å avgi en

revisjonsberetning som inneholder vår konklusjon. Betyggende sikkerhet er en høy grad av sikkerhet, men ingen garanti for at en revisjon utført i samsvar med ISA-ene, alltid vil avdekke vesentlig feilinformasjon som eksisterer. Feilinformasjon kan oppstå som følge av misligheter eller utilsiktede feil. Feilinformasjon blir vurdert som vesentlig dersom den enkeltvis eller samlet med rimelighet kan forventes å påvirke økonomiske beslutninger som brukerne foretar basert på årsregnskapet.

For videre beskrivelse av revisors oppgaver og plikter vises det til:  
<https://revisorforeningen.no/revisjonsberetninger>

Oslo, 25. mai 2022  
Unic Revisjon AS



---

Herman Olav Grøv  
statsautorisert revisor

## Maridalsspillet

### Resultatregnskap

Driftsinntekter og driftskostnader	Note	2022	2021
Billettinntekter		379 860	0
Tilskudd	2	<u>651 786</u>	<u>571 865</u>
Sum driftsinntekter		<u>1 031 646</u>	<u>571 865</u>
Annen driftskostnad		<u>1 053 107</u>	<u>231 715</u>
Sum driftskostnader		<u>1 053 107</u>	<u>231 715</u>
Driftsresultat		<u>-21 461</u>	<u>340 150</u>
<b>Finansinntekter og finanskostnader</b>			
Årsresultat		<b>-21 461</b>	<b>340 150</b>
<b>Overføringer</b>			
Avsatt til annen egenkapital		0	340 150
Overført fra annen egenkapital		<u>21 461</u>	<u>0</u>
Sum overføringer		<u>-21 461</u>	<u>340 150</u>

## Signering av regnskap Maridalsspillet 2022

### Dokumentet er signert digitalt av følgende undertegnere:

- Dalen, Joakim Thorsen (08079540960), signert 01.02.2023 med BANKID\_MOBILE
- Eidås, Rubi Lisbeth Hansen (04065231285), signert 02.02.2023 med BANKID
- Fagereng, Jan Ronny (28016734383), signert 06.02.2023 med BANKID\_MOBILE
- Reppe, Ann Kristina (21037532638), signert 01.02.2023 med BANKID\_MOBILE
- Løvvig, Bård Brinchmann Michelet (30116431986), signert 01.02.2023 med BANKID\_MOBILE

# Maridalsspillet

## Balanse

Eiendeler	Note	2022	2021
<b>Omløpsmidler</b>			
<b>Fordringer</b>			
Bankinnskudd, kontanter o.l.		1 172 839	1 194 300
Sum omløpsmidler		<u>1 172 839</u>	<u>1 194 300</u>
<b>Sum eiendeler</b>		<b>1 172 839</b>	<b>1 194 300</b>
<b>Egenkapital og gjeld</b>			
<b>Opptjent egenkapital</b>			
Annen egenkapital		1 172 839	1 194 300
Sum opptjent egenkapital		<u>1 172 839</u>	<u>1 194 300</u>
Sum egenkapital		<u>1 172 839</u>	<u>1 194 300</u>
<b>Kortsiktig gjeld</b>			
<b>Sum egenkapital og gjeld</b>		<b>1 172 839</b>	<b>1 194 300</b>

Oslo, 30.01.2023  
Styret i Maridalsspillet

Jan Ronny Fagereng  
styreleder

Rubi Lisbeth Hansen Eidås  
nestleder

Bård Brinchmann Michelet Løvwig  
styremedlem

Joakim Thorsen Dalen  
styremedlem

Ann Kristina Reppe  
styremedlem

# Maridalsspillet

## Noter til årsregnskapet 2022

---

### Note 1 - Regnskapsprinsipper

Årsregnskapet er satt opp i samsvar med regnskapslovens bestemmelser og god regnskapsskikk for små foretak.

### Note 2 - Tilskudd

Mottatt tilskudd 2022:

Støtte Oslo Kommune	500 000
Studieforbundet Kultur og tradisjon	28 675
Støtte Norsk Kulturråd	96 300
Bydel Nordre Aker	25 000
Norsk Kulturråd	649 975

**Returneres til:**

Unic Revisjon AS  
Postboks 150 Oppsal  
0619 Oslo

Oslo, 30.01.2023

**Uttalelse fra ledelsen**

Dette brevet sendes i forbindelse med deres revisjon av regnskapet for Maridalsspillet for året som ble avsluttet den 31. desember 2022 med det formål å kunne konkludere om hvorvidt regnskapet i det alt vesentlige gir et rettviseende bilde i samsvar med det rammeverk for finansiell rapportering som angis i regnskapet.

Vi bekrefter etter beste evne og overbevisning at:

*Regnskap*

- Vi har oppfylt vårt ansvar for å påse at Maridalsspillet regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll, herunder slik intern kontroll som vi finner nødvendig for å muliggjøre utarbeidelsen av et regnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil. Vi har videre oppfylt vårt ansvar for utarbeidelsen av regnskapet, og mener at regnskapet gir et rettviseende bilde i samsvar med det rammeverk for finansiell rapportering som angis i regnskapet.
- Viktige forutsetninger som er brukt av oss ved utarbeidelsen av regnskapsestimater, herunder regnskapsestimater målt til virkelig verdi, er rimelige.
- Vi har tatt tilstrekkelig hensyn til og opplyst om forhold til nærstående parter og transaksjoner med disse i overensstemmelse med kravene det rammeverk for finansiell rapportering som angis i regnskapet.
- Alle hendelser etter datoen for regnskapet og forhold som medfører korrigerende eller omtale, er korrigert eller omtalt.
- Vi mener virkningen av ikke-korrigert feilinformasjon er uvesentlig, både enkeltvis og samlet for regnskapet sett som helhet. En liste over ikke-korrigert feilinformasjon følger som vedlegg.

*Opplysninger som er gitt*

- Vi har gitt revisor:*
  - Tilgang til alle opplysninger, som vi har kjennskap til, som er relevante for utarbeidelsen av regnskapet, som regnskapsregistreringer, dokumentasjon og andre saker,
  - tilleggsopplysninger som revisor har bedt om fra oss for revisjonsformål, og
  - ubegrenset tilgang til personer i Maridalsspillet som det etter revisors vurdering er nødvendig å innhente revisjonsbevis fra
- Alle transaksjoner er registrert i regnskapsposter og reflektert i regnskapet.
- Vi har gitt revisor opplysninger om resultatene av vår vurdering av risikoen for at regnskapet kan inneholde vesentlig feilinformasjon som følge av misligheter.



- Vi har gitt revisor alle opplysninger om eventuelle misligheter eller mistanker om misligheter som vi er kjent med og som kan ha påvirket Maridalsspillet, og som involverer:
  - ledelsen,
  - ansatte som har en betydningsfull rolle i intern kontroll, eller
  - andre hvor misligheten kunne hatt en vesentlig virkning på regnskapet
- Vi har gitt revisor alle opplysninger om eventuelle påstander om misligheter eller mistanke om misligheter som kan ha påvirket Maridalsspillet regnskap og som er kommunisert av ansatte, tidligere ansatte, analytikere, tilsynsmyndigheter eller andre.
- Vi har gitt revisor opplysninger om alle kjente tilfeller av manglende overholdelse eller mistanke om manglende overholdelse av lover og forskrifter som kan ha betydning for utarbeidelsen av regnskapet.
- Vi har gitt revisor opplysninger om identiteten til Maridalsspillet nærstående parter og alle forhold til nærstående parter og transaksjoner med disse som vi er kjent med.
- Vi har på tilbørlig måte regnskapsført eller opplyst om alle forpliktelser, herunder rettsvister, både aktuelle og latente, og har i notene til regnskapet gitt opplysninger om alle garantier avgitt til tredjeparter
- Maridalsspillet har tilfredsstillende hjemmel til alle eiendeler, og det er ingen pantsettelser av eller heftelser på selskapets eiendeler, med unntak av dem som fremgår av notene til regnskapet.

---

Jan Ronny Fagereng  
styreleder

# Posteringsdokumentasjon

## Posteringer

Klient Maridalsspillet  
Fødsels-/org.nr 975 504 514

Dato	Tekst	Beløp	Debet	Kredit
<b>Disponeringer</b>				
D6 Disponeringer				
31.12.2022	Overført fra annen egenkapital	21 461,30	2050 Annen egenkapital	8961 Overføringer fra annen egenkapital

## Resultatrapport

Periode: 2022-01-01 - 2022-12-31

Kunde (Alle)

Leverandør (Alle)

Budsjett (Ikke valgt)

Resultat (2022)			
Regnskapskonto	2022	2021	
		Periode	Endring
<b>Driftsresultat</b>			
<b>Driftsinntekter</b>			
<b>Salgsinntekter</b>			
3201 Ticketco Norge salgsinntekter	375 060		375 060
3202 Vipps salgsinntekter	4 800		4 800
<b>Salgsinntekter</b>	<b>379 860</b>		<b>379 860</b>
<b>Annen driftsinntekt</b>			
3441 Oslo kommune - Driftstilskudd til kunst- og kulturinstitusjoner	500 000	500 000	
3442 Studieforbundet kultur og tradisjon - Kursvirksomhet støtte	28 675		28 675
3444 Sparebankstiftelsen - Prosjektmidler			
3447 Bydel Nordre Aker - Frivillighetsmidler	25 000		25 000
3449 NATF - Momskompensasjonsordningen		6 453	-6 453
3451 Norsk Kulturrådet - Svartedauen	96 300	51 500	44 800
3900 Annen driftsrelatert inntekt	1 811	13 912	-12 101
<b>Annen driftsinntekt</b>	<b>651 786</b>	<b>571 865</b>	<b>79 921</b>
<b>Driftsinntekter</b>	<b>1 031 646</b>	<b>571 865</b>	<b>459 781</b>
<b>Driftskostnader</b>			
<b>Annen driftskostnad</b>			
6301 Leie lager	9 000	9 000	
6340 Lys, varme, strøm	7 937	3 656	4 281
6420 Leie datasystemer	2 559	1 954	605
6460 Leie tribune, scene, telt og gulv	95 000		95 000
6461 Leie container, toaletter, diverse	25 691		25 691
6490 Annen leiekostnad	4 312		4 312
6540 Inventar	6 150	44 708	-38 558
6560 Rekvizita, verktøy	37 954	238	37 716
6701 Honorar revisjon	7 500	8 750	-1 250
6705 Honorar regnskap	5 006		5 006
6790 Annen fremmed tjeneste		153 323	-153 323
6791 Honorar regi og produksjon	120 000		120 000
6792 Honorar grafisk design	10 000		10 000

6793 Honorar skuespillere	194 000		194 000
6794 Honorar musiker	50 100		50 100
6795 Honorar lyd- og lydproduksjon	161 997		161 997
6796 Honorar koreograf	6 250		6 250
6797 Honorar rekvisitør, inspisient, prosjektleder	100 000		100 000
6798 Honorar kostymedesign, sminke	54 454		54 454
6820 Trykksak	15 895		15 895
7140 Reisekostnad, ikke oppgavepliktig	2 028	413	1 615
7300 Salgs og markeds kostnader	49 063		49 063

<b>Resultat (2022)</b>			
Regnskapskonto	2022	2021	
		Periode	Endring
7320 Reklamekostnad	62 997		62 997
7350 Representasjon, fradragsberettiget	10 750	1 094	9 656
7400 Kontingent, fradragsberettiget	3 500	3 500	
7420 Gave, fradragsberettiget	5 795		5 795
7500 Forsikringspremie	4 040	4 040	
7770 Bank og kortgebyrer	1 131	1 040	92
<b>Annen driftskostnad</b>	<b>1 053 107</b>	<b>231 715</b>	<b>821 392</b>
<b>Driftskostnader</b>	<b>1 053 107</b>	<b>231 715</b>	<b>821 392</b>
<b>Driftsresultat</b>	<b>-21 461</b>	<b>340 150</b>	<b>-361 611</b>
<b>Ordinært resultat før skattekostnad</b>	<b>-21 461</b>	<b>340 150</b>	<b>-361 611</b>
<b>Ordinært resultat</b>	<b>-21 461</b>	<b>340 150</b>	<b>-361 611</b>
<b>Årsresultat</b>	<b>-21 461</b>	<b>340 150</b>	<b>-361 611</b>
<b>Overføringer</b>			
8800 Årsresultat		340 150	-340 150
<b>Sum overføringer</b>		<b>340 150</b>	<b>-340 150</b>

Til årsmøtet i Maridalsspillet

## Uavhengig revisors beretning

### Konklusjon

Vi har revidert årsregnskapet for Maridalsspillet som viser et negativt aktivitetsresultat på kr 21 461. Årsregnskapet består av balanse per 31. desember 2022, aktivitetsregnskap, oppstilling over endringer i egenkapital for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter til årsregnskapet, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper.

Etter vår mening

- oppfyller årsregnskapet gjeldende lovkrav, og
- gir årsregnskapet et rettviseende bilde av foreningens finansielle stilling per 31. desember 2022 og av dens resultater for regnskapsåret avsluttet per denne datoen i samsvar med regnskapslovens regler og god regnskapsskikk i Norge.

### Grunnlag for konklusjonen

Vi har gjennomført revisjonen i samsvar med International Standards on Auditing (ISA-ene). Våre oppgaver og plikter i henhold til disse standardene er beskrevet nedenfor under Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet. Vi er uavhengige av foreningen slik det kreves i lov, forskrift og International Code of Ethics for Professional Accountants (inkludert internasjonale uavhengighetsstandarder) utstedt av International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA-reglene), og vi har overholdt våre øvrige etiske forpliktelser i samsvar med disse kravene. Innhentet revisjonsbevis er etter vår vurdering tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon.

### Ledelsens ansvar for årsregnskapet

Styret (ledelsen) er ansvarlig for å utarbeide årsregnskapet og for at det gir et rettviseende bilde i samsvar med regnskapslovens regler og god regnskapsskikk i Norge. Ledelsen er også ansvarlig for slik intern kontroll som den finner nødvendig for å kunne utarbeide et årsregnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil.

Ved utarbeidelsen av årsregnskapet må ledelsen ta standpunkt til foreningens evne til fortsatt drift og opplyse om forhold av betydning for fortsatt drift. Forutsetningen om fortsatt drift skal legges til grunn for årsregnskapet så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten vil bli avviklet.

### **Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet**

Vårt mål er å oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil, og å avgi en revisjonsberetning som inneholder vår konklusjon. Betryggende sikkerhet er en høy grad av sikkerhet, men ingen garanti for at en revisjon utført i samsvar med ISA-ene, alltid vil avdekke vesentlig feilinformasjon. Feilinformasjon kan oppstå som følge av misligheter eller utilsiktede feil. Feilinformasjon er å anse som vesentlig dersom den enkeltvis eller samlet med rimelighet kan forventes å påvirke de økonomiske beslutningene som brukerne foretar på grunnlag av årsregnskapet.

For videre beskrivelse av revisors oppgaver og plikter vises det til:  
<https://revisorforeningen.no/revisjonsberetninger>

Oslo, 6. februar 2023  
Unic Revisjon AS



---

Herman Olav Grøv  
statsautorisert revisor

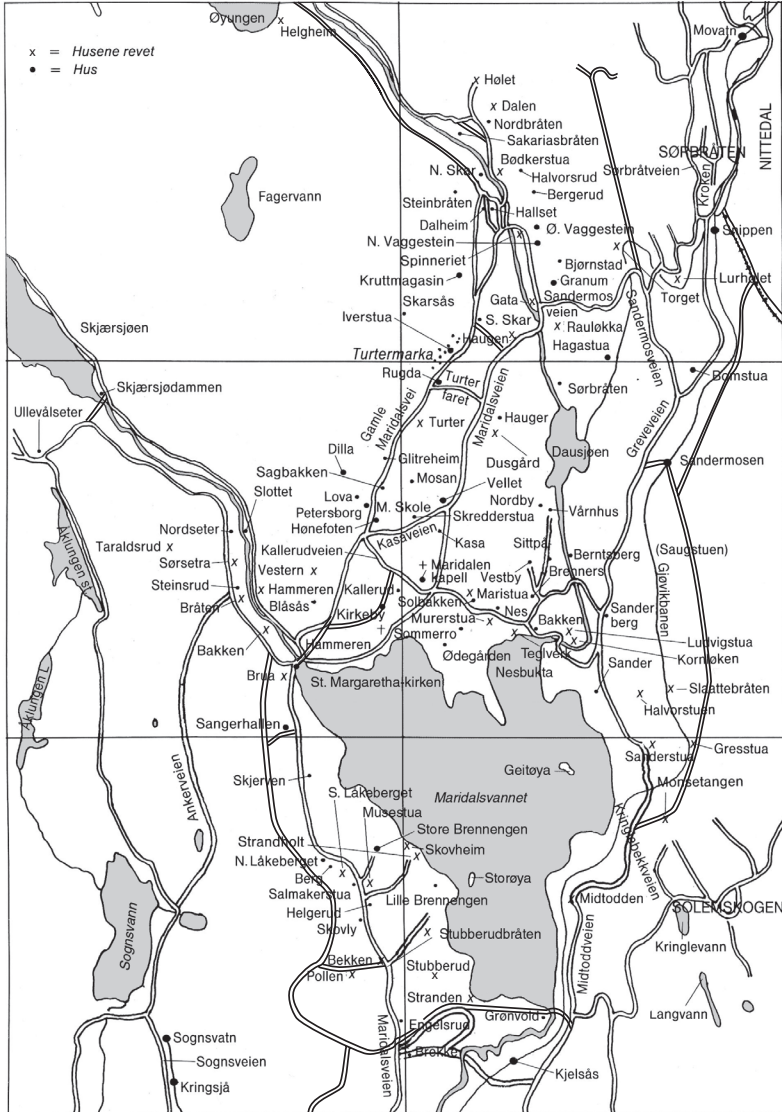
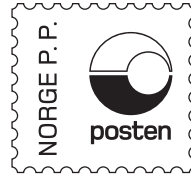








**Returadresse:**  
Maridalens Venner  
Konvallveien 67  
2742 Grua



[www.maridalensvenner.no](http://www.maridalensvenner.no)  
[www.maridalsspillet.no](http://www.maridalsspillet.no)



ISBN 978-82-92553-13-8



9 788292 553138